Paul Miron

Masura urmelor

Paul Miron

Masura urmelor

Editura MARINEASA
Timisoara, 2000

În loc de precuvîntare

Iubite cititor, cu toate ca am fost rugat cu atîta delicatete de d. Cornel *sa povestesc*, m-am codit, cunoscînd avatarurile memoria-listicii. Cum faci, cum dregi, pana, odata înmuiata în calimara, începe sa te laude, sa aduca la cunostinta tuturor ce geniu ai fost în pruncie; si daca ti se pare ca nu ajunge, mai împrumuti de la cele rudenii si prieteni atîtîndu-i la glorificare.

Perspectiva ca se va gasi cineva sa vorbeasca despre mine, m-a procopsit cu o situatie mai grava. Nu voi putea sa fug. Retorul prevazut sa ma înlocuiasca a si venit. Drept dar mi-a adus vechile istorioare care se terminau totdeauna cu un nor de praf. "Cît de grozav am fost!" Am înteles ca, foarte discret, Cornel ma sfatuia, ca dovada de cinste, sa dau seama, sa marturisesc ce am facut în toti acesti ani pentru tara, tara care nu m-a trimis nicaieri. Convins, neconvins, l-am chemat pe Policarp Cutzara sa ma sprijine, în speranta ca el va stapîni toate registrele instrumentului cu care trebuia sa cînt. Îti spun aceste vorbe, ca sa-ti cîstig indulgenta si sa te rog, prietene, sa ma tragi de mîneca, daca exagerez lungimea iepurelui, mormaitul ursului sau frumusetea domnisoarei de la posta.

***

Textul de fata s-a îmbogatit cu însemnari publicate dupa decembrie 1989.

Ultima toamna

Plecarea în lumea larga a început la Timisoara, ocupata de sovietici. Din satul cochet unde locuiam, ne duceam cu trenul în oras ca sa facem cumparaturi. La gara coboram, amestecîndu-ne cu toate neamurile ce se îmbulzeau pe strazi si pe alei. Simteam ca s-a întîmplat ceva, dar nu-mi dadeam seama ce. Deodata i-am vazut. Asezat pe bordura trotuarului, un ofiter cu pieptul plin de decoratii, rontaia o felie de harbuz si se amuza scuipînd sîmburii în multime. Era un fel de paznic al camarazilor sai care, mai încolo, faceau coada la un chiosc prapadit. Unul dupa altul intra zbierînd melodioase cîntece de pe Volga si iesea pe alta usa multumit. Cîtiva dintre numerosii spectatori se uitau prin fereastra ca sa comenteze apoi, în limbile de la Babilon, ce au vazut.

Cînd am priceput ce se întîmpla acolo, m-am înfipt în fata ofiterului, aratînd revolta si protestul meu. Raspunde prietenos în graiul mamei lui. Îmi ies din fire, urlu. Cînd vad teava revolverului, gaura aceea neagra ridicata la înaltimea ochilor, dispar si ma opresc sub un copac pe marginea apei.

Acasa, seara, ne sfatuim. Spun: “Eu nu ramîn. La Timisoara, am fost un las si am fugit. Sînt murdarit, sînt patat, sînt necurat. Ma duc în munti!” - “Unde vrei sa te duci, în munti? Singur? Mai bine ar fi sa pleci din tara. Daca dai de o tara libera, cheama-ne si pe noi.” - “Cum?” - “Du-te si sa nu uiti sa le spui prin cîte ai trecut si ce ai vazut!”

Toata noaptea, m-am zvîrcolit în pat. Ce va fi cu mine? Eram major si trebuia sa-mi aranjez singur viata.

Despartirea de copilarie am sarbatorit-o la Tîrgu Neamt. Totul s-a petrecut în salonul domnului Ghidale. Vad si acum chipul meu palid rasturnat în cinci oglinzi uriase, i-aud vocea blînda.

Un chelner distins mi-a indicat, la rugamintea mea, cea mai buna frizerie din oras, proprietatea domnului Ghidale. Se apropia, oh, Doamne, sfîrsitul vacantei si trebuia sa ma prezint la scoala tuns ca un racan.

Ma saluta cu politetea tipica negustorilor locului. Ma pofti pe

un scaun în fata oglinzii din mijloc. O lumina orbitoare inunda localul. Mai cu un foarfece care clampanea amenintator pe lînga urechi, mai cu o masina obosita de tuns, ma desparti de parul adunat cu multa suferinta o vara întreaga. Dupa ce mi-a aratat ceafa pradata si dezgolita, m-a periat cu o maturice, apoi - cum sa va spun? -, apoi a trecut la fapte mari. Mi-a mîngîiat barbia cu degete moi si mi-a pus în soapta, ca un Mephisto misterios, întrebarea însotita de o boare suava de *Allium sativum:* "Facem si barba?" Ezitai, ma înrosisem; o voce groasa i-a raspuns din maruntaiele mele: "Sigur. Barba!"

Ca sa parasesc tara aveam nevoie de aprobarea nemtilor care reocupasera Banatul. Voiau sa-si retraga diviziile obosite din Grecia si Balcani - 'Prinz Eugen' si 'Großdeutschland' - spre Viena, organizînd niste zone de siguranta pe laturi. Comandantul trupelor germane din satul nostru era un capitan de rezerva, în viata civila arhitect. Ma primeste cu o politete antiseptica, dar cînd aude ce dorinte am, explodeaza: "Ai pofta de aventuri, pîrdalnicule. Razboiul s-a sfîrsit pentru tine. Fii bucuros! Nici nu ma gîndesc sa te iau. Ai familie, stii ce se va întîmpla cu ai tai? Vii de bunavoie, nu-i asa?" - "Domnule capitan, la Timisoara ... Si-i povestesc ..." - "Daca i-ai vazut, cu atît mai mult trebuie sa cugeti." Nu plec din biroul sau, insist: "Nu ramîn. Arestati-ma atunci!" Ofiterul nu se poate stapîni sa nu-mi arunce o sageata: "Eu sa arestez pe ultimul prieten al Reich-ului, care mai crede în victoria finala?"

Dupa trei zile de tratative în care tatal meu se opunea oricarei solutii de plecare, capitanul, explicîndu-mi ca în afara de a se ocupa de soarta mea mai are si alte lucruri de rezolvat, ma anunta ca a gasit solutia...

Era o zi calda de toamna. Sarbatoream aniversarea nepoatei. Casa era plina de musafiri galagiosi. Cînd au intrat cei trei soldati germani încarcati de tot feluri de arme, mitraliere, pistoale, grenade - un echipament de spaima -, s-a facut tacere. "Care este aici Policarp Cutzara?"

M-au dus la postul de comanda. Tata a alergat dupa noi batjocorind pe ofiterul neleal. Sute de ochi m-au vazut cum tropaiam cu nemtii cei nemilosi. Eu declinam cu fiecare pas cuvîntul 'exil', dar nu era usor. Capitanul l-a poftit pe parintele meu, ce tremura de furie

si de frica, sa ia loc într-un birou. A închis usa, mi-a strîns mîna si mi-a spus ceva, cam în soapta. Mi-a parut rau ca nu stiam destul nemteste; am înteles doar “Drum bun, curajosule, esti liber! Descurca-te!” Am coborît încet pe scarile durate înca din vremea împaratului Iosif.

Soarele asfintea în pusta amenintatoare, ultimele lui raze vopseau cu sînge case, gradini, ogoare si fetele noastre.

Cadetii

Istoria exilului românesc se compune din oameni rai, adica pierde-vara, care nu si-au gasit un capatîi în lumea noua, si din buni, adica cei care au sfintit locul unde au stat; ei constituie o categorie mai rara. Nu judec faptele lor. Ceea ce culege memoria colectiva ramîne un joc al destinului rînduit fiecaruia.

Am facut o lista de nume cu intentia, subiectiva desigur, de a separa vechiul exil de cel al mai-tîrziu-sositilor. Granita între cele doua grupuri poate fi diferita în amintirile unora sau altora. Sub ocrotirea divinei Clio, orice schimbare e posibila. Dar - atentie!, numele care le transcriu nu dovedesc totdeauna o apartenenta politica în plus. Ele sînt aduse la cunostinta printr-un sindrom de pasnica cleveta care, neînteleasa, are aparenta unei aprecieri negative.

Dar am gasit fotografiile ... Cele mai multe nu se potriveau cu starea de melancolie în care pluteam.

***

Evenimentul cel mai important din anii vârstei marunte a lui Policarp a fost triumfala sa intrare în liceul militar din Iasi. Cîteva sute de tineri se pregateau acolo sa se dedice “cu patriotism unui ideal de stiinta, de abnegatie, de demnitate si de camaraderie”, cum cuvînta domnul colonel Apostolescu, mare invalid de razboi, tragînd dupa el piciorul strivit la Marasesti de gloantele dusmane. Printre cadeti Cutzara, pe toate caile sale alternînd între cosmarul poruncilor strigate salbatic si delectarile copilariei ce se stingea fata de semetia gradatilor cu pinteni sau pantofi de lac. ‘Agerimile’ brutale, ordonate de jigodii

neînsemnate, secau orice dorinta de libertate. As îndrazni sa spun ca acestea l-au marcat si pe el.

Cadetii care rezistau pîna la sfîrsitul studiilor, între timp specializati în diferite îndeletniciri razboinice, aveau norocul sa capete direct din mîna Suveranului o diploma, un chipiu, o sapca sau o chivara cu emblema tarii. Acest obiect îsi schimba forma, indicînd legaturile de vasalitate ale tarii, la dispozitia Marilor Puteri. În anumiti ani au mai capatat si cîte o sabie care, la urmatoarea avansare, era ruginita.

O alta catastrofa i-a micsorat entuziasmul încorporarii infantile: tocmai atunci s-a desfiintat si pamponul colorat, sensibil la vîjîitul vîntului, spre satisfactia logodnicelor (sau cum altfel sa le zic?).

S-a înscris pentru examen la National. Învatase pe de rost numele personalitatilor, care trecusera prin scoala ieseana, cum ar fi Simeon Barnutiu, Petru Suciu, Tacu, Laurian si Boldur-Latescu, fara a uita pe marele nimrod Mihail Sadoveanu.

Dupa vizita medicala lejera a intrat la probele scrise. La matematica, jubila privind viteza condeiului sau ager ca niciodata. Rezolvase si problema nr. trei de pe pagina a doua, cînd o voce tabagica mugi de la catedra întrebarea: “Care e aici candidatul Cutzara P. Petroniu-Policarp?” Întelegînd ca a fost remarcat ca un stralucit matematician, se iti în fata, aratînd falos paginile umplute de cifre si semne: “Eu sînt”. Dar în loc de felicitare, domnul acela se rasti la el, ragusit: “Cum ai intrat aici, mortaciune, între copiii nostri sanatosi tun? Uite, abia te misti si tremuri.” - “Tataia m-a trimis sa dau examen”, rosti Policarp si izbucni în plîns. “Vezi, naucule, ca te-am prins. Eu sînt doctorul liceului, sînt responsabil pentru microbi, paraziti si toate goazele de acest feliu. Du-te la ai tai si sa-i spui tataiei sa economiseasca în fiecare luna un sutar pentru ore de preparatie si la anul te prezinti din nou.” Atunci a înteles el, de unde i s-a tras, dar nu si-a descoperit banuiala. Odata, la un joc de fotbal cu castane de pe Toma Cozma, înainte de repriza a doua, mi-a întins un chistoc de tigara de mi-am ars buzele si degetele cu el. Mi-a soptit: “stiu acum cine a fost batrînul care m-a dat afara din examen.” - “De unde vrei sa stii tu asta?” - “Stiu. Este C., doctorului domnului Ob., învatatorul

meu din clasa a patra. N-am luat ore de meditatie cu el, cum au facut toti colegii mei care candidau la liceu. Am cerut si eu bani de la tata, dar el a tipat la mine, daca nu trec examenul de admitere, ma va trimite la oi, sa fac facultatea cu ele.

Un plan din lacrimi

Întorcîndu-se acasa Policarp, si-a închipuit deodata ca e Napoleon, învins, dar pasind cu demnitate prin mlastinile Berezinei. Un catel milos îl urma pe trei picioare, latrînd mîngîietor. În Piata Unirii, o matroana înzauata în lanturi, fire de aur si bratari, îl certa: “Ce i-ai facut, raule, bietului catel? Uite, cum se tine de tine.” Si catre patrupedul amputat: “Hai, coteiule, musca-l, musca-l!” În fata postei, o studenta îi darui o gogoasa cu miere de albine: “Nu plînge, micule, ca se bucura Satana. Nu te otari!” Asta l-a facut sa paraseasca pe împaratul Frantei în declin si sa se întoarca la exemple nationale: “Eu sînt, dulce mama, fiul tau iubit, - eu si de la oaste ma întorc...”

În casa, alt plînset cu participarea, în plan secund, a mamei. Pe cerdac parintele Dan, fratele ei. Era asudat; venise din Muntii Neamtului la Iasi, speriind toate dobitoacele si orataniile de pe soseaua milenara, într-un docar tras de un armasar nebun. Înteleptul unches deschise dugheana sa de sfaturi: “Într-o luna, te prezinti la o scoala cu admiterea mai tîrziu - Liceul Pedagogic, adica scoala Normala, Seminarul Teologic, cum îi zicea Creanga, ‘fabrica de popi’ sau la Liceul Militar.” Parintele Dan, un bun orator, care la fiecare vizita ne povestea o întîmplare groaznica ce se repeta la sosirea lui în Iasi, indiferent cînd venea. La Rîpa Galbena îi ieseau trei cîini mari în cale, îi scormoneau bocceluta umflata de darurile pe care le aducea nepotilor, o pradau de toate bunatatile, covrigi, dulciuri si jucarii. Dispareau lasîndu-l pe disperatul calator cu buzele umflate si cu sacul gol.

Chiar mîine dimineata te prezinti la poarta seminarului.” - “Si ce sa le zic?” - “Le zici mai întîi de toate ca esti nepotul meu. Ai întîrziat cu înscrierea fiindca m-ai ajutat pe mine, în prisaca. Te înscrii si te întorci acasa, unde eu te astept.”

Între Somuz si Bahlui

A venit razboiul care a ravasit granitele. Oamenii si-au pierdut nadejdea ca robia lor se va potoli cîndva. Si-au întors ochii spre noii stapîni. Se întreceau de la început sa tina pasul cu ocupantii; au obosit, au pierdut rîndul si s-au tîrît anevoie de cei ce marsaluiau în frunte.

Cutzara încerca daunazi sa ma convinga, ca fara "experienta ieseana", fara saltul de pe Somuz pe malul Bahluiului, n-ar fi supravietuit nici macar o saptamîna în Occident. Îmi explica, rabdator, ca trecerea brusca dintr-o anumita pozitie social-superioara poate provoca grave tulburari psihice. Ce era sa-i raspund? Îmi mai spunea, dîndu-mi de exemplu pe X sau Y, ca "acestia s-au tîcnit în diaspora".

Liceul a încheiat copilaria - fericita copilarie - si a însemnat limita urmatoarei faze, o alunecare nedureroasa. "Ce a fost mai dificil, ti-am povestit: micile mele melancolii, tristetea mea cronica." Refuza sa-si aduca aminte de surprizele copilariei pe care toti memorialistii onorabili le-au folosit ca sa dovedeasca precocitatea geniului lor. Nu m-a lamurit, de exemplu, daca a avut o doica 'nemtoaica' au ba, daca a avut din pruncie 'trei degete de aur', daca a faurit eseuri filosofice la cinci ani, sau daca a învatat limba stramosilor printr-o stratagema ortografica.

De asemenea nimic despre o eventuala mostenire din locurile de unde s-a tot dus. Iasul crescuse peste un Falticeni parasit, dar care si-a pastrat prospetimea gradinilor aromate, fosnetul frunzelor care, noaptea, se schimbau în scînteieri de stele. Libertatea peisajului, lipsa de obstacole se închidea acum în colivii drepte, niste linii ce reprezentau rînduiala si ancorarea în memorie. Si mai era o seama de nedumeriri: casele acelea înalte care pareau ca se vor prabusi chiar în fata carutelor ce duceau mobila, cine le va tine sa le fereasca de ispita rea? Apa de baut, izvorul tîsnea din perete, nu mai erau nici sipotele fara sfîrsit, fîntînile unde te puteai întelege cu vecinul. Cismelele de fier sau de fonta nu te duceau cu gîndul la tihna; îti luai caldarea si te întorceai mut acasa pe caldarîmul cleios.

Unde te duceai, se întîmplau (spre deosebire de Falticeni unde nu se întîmpla nimic) evenimente senzationale, aici ca si la Detroit, la Paris sau în Patagonia. La Mitropolie, pe pavajul de lemn la intrare, zeci de tineri în genunchi cîntau. Niste jandarmi racnind îi loveau cu bastoane negre si îi calcau în picioare. Si nimeni dintre pasanti nu se mira. Am întrebat: "Sa ma duc sa chem jandarmii?" Tata se ridica în vîrful picioarelor, privi înca o data scena penibila si îmi spuse suparat, ca si cum eu as fi vinovat de scandal: "Iaca logofete, oleaca de dihonie între cei tineri. Mai ales studentii ... nu te uita, nu te uita, Policarpe!"

Confuzia despre interdictiile zonelor si persoanelor tabu din oras se ghiceste din raspunsul dat la vederea unor domnisoare dezbracate, tremurînd de frig în vitrine luminoase de pe strada Garii: "nu te uita". Încapatînat, eu ma uitam pe furis la acele aparitii bulversante.

Falticenii la examen

Primul meu succes deplin a fost o teza la examenul de sfîrsit de an din clasa a cincea. Subiectul a fost cu usurinta înteles. Militam pentru teoria ca tîrgul acesta este o insula a fericirii fiindca nu are istorie. Cîrteau unii ca n-am cercetat bine arhivele si ca am trecut sub tacere epoca Moruzilor care au creat urbea. În buzunarul larg de la palton duceam cu mine actul de nastere controversat. Zice cartea domneasca a lui Constantin Voievod de la 8 august 1780 "sa se faca tîrg nou la Tinutul Sucevei, la Soldanesti... oricît de mult se va strînge, sa fie volnici a-si face case, dughene, crîsme, velnite si orice... întarim numitilor tîrgoveti crestini, armeni, jidovi ... în veci sa stapîneasca fiestecarele, crîsmele si velnitele ce vor face."Mai iese la vedere, marcînd o data istorica, un oarecare vames care pare-se ca nu are alt scop decît a întinde radacinile noii urbe cît mai adînc. Alte date istorice se gasesc în registrele pojarniciei, teribilele incendii din 1787, 1820, 1865, 1868, 1880 si 1887, în 21 iulie, taman de iarmarocul de la Sf. Ilie.

Episcopul Melhisedec si B.P. Hasdeu s-au interesat de

etimonul orasului. Primul descopera în 1886 pe un Stan Faltea la Manastirea Agapia si nu se stie de unde îi adauga într-o pereche pe ‘Faltic’ = un mare mîncau. De aici etimonul orasului se îneaca în sosuri, supe, frigarui si baclavale. Hasdeu îl corecteaza demonstrînd ca sufixul *-en* este topic, nu personal, si indica provenienta dintr-o localitate.

Am mai scris în teza, ca la sfîrsitul secolului XIX, falticenenii se împarteau în 3018 români, 5110 izraeliti, 317 austrieci, 21 bulgari si 11 lipoveni. La 4534 femei se numara 3942 barbati, 703 vaduvi, 42 divortati.

În cercul intim al orasenilor, evenimentele au fost traite mai intens decît acelea ale altor cetati istorice. Înfiintarea gimnaziului ‘Alecu Donici’, devenit mai tîrziu ‘Nicu Gane’, a concurat cu scoala de croitorie, frecventata în 1891 de 31 de eleve. Asa s-a facut cultura si nu s-a aflat nicaieri ca doamna Anastasia Cichirdic a asezat în turnul catedralei Adormirea-Maicii-Domnului un ceasornic “ce serva si astazi tîrgului de orientare” (MDGR II, 338).

Frate-meu pretinde ca exista o societate secreta a falticenenilor cu o majoritate de membri care n-au vazut niciodata nici catedrala Adormirii cu ceasul doamnei Cichirdic în turn, nici îmbatatorul Somuz. Este o miscare spirituala, o conjuratie mondiala, un crez mistuitor.

Ca în Patagonia

La Falticeni, dramele pasionale clocotesc în taina, ca sub un clopot protector. Toata lumea stie tot, dar stirea nu trece de granitele pe care orasul si le-a închipuit ca un zid de arama. Izbindu-se de el, se sting sau ricoseaza. Si noi, copiii, aveam ziua în care retraiam evenimentele saptamînii vazute din perspectiva noastra în versiuni îngrosate sau subtiate. Am condus-o pe domnisoara Gigena la cimitir, am facut o *tragoedia mundi* din sinuciderea domnului Gr. Treceam pe lînga prefectura numai tiptil si încercam sa descoperim locul în care craniul nefericitului amorez a atins trotuarul. Parca mai bate acel vînt cumplit - cum n-a mai fost altul - stîrnit just în momentul tragicului

deznodamînt, un vînt care a ravasit pomii si a nimicit roadele toamnei.

M-a întrebat cineva, care a fost dorul cel mai fierbinte al copilariei. Ma faceam ca nu înteleg, desi stiam precis. Insistau: “Ce vrei sa te faci tu, cînd vei fi mare?” - “Marinar.” - “De ce?” - “Ca sa ajung în ... Patagonia.” Mi-era rusine sa-l pronunt, dar cuvîntul magic îmi dogorea obrazul, îl leganam usor pe limba, îl lasam sa-mi înfioare buzele - mirajul unei lexii încarcate de dulceata desfatarilor visate.

Am cules cuvîntul de pe strada. Ieseam de la scoala primara numarul II, singur dupa doua ceasuri de penitenta, nu mai retin pentru ce. Pe trotuar se certau doua persoane: domnul avocat Croitoru, stapînul lui Pripas, vestitul copoi, cu domnul Nahum, patronul unei cunoscute întreprinderi de vinuri. “Ce, coane Caranfile, de asta te-am angajat? Faci tot ce vrei, te crezi în Patagonia?” Rostirea ‘Patagonia’ exploda în miezul fiintei mele si ma robi. Alergai într-un suflet acasa si cautai în atlas lista tuturor statelor din lume. Patagonia lipsea.

Pentru noi, ziua absolutelor mistere era sîmbata. Jumatate de oras, partea evreiasca, nu lucra; tinea cu osîrdie sabatul, ziua odihnei. Daca te sculai dis de dimineata si te furisai din asternut afara, cîstigai un banut aprinzînd focul sub cazane, în cuptoare sau vetre din casele cu arome si glasuri straine. În aceasta zi calatoriile, cu exceptia celor de pe ape, erau interzise. Dar unde sa gasesti un fluviu sau o mare, daca, de pilda, trebuia sa te duci numaidecît la Buhusi, la Cornu Luncii sau la Iasi, la o ruda, la un bolnav, la un doctor? Nevoia însa învata pe om. Rigoarea legii poate fi îndulcita printr-o operatie de substituire. O caldare plina ochi, legata de osia carutei, poate înlocui Iordanul sau Marea Rosie. În tren, spre Dolhasca, pui sub scaun un gavanos cu apa, dar atentie!: scutura-ti somnul de pe gene si din barba! Niste draci de copii pot sa-ti fure recipientul în care – simbolic – navighezi si ramîi un pacatos pe uscat. Pîna la sfîrsit, printr-o tranzactie financiara, totul se aranjeaza. Pînzele sus!

Tîrgul din provincie

Progresul tehnic impus nu a stins gîndirea clasica a filosofilor. Astfel cugetînd la “Modelul norvegian” de trai - una din descoperirile agreabile ale d. Andrei Plesu - gasim o formula originala si inovatoare pentru definirea capitalei Oslo:

Oslo = Hamburg + Falticeni,

în care tîrgul moldovenesc capata dimensiunile unei pîrghii ce deschide larg ecluzele întelegerii. El întrevede profetic “viitorul planetei în varianta lui benefica, [ca] o combinatie calma de tehnologie utila si ragaz atemporal”. Peisajul cultural din tara fiordurilor ni se prezinta ca un “admirabil dozaj” între “confortul modern si tihna traditionala”. Partea ‘falticeneana’ e asociata cu o “fermecatoare gratie provinciala”, orasul, dispunînd de “fundatura înzapezita, colina romantica, întunericul rural”, refuza sa se comporte ca “o constanta excomunicare a stihialului”.

Pledoaria domniei sale pentru rînduiala acelor tinuturi boreale surprinde prin blîndetea altcum neobisnuita în alte scrieri. Un glas de corn nostalgic rasuna pentru asteptatul “ragaz”, care va sa vina fiindca a mai fost.

Apelul la provincial, ornat aici cu “gratie” si “farmec”, rastoarna viziunea metropolitana despre ce este, ce ‘misca’, în afara zidurilor cetatii de scaun. Enciclopediile ne spun ca prin ‘provincial’ se întelege “cel ce se lipseste, cel lipsit de cultura si obiceiurile fine ale metropolei”. O asemenea întelegere ne arata si Nicolae Manolescu (*România Literara* 5, 1997), vorbind de provincial ca tip moral si social în literatura secolului trecut: “Surprins de obicei în momentul sosirii în capitala (Iasii desigur) el era nu numai un martian nimerit pe pamînt, dar si un ins întrucîtva needucat, necunoscator al codului de comportare al capitalei, si parînd de aceea grosolan sau prost crescut. Dar si un timid cumsecade cîteodata”.

O alta parere are T.S. Eliot care vede mai degraba “o desfigurare a valorilor, lipsa anumitor valori si exagerarea altora, fapt care nu provine din componentul geografic sau din distanta eventualelor calatorii, ci din aplicarea unor norme pentru întreg domeniul trairii umane, norme care au fost dobîndite într-un cerc

marginit.”La Plesu, termenul capata un sens reconfortant. Pacatele istoriei se sterg, furtunile orgoliului national se linistesc într-o candida înfruntare a raului; provincial e tot ce e peren, fara teroarea datelor si fara pronosticuri.

Din lucrarea binevoitoare a domniei sale constatam ca jumatatea de Oslo pusa în balanta cu întregul falticenean ridica anumite probleme privind armonia similitudinei. Ele n-au, desigur, importanta pentru ponderea dovedita, s-ar putea însa ca în judecata noastra despre ‘provincial’, “accidentalul sa se confunde cu eventualul, cele trecatoare cu vesnicia” (Eliot).

Drumul cu Gafencu

Povestea ce urmeaza, auzita de la domnul N. Ilie, s-a petrecut în vremea maresalului Antonescu, fie-i tarîna usoara!

Ea începe la Iasi si nu s-a terminat înca.

S-a mai spus: Nu toate relele fusesera aduse de invazia comunista, dar raul gasit a sporit, s-a înmultit. Regimul penitenciar, de
pilda, functiona si înainte de 23 august 1944 cu o suprema originalitate în care se scurgeau toate mostenirile artei supliciului - turca, tatara, maghiara, rusa.

Printre studentii basarabeni refugiati în capitala Moldovei stralucea Valeriu Gafencu - fiul unui învatator, fost deputat în Sfatul tarii - bine cunoscut ca seful Fratiilor de Cruce din Iasi, organizatia de tineret a Miscarii Legionare. Cunoscut, zic, pentru ca la rebeliunea din ianuarie 1941 a facut ca prin angajament personal si diplomatie fina sa se evite orice varsare de sînge, ferind scolile de un conflict între elevi si profesori, ceea ce s-a întîmplat în foarte multe orase din tara. S-ar putea spune ca Gafencu era un alt tip de legionar. Nu era xenofob, era un decis inamic al teroarei si crimei, al militantismului barbar si al lipsei de cultura, el întruchipa calitatile originare ale crestinilor din primele veacuri, bucuria jertfei, naivitatea dezarmanta a profundei credinte, dispozitia spre caritate.

L-am cunoscut în 1941 la caminul studentilor din Pacurari la o

partida de volley-ball. Eu eram elev la liceul militar. Gafencu nu a avut legaturi - sa zicem politice - cu noi, deoarece si în perioada statului oficial legionar (septembrie 1940 - ianuarie 1941) elevilor din liceele militare le-a fost interzis sa se constituie sau sa participe în/la organizatii legionare.

Într-o duminica din noiembrie a stat de vorba cu mai multi dintre noi si ne-a întrebat daca stiam ce se întîmplase la Odessa. Nu auzisem decît zvonuri. Doritor de fapte de arme marete, Antonescu, în calitatea sa de comandant al sectorului de front sud, a cerut nemtilor hatîrul de a cuceri cu trupele române Odessa care rezista cu înversunare. Zeci de mii de dorobanti au cazut pentru gloria maresalului sub focul ucigator al cazematelor sovietice. Culmea dezastrului a fost aruncarea în aer a comandamentului militar român. Supravietuitorii regimentelor macinate defilasera tocmai în acea zi ploioasa în care ne-am întîlnit, în Piata Unirii, în fata unei tribune în care luasera loc generalii scutiti de front, sotiile dumnealor, mult elegante, precum si notabilitatile urbei. Multimea înghesuita pe trotuare nu parea extaziata si nu împartasea zîmbetul victorios al ofiterimii cocotate sub umbrar.

Gafencu ne-a invitat, pe noi cei de la liceul militar, sa ne întîlnim duminica viitoare la un parastas pentru un foarte bun prieten de-al lui, Felix (celalalt nume nu l-am retinut), ofiter de stat major, sfîrtecat în atentatul de la Odessa. Fiindca toamna era blînda si noi aveam dreptul sa iesim în oras abia dupa amiaza, ne-am înteles sa facem mai degraba o excursie în viile de la Copou.

Închisorile Maresalului

23 noiembrie s-a aratat cu soare. Ne daduseram întîlnire la Vidrascu, pe la trei. Ajunsi acolo, am constatat ca venise mult mai putina lume decît promisese. Eram cinci. Gafencu ne astepta. Am poposit într-o poiana si el ne-a povestit despre prietenul sau mort. Taceam si ascultam miscati, mai ales prin faptul ca ne simteam maguliti ca un barbat în toata firea ne lua în serios. Ne-a propus sa facem o rugaciune. Cineva a spus Tatal nostru. Cînd a ajuns la “nu ne

duce în ispita" niste racnete grozave ne-au înspaimîntat. Doi gealati fiorosi tinteau cu pistoale uriase: "La pamînt criminalilor! Mîinile întinse!" Si înjuraturi, o ploaie de înjuraturi!

Aveam 15 ani. Marturisesc ca mi-a fost frica. Ne-au încolonat si, cu pistoalele spre noi, ne-au dus la Legiunea de jandarmi, pe strada Carol. Ne-a întîmpinat un maior care i-a admonestat pe detectivi: "Nu pe astia îi cautam! Ce sa fac cu ei? M-ati pus în încurcatura mare!" Si catre noi: "Nu va nelinistiti, am telefonat sa vina cineva ca sa va ia de aici." Ni se facuse foame. Speram sa mai prindem masa de seara.

A venit comandantul liceului, colonelul Urziceanu, care nu vorbea niciodata normal, ci îsi trimitea mesajele printr-un boncaluit asurzitor. A tipat la maior: "Cum, nu le-ai pus catuse?" Maiorul dadu din umeri: "De ce? N-am nici un temei." - "Mai întrebi? stii ce s-a întîmplat la Timisoara?" (Cu o luna înainte, fusesera arestati acolo 13 cadeti pentru activitate legionara). "Trebuie sa statuam un exemplu." Maiorul care avea vadit cunostinte juridice, a încercat sa se opuna: "Nu intra în cadrul legii. Sînt niste copii. Patru au 15 ani, al cincilea abia 13." Colonelul tuna periclitînd geamurile din doua caturi: "Fa-ti datoria, maior!" Si, personal, se ocupa de încarcerarea noastra. Ne puse la cîte un colt de camera, ne dadu hîrtie si creion - noi rîdeam pe înfundate crezînd ca e o gluma - si ne sili sa scriem pe genunchi o declaratie. Telefona apoi la închisoarea militara sa anunte ca vor veni clienti, insistînd sa fim izolati în celule diferite. Mi-am luat inima în dinti si, repetînd gimnastica soldatului care iese la raport, l-am întrebat cu un glas care mi s-a parut prea voios: "De ce, domnule colonel?" Ma urmareste pîna azi imaginea colonelului care ma privea cu ura nemotivata, ochii aceia rosi, buzele flescaind condamnarea pentru totdeauna: "Legionarule!" Atît. I-am mai spus ceva, un protest, nu mai stiu. Mi-a întors spatele si n-a mai vrut sa ma asculte. Dar mi-a ramas cuvîntul scuipat de el ca o pecete pe frunte. N-am mai fost nici om, nici elev, nici domn, sentinta colonelului Urziceanu mi-a schimbat identitatea. Încadrarea în Garda de Fier, comisa atunci de racnetele colonelului, mi-a ramas ca o noua gura sau un ochi nou, parte din fiinta mea remaniata. Am remarcat ca în toate dosarele mele de la Securitate numele meu e îmbogatit pîna pe ultimul petec de hîrtie de calificativul 'legionar'.

O grupa întreaga de jandarmi înarmati ne-a condus la temnita din Copou. Seful lor a batut în poarta de metal. “Cine e?” - “Am venit cu legionarii, deschide!” Valeriu ne tinu o didahie sobra si scurta. Cîtiva soldati din garda îsi scoasera castile, închinîndu-se ca la biserica. Noi, cadetii, rîdeam natîngi: ne distram mai ales pe seama gardianului sef care luase pozitia de drepti fata de noi.

Prima noapte, singur pe o rogojina murdara, n-am dormit deloc. O cohorta de soareci dadeau, la fiecare sfert de ora, o raita prin încaperea rece, chitcaind cu veselie spre nelinistea mea. Ma gîndeam la vorbele acelui sergent major: “Am venit cu legionarii!” Acum, ca devenisem, ca fusesem declarat ‘legionar’, mi-am dat seama ca nu stiam mare lucru despre legiune. De fapt, totul mi se parea ireal. Citisem nu demult ‘Amintiri din casa mortilor’ si traiam, prelungita în fiinta mea, povestirea lui Dostoievski; iata-ma însumi erou, pentru care erou aratam compasiune, complicitate, admiratie. Se mai adauga aici cîntecul ce m-a însotit primele zile, ceas cu ceas, o melodie jalnica, fredonata împotriva vointei mele, mental si de mine, o melopee izvorîta din gîtlejul pacatos a trei curve de mahala, zavorîte într-o celula vecina:

Adio, scumpa mama,
De-acum nu te-oi vedea
Ca închisoarea asta
Mi-a mîncat viata mea!

Stratagema justitiei militare

Ancheta a durat o saptamîna. Ne duceau pe rînd la tribunalul militar, aproape, sub escorta. Presiuni fizice n-au fost. Procurorul insista: “Declara, domnule elev (remarcati politetea!), odata si ai scapat! Uite, ai nenorocit-o pe maica-ta; a cazut la pat, e pe moarte. Si

tu esti ucigasul.” Referinta la mama, ca si în textul cîntecului, îmi rupea inima. Începui sa ma simt vinovat. Nu pentru faptul ca m-am

rugat între vii pentru acel necunoscut Felix, nu pentru ca excursia mi-a facut placere, ci pentru ca mama mea moare omorîta de

mine. Trebuia s-o salvez: “Ce sa declar?” - “Spune ca ati facut cuib, ca erati organizati demult, ca ati intrat odata la armurarie ...” Nimeni n-a declarat asa ceva, dar, lucru curios, ne-am trezit mintind fiecare nemotivat. “Cînd ati decis sa faceti asa zisa excursie?” - “Duminica trecuta, la meci”, spunea unul. Altul pretindea: “M-am întîlnit din întîmplare (în ziua fatala) cu X. pe strada si m-a întrebat, nu vii cu noi?” La confruntari, procurorul nu tinea sa afle adevarul adevarat, ci era multumit ca prezentam mai multe versiuni: “Cine a platit tramvaiul?” - “Fiecare!” - “Nu e adevarat! Mie mi l-a platit Y.” - “Ati avut si de mîncare?” - “N-am avut nimic!” - “Ba, eu am împartit niste chiftele, cînd ne-am asezat pe iarba.”

Procesul a început la 2 decembrie. Desi era razboi, lumea buna din Iasi se plictisea, motiv important ca arestarea noastra sa produca vîlva. Sala era supraplina, venise mai ales coconet de toate vîrstele si toate gradatiile olfactice. În pauza, cîte o mamica înmuia cu un zîmbet radios vigilenta paznicilor, trecea în ‘tarcul’ nostru, ne mîngîia pe crestet si ne oferea bomboane. “Sarut mîna, doamna, multumesc!” - “Sa cresti mare, puisor!”

Fiecare aveam cîte sapte avocati. Conducerea organizatiei legionare locale vedeau în procesul intentat unor copii fara nici o vina sansa de a mobiliza opinia publica împotriva regimului de dictatura. Era o forfoteala nemaipomenita, mai ales cînd avocatii se certau cu martorii apararii, profesorii nostri, prelati, ofiteri superiori, academicieni, bunici etc., toti chemati sa dovedeasca nerozia acuzarii; în fond, avocatii, ca si cum noi n-am fi fost împricinati, aparau miscarea legionara.

Trei zile am jubilat în mijlocul atentiei publice. Sopteam, îmbatati de mîndrie, între noi: “Ce-o sa zica baietii, cînd ne vom întoarce?” Presedintele, un colonel din justitia militara, Rudeanu, nu lasa sa se întrevada ce pozitie va lua. Procurorul, capitanul Ioachim (un var îndepartat de-al meu), ne-a facut sa-l urîm, prea ne vorbea de rau. În sfîrsit, la 5 decembrie, urma sa se pronunte sentinta. Primisem un pachet cu alimente. L-am dat soldatului de pe coridor, care ne pazea: “Tot nu mai revin aici. Ia-l dumneata!” În sala de sedinte am asteptat o ora completul de judecata. Ne-a lamurit un aprod: “N-a venit raspunsul de la Bucuresti.” Ne-am întors si a doua zi doar, de Sf.

Nicolae, s-a deplasat procurorul si mi-a comunicat prin vizeta: “Ai încasat 15 ani de munca silnica.” - “Imposibil!”, am strigat neputincios. Dar n-am plîns. Abia cînd un fierar, negru ca un horn parasit, m-a culcat la pamînt ca sa-mi puna lanturile, batînd cu dibacie niturile groase, m-au podidit lacrimile. În praful din care muscam sa nu-mi tradez slabiciunea, se risipea tot eroismul meu, casa mortilor lui Dostoievski era înlocuita, fara scapare, de una noua, reala, iar eu zaceam în curtea fostei manastiri Galata, singur de tot, neajutorat si umilit. Mai ales umilit.

Gafencu a fost condamnat la 25 de ani, doi dintre noi la 15, ceilalti mai mici la cîte 3 ani.

Ca sa ajungem la Ploiesti, unde am petrecut Craciunul, am mers o saptamîna cu duba atasata la tot feluri de trenuri, peste Botosani, Cernauti, Bacau, Marasesti si Buzau. Daca n-ar fi fost cu noi Valeriu, care îsi asumase rolul de calauza prin infern, cred ca ne-am fi topit de disperare. În capitala Bucovinei, abia eliberata, grupe de evrei cu stea galbena pe piept, curatau de zapada strada pe care înainta convoiul nostru. “Uitati-va la ei, saracii!”, spuse Gafencu, “vina lor e ca s-au nascut în alt neam, motiv de a fi prigoniti...” Si le facu prieteneste un semn cu mîna. Dar oamenii aceia, condamnati si ei, desigur sortiti mortii, îl blestemara; unul îl scuipa: “Criminalule, ajunga-te juvatul!”

Nu voi descrie ce a fost în închisorile din Aiud, Vaslui, Cetatea Alba, Ploiesti si altele pe unde am trecut. Sînt atîtia care au povestit. Mi-a ramas în minte primul soc: imaginea de cusca cu fiare salbatice - duba în care detinutii îngramaditi, calatoreau împreuna zile si nopti. În drum spre Ploiesti, la Bacau, a fost împins în compartiment un rabin în vîrsta, cu perciuni sclipitor de albi. Imediat, hotii l-au descaltat de ghete (erau de calitate buna) si i-au confiscat un sac plin doldora de alimente. Bietul batrîn se apara cum putea, cînd un vlajgan încerca sa-l dezbrace de palton. Îi pusese mîna în gît, îl sufoca. Niciodata nu mi-am putut închipui ca cineva poate fi mai aprins de mînie, cum a tipat Valeriu la acel raufacator: “Lasa-l!” Rabinul lesinase. Cînd si-a revenit, i-am facut loc între noi, pe banca. V. a poruncit sa i se dea sacul si ghetele înapoi. Si lucrul ciudat, brutele acelea atît de independente, l-au ascultat. A mai mîrîit unul: “Nu

vedeti ca e un jidan puturos? Asta nu mai are multe zile de trait!” - “E om si el ca noi!”, replica Valeriu de se facu tacere. Rabinul ne-a povestit ce facuse. Montase un bec în cosul unei case, ca sa semnalizeze avioanelor inamice pozitia orasului, fapta pasibila de o pedeapsa grea. “Domnule, mi-ai salvat viata! Dar nu stiu daca mi-ai facut un bine.” N-am înteles tot ce a spus Valeriu, dar am retinut ca-i vorbea despre demnitatea mortii. Mi-aduc aminte pîna azi, îi aud vorbele soptite în horaitul hotilor adormiti, mai simt în nari duhoarea dospita a trupurilor lor chinuite. Împlinind treptele sfinteniei, Valeriu Gafencu a murit 12 ani mai tîrziu în temnita de la Tîrgu Ocna.

Un general printre ocnasi

În toamna lui 1943 eram la penitenciarul din Alba Iulia peste o suta de elevi. Frontul se apropia, mîncarea devenise mai proasta iar stirile care ne ajungeau, erau din ce în ce mai îngrijoratoare. Ieseam dimineata din celule si trebuia sa ramînem pîna la apusul soarelui afara, într-o curte strîmta, în mijlocul careia se înaltau doi peri plini de rod, ce ne ofereau în zilele de zapuseala umbra. Perele coapte care cadeau din pomi erau strînse zilnic de gardianul sef într-un cosulet si duse sotiei directorului ca sa-i îndulceasca prînzurile. Nu ne atingeam de ele, le ignoram. Aveam voie sa citim, ceea ce era o mare favoare. Ne era însa frica de bombardamente aeriene (la Ploiesti fusese atinsa închisoarea si au murit numerosi puscariasi); directorul, colonelul Musca, si personalul alergau la prima alarma în adapost. Noi ramîneam singuri, asteptînd bombele poate izbavitoare, ne dadusem cuvîntul de onoare ca nu vom evada. Ne mai era frica de tuberculoza, multi s-au stins sub ochii nostri; îmi amintesc de cazul cel mai trist, cum s-a chinuit Badarau, pictorul atît de înzestrat, pîna l-a linistit moartea.

Într-o zi s-a stîrnit o forfota teribila. Am fost pusi sa maturam înca o data curtea, sa lustruim coridoarele, sa ne coasem nasturii la zeghi. Gardienii alergau nauciti, dînd comenzi anapoda. Se anuntase o inspectie.

Cineva dintre noi l-a recunoscut. Venise ministrul de interne, generalul Piki Vasiliu. Însirati pe doua rînduri, îl priveam cu o

ascunsa curiozitate. Nu ne puteam astepta nimic de la el, de aceea propunerea unora de a ne plînge de felul inuman cum eram tratati, a fost respinsa de comitetul nostru de conducere. Cuvîntul de ordine era: vom fi politicosi si distanti.

Musafirul s-a oprit sub un par: “Ce pere frumoase! De ce nu le mîncati?” - “Nu sînt ale noastre.” - “Nu va fac pofta?” - “Nu sînt ale noastre, sînt ale directiei.” Generalul se întoarse spre director: “Cum îi lasati cu ispita lînga ei?” Musca se bîlbîi: “Asa a ramas obiceiul...

Dar e primul an ca nu le-am mai pus paza, sa nu le fure detinutii.” Piki îsi scoase chipiul cu cozorocul aurit si-si sterse fruntea. “Cînd eram eu copil, n-a fost pom în vecini sa nu ma catar în el. Ati auzit de Tantal? Cine stie?” Aproape tot frontul ridica mîna. Cred ca a fost Emil cel care a raspuns: “Tantalos, în mitologia greaca fiul lui Zeus, regele Lidiei, dupa alte versiuni al Frigiei. Fiindca a înselat pe zei, servindu-le la masa pe Pelops, fiul sau junghiat, ca sa-i încerce, a fost surghiunit în infern, dupa cum scrie Homer, sa sufere vesnic de foame si de sete. De aici, chinurile lui Tantal.” - “A mai avut si o fata ...” A raspuns jumatate din front: “Niobe.” Dialogul continua. Punea întrebari si lauda parinteste raspunsurile juste. La un moment dat izbucni: “Uite, domnule colonel, pe ce lume traim! Vin vremuri grele, frontul a intrat în tara si noi tinem la închisoare tineretul care ar putea rezista spiritual primejdiei ce ne ameninta ...” Musca era complet uluit: “V-asteapta masina, domnule general. Voiati sa ajungeti în seara asta la Sibiu.” - “Nu mai plec. Ramîn peste noapte aici. Vreau sa le vad dosarele.” Dadu ordin sa se culeaga toate perele, sa se împarta la detinuti. A adaugat: “astia sînt copiii nostri, domnule colonel. O sa ne blesteme copiii copiilor lor!” Citeam de pe fata lui Musca, directorul, ca într-o carte: era convins ca generalul ‘capiase’ de-a binelea. Si s-au întîmplat si alte minuni: un vrajitor a transformat obisnuita ciorba de varza putrezita într-o budinca de cartofi cu slana ardeleana.

A doua zi, generalul ne-a adunat din nou: Va las cu bine, copii! Aveti cuvîntul generalului Vasiliu - ma duc sa-i raportez maresalului tot ce-am vazut aici.” (Ni se sugera ceea ce se crede în toate dictaturile: führerul nu este informat corect de curtenii sai rauvoitori). “În doua saptamîni veti fi liberi. Va garantez eu. Vedeti-va de carte si

sa nu uitati: atentie marita la ceea ce vine peste noi!" Am aplaudat împotriva consemnului ce ni-l dadusem. Eu ma gîndeam: indiferent de ce se va decide la Bucuresti, e primul temnicer care ne-a vorbit omeneste, trebuie sa-i fim recunoscatori, tocmai lui?

Au trecut doua saptamîni, au trecut noua. În primavara lui 1944 am aflat ca se daduse un decret în care fiecare caz în parte va fi rejudecat de curtea martiala respectiva. Dupa Pasti unii au putut pleca. Pe cei mai multi i-a gasit prabusirea din august înca închisi. Au ramas acolo si, nu peste multa vreme, s-au întîlnit cu cei amnistiati, din nou dupa gratii. Generalul Vasiliu a fost condamnat la moarte. Sistemul penitenciar functiona acum îmbunatatit de metode noi aduse din gulagurile sfintei Rusii.

Eu am fost eliberat în luna mai 1944 de la Alba Iulia. Statusem un an si jumatate absolut singur într-o celula, lucrasem la caramizi la închisoarea din Vaslui si dupa un intermezzo la Cetatea Alba din nou la Aiud. Familia era evacuata din cauza frontului din Moldova într-un sat svabesc la Biled, în Banat.

Românii laolalta

Emigratia româna a fost de la început împartita în tot soiul de tabere. Pe lînga cei fideli unui crez antitotalitar, mai erau numerosii fosti militari (chiar prizonieri de razboi care au schimbat frontul, ca de exemplu diviziile generalului Chirnoaga) care s-au încadrat în lumea civila apuseana. Dreapta a fost zdrobita, fara sanse de a reveni vreodata la putere - nici macar printr-o alta minune a arhanghelului Mihail. Unii, poate cei mai multi, erau simpli "*Wendehals-uri*", fostii functionari ai MAE sau a Sigurantei - doica Securitatii -, dar si adversari ai regimului totalitar, contrabandisti, trîndavi, chiulangii, escroci internationali, dezertori, comisvoiajori, fluiera-n-vînt, tîlhari, hoti de buzunare, de copii si de fecioare. Acestia misunau prin lagarele milostiveniei publice sau frecventau cîrciumile cu blazon internationalist. Ma silesc sa nu-mi scape nici o breasla ca oricine sa-si închipuie atmosfera de atunci.

A doua mare revarsare de oameni s-a petrecut la începutul conflictului dintre Kremlin si Tito. Dictatorul iugoslav a terorizat tara lui umflata, dupa principiul cevapcicilor, “unul rece, unul cald si i-am papat pe toti”. Deseori românii emigrati acolo erau împuscati la trecerea granitei sau, dupa luni lungi de captivitate si munca silnica, în minele bosniace. Au cazut atunci mai cu seama studenti care s-au desprins de caldura caminului parintesc. Lînga ei, constructori de biserici, actori si actrite de mare prestigiu, editori cu impresionante realizari, în special în Spania, Portugalia si Argentino-Brazilia. Pataniile lor înflorite de gazetari, faceau înconjurul pamîntului, care nu pierdea nimic din perfecta sa rotunjime. Concursul, la care putea participa toata diaspora, era usor de abordat, la Bucuresti sau aiurea. Conferintele la nivel înalt care se repetau spre folosul industriei hoteliere, pe rînd în centrele importante ale lumii, se dovedeau a fi gogosi goale. Noi persistam în jocul nostru mimînd ridicari de popoare, razmerite, pîna ce ne întorceam pe carari batute acasa, în clipa în care stewardesele aeronavelor guvernamentale serveau delegatilor surprinsi de succesul avut o supa întaritoare.

În cautare de stramosi

Printre realizarile exilului românesc, la loc de frunte se numara Societatea Academica Româna, o institutie de cultura, înfiintata de monseniorul Bârlea cu mult suflet si, la început, cu sprijin roman. Cîteva volume de cercetari au mai ramas împreuna cu amintirea congreselor de la München, Mainz, Strasbourg, Paris, Londra etc.

La Roma, la întrunirea constitutiva, s-au strîns aproape 70 de intelectuali, s-au votat statutele, s-au creat sectii pe specialitati, s-au tinut comunicari savante si s-a multumit cardinalului Tisserant, prietenul ocrotitor de totdeauna al românilor.

Cu cît trecea timpul, noi, cei vechi, ne miram tot mai mult de urmele lasate de societatea comunista în comportarea noilor refugiati. Severa atitudine adoptata de noi, pornita din dusmania totala fata de stapînii tarii, ne legitima. Abia sositi, cei de la urma pretindeau locul întîi în organizarea diasporei. Celor mai activi le-am însirat numele deoparte.

***

Visarion Puiu, mitropolit al Bucovinei, fost episcop de Hotin si Balti, scos din scaun de catre Carol II ca sa-i poata prada mai usor dioceza, se afla în Dalmatia cînd, în 1944, România a capitulat. Nu s-a mai întors în tara; traia modest în Franta, îngrijit de o nepoata devotata. O asemenea personalitate însemna un capital important pentru conducatorii politici ai emigratiei, dar foarte greu de manevrat, fiindca mitropolitul îsi apara independenta cu încapatînare, preferînd sa vietuiasca în saracie decît sa accepte un stipendiu compromitator. Arata aceeasi distanta fata de Vatican ca si fata de Consiliul ecumenic instalat la Geneva; de aceea bisericile surori nu s-au grabit sa-i sara în ajutor. L-a sprijinit pîna la sfîrsitul vietii un israelit generos, originar din România.

Mi-a povestit odata o întîmplare bizara. Parintele Vasiloschi, care se angajase în formula ecumenica progeneveza, l-a invitat în Elvetia sa-l prezinte unor capetenii ecleziastice internationale, dar la sosire, mitropolitul a declarat ca nu accepta sa i se plateasca hotelul de altcineva. Planul parintelui V., sa înfiinteze o eparhie a românilor din strainatate, a esuat.

Peste cîteva luni, aceasta eparhie si-a început activitatea, apoi o contra-eparhie si apoi alta... La trebuinta de a cîstiga printi ai bisericii disponibili, angajamentul vechilor politicieni era asa de ferm încît, la slujbele unui prelat ‘instaurat’ ad-hoc (un hot scapat de la puscarie), în lipsa de credinciosi, raspunsurile au fost date de un cor de fosti diplomati de frunte, nici unul sub 70 de ani. Dirijorul era cadru inferior. Productia sonora se savîrsea în tremolo, însa stilul si ambianta erau la înaltime: “Excelente, am onoarea sa va fac cunoscut ca vom intona necifrat ‘Doamne miluieste’ de trei ori. Permiteti-mi sa va prezint, totodata cu respectul meu, tonul adecvat!”

Vin mortii

Orbecaiam printr-o criza care purta, dupa necesitati, un alt

epitet social, medical, religios, stiintific etc.

Dar talpa tarii traia nemarginit în alta lume. Vestea ca soldatii cazuti pe front se întorc acasa - suflete ratacitoare -, a stîrnit în sat mare zarva, desi era a treia oara ca iesea zvonul venirii lor. I-au asteptat în Vinerea Mare. Femeile au facut tot felul de bucate de post si au întins mesele pe prund, aproape de rîu. Au cautat flori si verdeata sa împodobeasca locul, dar nimic n-au gasit. Mîtisorii de pe salcii nu se deschisera înca, cei cîtiva ghiocei adunati în lunca zaceau ofiliti printre colacii rumeni si varzarile gustoase. Cînd s-a împlinit ceasul si Tîfui a suflat în goarna sa Onorul, s-a pornit o vifornita care a alungat toata lumea de pe malul rîului biciuit de vînt. S-au adapostit în casele mai apropiate, înghesuiti împreuna cu dobitoacele si copiii gazdelor, cutremurîndu-se de urgia de afara. Cînd s-a luminat de zi, au iesit sa vada prapadul. Vîntul rupsese craci din copaci, urnise butuci, surpase dîmburi de nisip, dar mesele întinse erau la locul lor, necercetate de furtuna. “Mare minune!”, se cruci fina Anica a lui Cocos, “toate-s ca în ajun”. - “Nici o minune!”, cuvînta Butacu, scripcarul, “n-au venit. Uite, nu s-au atins nici unul de mîncarea de pe mese, n-au mutat laitele.”

***

Chiar si departe de casa, printre straini, inima cea buna nu s-a otravit: În ruptul capului n-ar fi crezut el ca regele, pe care-l adora, ar fi capitulat si ca ar fi “dat mîna cu bolsevicii”. Dar credinta lui nu a schimbat mersul razboiului. În Germania distrusa, un val nemaipomenit de oameni, dobitoace, masini si carute se îndrepta în acele zile apocaliptice spre Elba ca sa treaca dincolo, în partile ocupate de americani. Fugeau de armata rosie care înainta vijelios. Elba devenise, ca sub Napoleon Berezina, granita dintre viata si moarte. În valurile ei tulburi se aruncau fugarii înnebuniti de frica sub focul artileriei rusesti. Cadavrele înecatilor se amestecau cu trupurile celor vii, alunecau în vîltoare într-o cursa fantastica. Mi s-a povestit cum Coca, practic ca totdeauna, a organizat trecerea acelora dintre compatrioti ce nu stiau sa înoate. A confectionat un fel de pluta, s-a dezbracat si si-a ascuns hainele într-o scorbura de copac. De zeci de ori a împins pluta cu cîte 20-30 de oameni la malul salvator. Cînd,

spre seara, si-a terminat lucrul, n-a mai gasit îmbracamintea si, asa gol cum era, s-a predat primei unitati americane în Saxonia. Un sergent texan i-a dat un halat de medic sa se îmbrace, o cizma si un pantof drept încaltaminte. L-au pus în mijlocul coloanei sa traga la o caruta cu bagajele lor, zorindu-l cu bice aspre. Ce veseli erau soldatii victoriosi! A doua noapte, Coca a fugit si s-a ascuns într-o clopotnita.

Vecinii I

Legaturile cu emigratia ruseasca, mai dese în Franta, erau, uneori, încarcate de ciudatenii si neîntelegeri. Noi, dupa ce am citit *Rusoaica* lui Gib Mihaescu, frematam în reverii dulcege, descopeream rasputini ratacitori amîna cu nimrozii lor. Plîngeam crima de la Ekaterinenburg, unde coroana imperiala s-a prabusit în sînge, si iscusiti, discutam despre a treia Roma. Doi ani de zile am umblat dupa Berdiaev sa-mi spuna cum se poate scapa de acest ‘Apus împietrit în formule scolastice’. Observam competitia dintre cele doua amvoane. Partea dinspre Soare-Rasare se tinea sus de tot si am priceput abia tîrziu pozitia emigratiei pravoslavnice. Berdiaev, chinuindu-se cu limba franceza, într-o conferinta îsi marturisi naduful: “Stau de atîtia ani la Paris si voi n-ati învatat înca ruseste.” Un rol mai important îl jucau portarii, baletistii si soferii de taxi. Sub sapca proletara descopereai mai totdeauna capul unui cneaz, al unui conte sau cel putin al unui polcovnic din provincie.

În ceea ce ma priveste, primul contact memorabil l-am avut la Berlin. Biserica româneasca fusese distrusa de bombardamentele aeriene. Pentru înmormîntarea unui compatriot basarabean s-a apelat la ospitalitatea marilor vecini. În ziua cuvenita stateam si ma uitam cum o procesiune stranie intra în sfîntul locas: niste batrîni obositi, cu decoratii scînteietoare pe piept, macinati de podagra si artroza, paseau, sprijinindu-se în cîrje si bastoane, adevarate opere de arta. Am simtit ca aceste obiecte pentru unii suplineau nostalgic functia sceptrului de acasa, ba si a cnutului, dascalul întelepciunii. Cutzara mi-a atras atentia asupra unei scene în care doi seniori începura un duel veritabil cu bastoanele lor de argint pentru o strana în partea

dreapta a bisericii. Invocînd numele lui Puskin si ce a patit poetul la o lupta ca asta, am intervenit sa-i despart, cu rezultatul final ca s-au dat amîndoi la mine. Recunosc ca unul dintre ei ma avertizase tainic la începutul încaierarii: “Nu te baga, natie mica!”

Si la Paris, credinciosi tronului rasturnat acasa, emigrantii, îsi durasera cîteva oaze de spiritualitate în ‘desertul occidental’. Traditia sau elemente ale ei se purtau exemplar. Duminicile, în numeroase bisericute din *banlieue*, se strîngeau sa asculte liturghia în slavona. Îi admiram, cum faceau matanii pe întrecute. Pentru a se prosterna însa, aveau nevoie de mai mult spatiu, pe care îl cucereau împingînd cu sezutul pe semenii din spate. Presiunea continua treptat pîna la ultimele rînduri, din care patru sau cinci erau silite sa iasa, dupa un ritm precis, ca apoi sa reintre în pridvorul pictat cu vopsele tari. Privitorului din ograda i se înfatisa un spectacol original: o reptila uriasa, o insecta, îsi lungea si îsi scurta pîntecele inelat.

Vecinii II

Stîlpii bisericii se înaltau ca finicii Iordanului. O categorie speciala era aceea a aristocratilor intelectuali. Astfel nobile doamne, în cuvinte blînde, cum gaseau vreo posibila victima, tineau sa o educe, sa o bage în rîndul oamenilor. Contesa Tamara, de exemplu, venea la caminul nostru de refugiati, saltînd pe scari ca o caprita, la 70 de ani. La conferinte venea însotita de al treilea consort, un clapaug adormit, vesnic cu o valiza ponosita în mîna, un comis-voiajor sadea. Ne dadea curaj anuntîndu-ne ca salvarea lumii de comunism e aproape si va fi efectuata de femeia slava. Din cînd în cînd se oprea din vorbit, întindea gîtul ei lung, ornat de perle, spre spasitul sot pe care îl chestiona: “Ivan, où est la valise?” Ivan se speria din somn ti îngaima: “Aici, hulubita mea. Aici, sub sezut.” Scotea valiza si i-o arata: “O vezi, papusica, o vezi?”

Tot Policarp a aflat ce continea pîntecosul cufar: era cenusa lui Boris, al doilea sot. Valiza cu Igor, barbatul dintîi, o pierduse, cum îi spunea ea, ‘nataraul de Ivan’.

Din întîlnirile cu rusii trebuie sa scriu ceva despre Paul

Evdokimov, vestitul teolog si filosof rus, directorul unui camin intercrestin de la Sèvres. Am locuit acolo, în umbra gînditorului, doi ani de zile. Era un camin ecumenic pentru tineri refugiati, indiferent de nationalitate sau culoare politica. Conducatorul spiritual, totdeauna bine ras, totdeauna cu cravata, raspîndind un parfum voalat de vodca de buna calitate si arome barbatesti, îsi considera alumnii ca pe viitoarea elita a Europei; se îngrijea de educatia lor, calauzindu-i pe scara virtutilor. De priceperea lui pedagogica profitase îndeosebi partea femeiasca, mai atragatoare, în care excelau doua fete cu voci îngeresti, maghiara Marta cea sceptica si Gertruda, poloneza arzoaie, despre care se spunea ca fusese spioana germana. Mîntuita de Evdokimov, îi statea pioasa la picioare, o Maria Magdalena de la Lublin. Multe inimi, chiar si valahe, a frînt Gertruda; dar negresit cu suspensie: cînd candidatii la fericire credeau ca si-au atins tinta, Gertruda batea pocaita la usa directorului si-i pîra. Urmau mustrari aspre; fostul colonel se nelinistea ca i se surpa lucrarea de consolidare duhovniceasca. Fiindca multi nostalgici rîvneau la farmecul fecioarelor salvate, viata caminului, orînduita oficial în canoane morale rigide, se desfasura în dublu plan de perpetua tensiune între *agape* si *eros*.

Prinos de multumire

Printre românii de la Sèvres mai era Paul Popescu, un moldovean blajin, pictor si critic de arta (a scris una din cele mai bune monografii despre catedrala de la Chartres), cast si generos. Toti cei ce fusesem acceptati în camin eram bucurosi ca gasisem un adapost, ca puteam studia; statul francez ne daduse azil, de aceea am chibzuit ca ar trebui sa ne aratam gratitudinea fata de Franta printr-o lucrare de folos obstesc, printr-un gest simbolic. Discutiile lungi n-au adus nici o solutie; Popescu a plecat într-o dimineata singur la Paris, angajîndu-se într-o opera de asistenta sociala în mediul delicventilor minori. S-a întors seara cu hainele rupte, pungasit si batut de junii francezi pe care încercase sa-i evanghelizeze. Asa a învins ideea constructiei unei capele, un paraclis în stil brîncovenesc, la care am lucrat doua vacante. Despre aceasta initiativa a studentilor refugiati s-a scris mult

în Europa si peste Ocean. Zilnic veneau oaspeti, în special jurnalisti si fotografi.

În primul an de lucru, de Sf. Petru si Pavel, ne-am pomenit cu o grupa de americani condusa de un pastor energic si vînjos ca un boxer la categoria grea. Au declarat ca vor sa lucreze la zidarie alaturi de noi. Încîntati, onorati chiar, le faceam loc pe schele, îi învatam cum sa puna caramida pe caramida iar ei ne fotografiau cînd li se parea ca zîmbim îndestul de fotogenic. Centrul grupei era C.T., o actrita de la Hollywood (ca din întîmplare, cît a stat la Paris, au rulat doua filme în care ea juca rolul principal). Descoperindu-i-se ‘urmarea lui Hristos’ prin mijlocirea unui predicator, acum logodnic, renuntase la ispitele unei cariere lumesti si-si dedicase viata slujirii religioase. Era binefacuta, dar tare simpluta. Noi o botezasem Coca Cola, ceea ce nu-i placea. Nu avea voie sa iasa sau sa vorbeasca fara însotitor. O secretara severa si foarte culta - Fran - o pazea cu strictete si raspundea în numele ei la desele conferinte de presa.

Doua saptamîni n-am mai iesit din uimire. De ce patima americanilor sa se fotografieze cu noi, dimineata, cînd Coca Cola ne împartea *porridge* englezesc în boluri crapate, de ce mehenghiul de pastor ne filma, fie la prepararea mortarului, fie pe zid cu mistria si ciocanul, de ce acele scule sclipitoare, securi si ferestraie cu care se prefaceau ca taie arborii din parc? Secretul l-am aflat dupa plecarea lor. Si nu l-as fi aflat, daca Fran nu s-ar fi îndragostit de Popescu (în fiecare seara citeau împreuna din Sfînta Scriptura): se pregateau alegerile pentru consiliul national bisericesc din California pe care denominatia lor voia sa le cîstige. America descoperise Europa cu problemele refugiatilor politici. La Sèvres, au gasit un loc ideal de a aduna materiale de propaganda electorala.

Moartea în zapada

Dupa un mariaj nefericit, Popescu a murit parasit într-o mansarda din Cartierul Latin. Cadavrul a fost descoperit dupa cîteva saptamîni. Purta în suflet o suferinta tainuita care l-a ros în cele din urma. Imediat dupa razboi, împreuna cu alti frati de cruce, fusese ghid în Alpi pentru refugiatii care treceau clandestin din Austria în Italia.

Într-o toamna, îl conducea pe doctorul Bulbuc, legendarul tribun ardelean, cînd, pe o vale, o banda de tîlhari i-a atacat. Bulbuc a refuzat sa le dea ceva de bunavoie si a fost împuscat. Înnebunit de groaza, Popescu a fugit. Îsi reprosa mereu ca nu a stat sa se lupte, sa moara alaturi de doctor. Cînd mi s-a spovedit, am încercat sa-l conving ca nu ar fi putut face nimic; el însa, îsi cultiva durerea ca pe un ghiveci cu pansele.

Capela de la Sèvres a fost o vreme lacasul preferat de studentii parizieni pentru cununiile religioase. Apoi caminul s-a desfiintat, P.E. s-a casatorit cu o japoneza încrestinata si s-a mutat. Membrii comunitatii s-au risipit în toata lumea. Gertruda a dichisit haremul unui emir arab, Szuszi si Jeanette, fiicele unui general ungur condamnat de comunisti la moarte, si-au ales ca soti doi diplomati germani. Cei doi rusi posaci au fost omorîti de KGB, spaniolii s-au lepadat de anarhism si s-au întors acasa. Nedelco, bulgarul, care a fost înfiat de români si proclamat 'trac', s-a casatorit cu o profesoara din Londra, trei zile dupa ce s-au cunoscut la muzeu.

Martea si vinerea, Nedelco se înfiinta la Ecole des Langues Orientales, unde eu ma scaldam în lirica persana. Intra în sala de curs si arata profesorului, care era o gradina de om, o medalie desigur cu regele Boris: "Politia martiana. Policarp e condamnat la plata unui *vin rouge* în bistroul de peste drum!" - "Dar ce vina are?" - "Învata persana." Batrînul magistru, facînd niste grimase de spaima, îsi schimba fata într-o masca, cu gesturi de dispret decidea: "Luati-l!"

Mi-a parut rau ca soarta ne-a despartit. Ultima data l-am revazut la Paris, unde deschisese un muzeu Gandhi. Cumparase o capra, un pret, doua gravuri cu peisaje indiene si cîteva carti.

Rostea: "Stimati vizitatori, aici a vietuit, cît a stat la Paris, marele Gandhi. Acest ascet nu punea nimic altceva în gura, numai lapte de capra muls de la fidela sa Indira, aici în carne si oase. Biblioteca continea multe carti cu alfabet chirilic. Cînd avea insomnii, Gandhi învata bulgareste." Vizitatorii plecau transfigurati: "Ce om! Ce simplitate! O capra, o gramatica, un pret."

Poetul-soldat

Ne-am înfratit cu ungurii, mai cu seama în timpul rascoalei din 1956. În acele zile de toamna, împreuna cu Ioan Cusa, am pornit ca sa participam la ceea ce credeam ca va aduce prabusirea tiraniei rosii, dar n-am ajuns nici macar pîna la Viena, cînd visul s-a facut tandari. Ne-am ocupat de refugiati; era greu sa realizezi un dialog, sa treci peste îndreptatitul lor orgoliu de luptatori ... Mi-aduc aminte de o sedinta festiva a Academiei germane de literatura din Darmstadt. În public, mult tineret; în prezidiu, Kasimir Edschmid si cîtiva scriitori maghiari. Se prezenta în traduceri excelente poezia revolutiei maghiare. Parca o vad pe Mila Kopp, extraordinara actrita, citind la lumina calda a unei lampi cu abajur, cu vocea ei blînda si grava în acelasi timp: cuvintele picurau molcom, diafan, ca perlele unui rozariu. Deodata un strigat violent sparse linistea salii. Cu pati grei, gesticulînd energic, un barbat ca de 30 de ani se repezi la pupitrul unde citea Mila. Aceasta îsi ridica bratele ferindu-se parca de o lovitura: “Ce e, domnul meu? Cu ce v-am
suparat?” Revolutionarul scoase din buzunarul canadienei un caiet slinos si începu cu glas de tunet sa ne împroaste cu silabe neîntelese.

Se pregatea un dialog în care orgoliul luptatorilor promitea o rezistenta înversunata. Nu stiu de ce mi-a revenit în clipa aceea în minte numaratoarea dintr-un joc al copilariei. Asistenta era prea îngrozita ca sa-i aduca omagiile asteptate. El ne explica în germana: “Poezie acesta, asa citire. Voce puternic pentru miscare la lupta!” Ne daduram coate cu Stefan: “Permiteti o întrebare, maestre? Bine, bine, e un poem revolutionar. Dar de ce l-ati citit atît de tare?” - “A miscat un batalion la lupta ...” - “Un batalion, ziceti; ce faceti atunci cu un regiment?” Poetul-soldat raspunse fara sa se gîndeasca prea mult: “Reghiment? Atunci citire si mai tare.” Dumeriti astfel, depuseram armele în tacere.

La antipod

Cînd 1949, peste tara, se lasase greu tirania comunista, prin luncile Rinului, o pereche, sot si sotie, trecea pe furis frontiera dinspre Germania spre Franta. Veneau de la Heidelberg. Toate tentativele

anterioare de emigrare esuasera. Mergeau prin ceata, ea gîfîind greu, tremurînd de spaima, el, calm, slab ca o parere de rau, dar atos, ochelari cu rame negre de savant, mustata fina, ce ascundea buzele arse de ambitie. Un singur bagaj: o cutie de praf de lapte, într-însa rufe putine, si, la fund, în scutece de bumbac, manuscrisul unui roman - *Ora 25*. La gara din Forbach, un cetatean întreaba politicos: “Ce ora e?” - “Vai”, icni femeia îngrozita, “ne-au descoperit”. Barbatul zîmbi atoatestiutor: “Europa îsi îndreapta ceasurile dupa mine. E ora 25.”

Constantin Virgil Gheorghiu debutase ca elev în revista liceelor militare, “Flamuri”. Dupa studii de filosofie si teologie neterminate, dar sponsorizate - se zice - si de un modest stipendiu al Sigurantei, activeaza la începutul razboiului ca reporter la Ministerul Propagandei, unde îi apar doua carti de pe front: *Ard malurile Nistrului* si *Cu submarinul la Sevastopol.*

Capitularea României îl gaseste diplomat. Se preda americanilor, informîndu-i ca e membru al familiei regale, var cu monarhul, si ca doreste o vila ca sa-si refaca nervii prapaditi. A capatat o celula într-un lagar de concentrare, unde, chipurile, si-a scris romanul. Refuzat de edituri în Germania, s-a îndreptat spre Franta.

Tainicele carari

Intrarea în exilul frantuzesc s-a petrecut pentru noi într-o noapte de toamna. Exista un drum clandestin si direct de la Arad la Paris. Bande internationale ca si tineri voluntari îl potrivisera peste Ungaria cu o statie intermediara la Szolnok, apoi peste Budapesta prin stufaria taiata de frontiera la Sopron. În Austria se desparteau drumurile: O parte din fugari care platisera o avere pentru aventura, o lua spre Italia, trecînd curajosi Alpii. La Paris se mergea peste München si Bonn, sistemul era mai complicat si dura mai multe zile. Tinerii voluntari, adica noi, studentii de la Bonn si de la München, nu ceream nici o plata decît asigurarea unei bilet de tren ca însotitorul respectiv sa poata sa se întoarca înapoi. Am plecat, dupa ce am ‘tocit’ ore întregi îndrumarile si programul calatoriei; eram ‘calauza’. Tipul pe care îl ghidam, mi s-a parut de la început foarte bizar. Ducea cu el

o geanta grea de care nu se despartea niciodata. Spunea ca este fizician fugit din zona de ocupatie sovietica, unde lucrase în niste laboratoare cunoscute. Am luat trenul pâna la Zweikirchen si, pe înserate, am trecut prin landul Saar, atunci sub administratie franceza. Am asteptat o zi pâna ce un crîsmar la care am dormit, închisi într-un pod, ne-a semnalat la miezul noptii ca ne putem avînta. Tovarasul meu dîrdîia asa de puternic ca mi se parea ca trosnetul oaselor lui scutura geamurile pichetului de frontiera, ca o locomotiva englezeasca. Punctul cel mai dificil era aproape de Forbach: trebuia sa asteptam, culcati la pamînt, ca sergentul granicer francez, care locuia lînga biserica, sa-si termine ora de iubire cu logodnica sa. Pasul lui apropiindu-se de ascunzisul nostru, a provocat clientului meu o criza de isterie. I-am pus genunchiul în spate si i-am tinut gura. Sergentul nu ne-a descoperit. În cutremurul care îl muncea, 'clientul' mi-a împins geanta sub brat si a soptit printre degetele mele încordate: "Ia-o dumneata!" Dimineata, am ajuns cu acceleratul de Strasbourg la Paris în Gara de Est. Ne-am despartit într-o cafenea. Mi-a luat geanta, multumindu-mi ca i-am dus-o, si a deschis-o ca sa-mi faca o ultima bucurie: era plina ochi cu diamante. A mai spus sa-l astept ca revine într-un sfert de ceas. Nu s-a mai întors.

A durat destula vreme pâna ce m-am obisnuit cu ritmul de viata al francezilor. Dupa opt zile, n-am mai introdus cu multe dificultati scrisorile entuziaste trimise în toata lumea în piloane de alarma ale pompierilor pe care le confundam cu tainuitele cutii postale. Studentia din acei ani, a fost o etapa de fericire necunoscuta pâna atunci. Eram nauc de libertate. O sorbeam dimineata, o sorbeam seara, simteam cum îmi înnoieste plamînii, cum ma ocroteste. Dincolo de cortina de fier, zaceau în temnite grele prietenii mei. Dar curios lucru, îmi închipuiam ca am primit aceste danii si pentru ei. Problema m-a chinuit din ce în ce mai mult, dovedind ca desfatarile, norocul zilelor albe, se platesc. Întîlnirile cu românii se faceau fie duminica la biserica din Jean de Beauvais, fie la Centrul român de cercetari care aduna somitati culturale si politice, unde, mai ales tinerii, erau încurajati sa se prezinte cu o comunicare pe trimestru. Cine cauta hrana spirituala si razbatea pâna la sfîntul locas, început de arhimandritul Ioasafat Snagoveanul împreuna cu refugiatii din

Principate, întreba mai întîi la usa, daca biserica e deschisa. Era o întelegere cifrata, politicoasa cu paracliserul care relata, tot asa în cuvinte sucite, ca sfintiile lor nu s-au mai paruit saptamîna trecuta, ba chiar ca vorbesc între ei. Liturghia era majestuos sustinuta de un cor foarte bun, format de multe natiuni, aici filoromâne. Majoritatea 'participantilor' fumau afara; preferau fumul de tigara aceluia de tamîie dinauntru. Vedeai doamne elegante, atente sa nu-si piarda palariile la usile prea joase. O alta atractie în duminicile cînd se faceau parastase si se aducea coliva, o procura multimea de arabi pofticiosi care se însirau în rîndul celora care veneau la miruit si capatau apoi o portie buna din delicioasa ofranda sfintita spre pomenirea sotului - fie iertat. Captivant era si acel 'joc de-a democratia' practicat în adunarea studentilor refugiati, cam o data pe luna. Nu cred ca exista undeva un parlament care sa respire mai plauzibil puritatea ascunsa în miezul legilor la care se adauga o politete engleza si o retorica latina. Împartiti în diferite fractiuni chemate sa ia cuvîntul de catre presedintele adunarii, auzeai înfiorat nume de partide care, înainte de invazia bolsevica, au condus destinele tarii noastre. Totul se petrecea dupa un canon bine învatat. Ardoarea dezbaterilor la care participau mai toti, nu putea fi stinsa *post festum* decît de o cantitate impresionanta de bere alsaciana.

Sotii de rîs si de plîns

Generalul Radescu, ajuns în exil, a înfiintat Liga românilor liberi care a contracarat actiunile Comitetului National al celor 3 partide istorice (liberali, taranisti si socialisti) ca si pe cele ale legionarilor împartiti în doua tabere. Avea nevoie si Radescu de un prelat de prestigiu. A încercat cu mitropolitul Visarion, dar cînd a constatat cît de putin maleabil era, a spus secretarului o vorba care a ramas: "Zvîrle-l în bratele lui Horia Sima, sa cada cu el!"

Cît priveste asociatiile regionale, singurul grup care evita certurile si se aduna fara discriminari politice era acela al banatenilor, animat multa vreme de liderul socialist Eftimie Gherman. Cine avea nervi tari însa, participa la întîlnirile aromânilor, de obicei într-un

apartament de bloc la marginea orasului. Perdele trase, întuneric; cel mult un capat de lumînare licarea prin norii grosi de fum de tutun. Si ore întregi, *tumbe tumbe*, un cîntec fara sfîrsit, psalmodiat de voci grave.

Ion Popinceanu, un lector venit de la Leipzig, s-a impus imediat dupa descinderea lui în vest, la Nürnberg. Figura marcanta de gospodar rasaritean, voce metalica, umor didactic - era prezent la toate manifestatiile românesti. A adus cu el acel *opus mirabile,* o gramatica româna pentru nemti. Alphonse Juilland a recenzat-o, spunînd ca "cine vrea sa învete româneste dupa aceasta, renunta definitiv cel tîrziu la lectia a patra si o arunca la gunoi, cautînd la niscaiva *bush-men* fineturi de limba si stil". Sa vedem totusi un exemplu: "Astazi vom descrie corpul omenesc. El se compune din trei parti principale si anume: capul, trunchiul si membrele [...] Capul se leaga de trunchi prin gît. La trunchi deosebim: pieptul, stomacul, burta si spatele [...] Picioarele se leaga de trunchi prin solduri. Unele membre sînt perechi. Astfel avem: ochiul stîng si ochiul drept, urechea stînga si urechea dreapta, doua mîni si doua picioare [...] Capul este acoperit cu par, care poate avea diferite culori, si anume poate fi negru, castaniu sau blond. Exista si oameni cu parul rosu [...] Altii nu mai au par în cap, le-a cazut si au chelie. Si ochii au diferite culori [...] Cu urechile auzim [...] Cu nasul mirosim. Nasul are doua nari [...] Cu ajutorul picioarelor omul se misca, umbla, alearga. Cu mînile lucreaza. Pentru cel mai mic lucru omul are nevoie de mîni. Prin mîni se deosebeste el de animale, caci acestea n-au mîni" (p.27, 29). Daca Eugen Ionescu ar fi descoperit aceste perle la timp, cum i s-ar mai fi îmbogatit situatia dramatica din *La leçon*!

L-am cunoscut la un simpozion la Darmstadt tocmai în seara cînd am auzit ca rusii au lansat o nava în spatiu. Eram cu Stefan Teodorescu.

Spre miezul noptii, într-un grup restrîns, I.P. povestea glume scolaresti si dupa fiecare poanta rîdea atît de feroce încît singur nu mai aveai nevoie sa rîzi. Trecuse acum la teorii filologico-rasiale despre 'romanitatea românilor' - iar Stefan devenea din ce în ce mai furios. L-am convins pe P. sa mergem la culcare. Hotelul avea un ascensor-fulger care într-o secunda te urca la etajul dorit,

provocîndu-ti un gol penibil la stomac. Asteptîndu-l, P. se clatina, strigînd în limba lui Goethe: “Nu vrem sa dormim! Noi nu dormim niciodata!” si catre un chelner chel si ursuz care împingea un carucior cu doua roate: “Noi aparam civilizatia de barbari!” Recoltînd doar scepticism, P. îl apostrofa ridicînd glasul: “Nu ne crezi, ei?” Se roti o data si cazu în patru labe în ascensorul care tocmai îsi deschisese usile. “Sputnic!” chiui el atunci cu bucurie. O umbra sinistra întuneca fata lui Stefan: “Sa ne facem si noi sputnic.” Apasa pe butonul de sus. Viteza ne taie respiratia; P. se rostogoli într-un colt. Stefan palpa alt buton. Subsol. Coborîram si iarasi urcaram. P. urla voios: “Sputnic!” Coborîram, urcaram. P., cu toate ca se învinetise, zîmbea în transa: “Sputnic!” Coborîram. Stefan: “Cum stai cu romanitatea?” P.: “Da-o dracului ... Sputnic!” Dupa 20 de ascensiuni-blitz, P. renunta la romanitate. La a treizecea declara ca va scrie o gramatica rusa. Ametise. Pe mine duritatea lui Stefan ma înfiora. Din fericire, la un etaj din mijloc, liftul s-a oprit. Era chelnerul cu caruciorul lui. L-a tras cu atentie sa nu-l atinga pe I.P. care zacea mototol într-un colt. Dadu sa-l ridice. “Permiteti? Ah, dv. erati, domnul care apara civilizatia?” Reactiunea lui P. nu l-a uluit pe Stefan care comenta scurt: “Asta-i!” Eu însa nu-mi credeam ochilor si urechilor. Pentru ca P. îsi înfipsese dintii în gamba bietului ospatar, mîrîind: “*Ia Laika. Ham! Ham!*”

A doua zi, cînd am coborît la micul dejun, P. se întretinea cu un scriitor ceh. Îi explica desigur problemele romanitatii orientale. M-a zarit si mi-a facut un semn amical cu mîna: “A fost o seara de bomba, nu-i asa?”

Pocaitii pelerini

Întîlnirile conationale se petreceau dupa un tipic bine fixat. Seara, ne strîngeam la gazda lui Ioan, îmblînzita de el dupa un an de tratative. Nu voia în ruptul capului sa-i închirieze camera. Fusese la început de acord, dar cînd auzi ca sîntem români, se bîtîi pe picioarele subtirele, holba ochii si-si astupa urechile. La chineji si la români nu dau nici o camera. - De ce? - Stau toata noaptea de vorba, rîd si stingheresc pe vecini. - Vino, sa rîzi cu noi! Frantuzoaica închise ochii

si ofta: ehei, cînd traia Chang Kai Noh, românul meu, era alta viata.

Am vorbit de multe ori despre bucuria ‘fratilor regasiti’. Cel mai puternic sentiment ne-a miscat la constituirea Societatii Academice Române la congresul de la Roma. Atmosfera de acolo s-a rasfrînt si la urmatoarele reuniuni.

Am fost cazati într-o manastire de calugarite cucernice, îngrijorate sa nu prindem osînza, dupa cum am dedus din prînzurile oferite de ele cu gratioasa caritate. La noua seara, portile sacrului salas se încuiau; cine ramînea afara nu mai putea intra decît a doua zi, dupa rasaritul soarelui si nu în cladirea unde asteptau paturile mult dorite - Doamne fereste, nu! - ci printr-o portita îngusta, în biserica, la rugaciunea de dimineata. Abia dupa absolvirea exercitiilor duhovnicesti, în chip de purgatoriu, te puteai strecura cu bunele surori în paradisul parasit ca sa mai dormi macar un ceas pâna la deschiderea sesiunii.

În acele zile, megiesii puteau vedea noaptea pîlcuri-pîlcuri de congresisti învîrtindu-se ore întregi împrejurul zidurilor falnice presarate pe muche cu cioburi de sticla, tot cautînd o gaura, o intrare în obstacolul de piatra dusmanos, fie chiar cu pretul unui incendiu sau al unui cutremur de pamînt. Asa se învîrt probabil si sufletele pacatosilor pe sub gardurile gradinii raiului. Situatia de la Roma era mai dificila datorita faptului ca înauntru, paralel cu rotirea celor întîrziati, patrulau si niste cîini uriasi, urlînd fioros si clampanind din dinti. Stam noi, stau si bestiile. De porneam, tineau si ei în incinta pasul cu noi. Si într-un tîrziu de noapte cu luna plina s-a întîmplat minunea: ochiul ager al lui Stefan Teodorescu a descoperit în zid, lînga o sita aproape invizibila, un buton de sonerie. Am sunat. - “Cine e acolo?” ne întreba zidul. Am raspuns cu glasuri jalnice: “Sîntem noi, niste bieti romani uitati de secole pe malul gîrlei Dunarea de împaratul Traian. Dati-ne drumul sa ne încalzim sufletul si oasele!” Vocea din zid deveni tandra: “Vai, sarmaneii de voi! De secole, ziceti? Asteptati, ca va deschid *pronto*!”

Dar demonul pierzaniei intra în al treilea din noi, Popinceanu, care ne dadu grosolan la o parte: „Fiti seriosi, ne facem iarasi de rîs!” si lipindu-si rostul de sita, se desfasura într-o italiana hotarît mai buna decît a noastra: “Aici e profesorul Popinceanu cu doi colegi. Nu va

suparati, ca ei cam fac glume. Sîntem academicieni de la congres." Zidul raspunse: "Asta e altceva. La ce ora încep savantele dezbateri?" Popinceanu folosi un dialect din Lucania ca sa fie mai clar sau mai aproape de datele geografiei lingvistice: "Vom începe cu o conferinta de a mea, la orele noua si jumatate". - "Aveti tot timpul sa va plimbati pâna atunci", raspunse zidul rece. "Buona notte!"

Parada ritorilor

Cele sapte zile petrecute pe cele sapte coline ne-au înaltat sufletele si ne-au sleit trupurile. Dupa atîta nesomn ajunsesem sa vorbim latineste între noi sau poate era limba dacilor robiti aici, mai stii, care pe care biruise! Bîntuia o toamna calduta si înmiresmata, vinul aromat si rece nu costa mult. Eram coplesiti de 'trecutul falnic' din care ne îmbatam clipa cu clipa, miscîndu-ne într-o beatitudine careia doar un ignobil barbar i-ar fi spus 'ameteala'.

Programele prevedeau de fiecare data o receptie acordata de gazde, în care aflai din cuvîntarile organelor locale multe lucruri despre România si români. Acea continuata la Sulmona le-a întrecut pe toate.

Cu asemenea sentimente ne-am îmbarcat într-o dimineata, înainte de cîntatul cocosilor (atentie), într-un tren, care, pocnind din "suruburile toate si din sina de sub roate", ne-a dus, ne-a învîrtit si ne-a dat jos la Sulmona, acolo unde strabunul Ovidiu se nascuse. Petru Iroaie, lectorul român de la Palermo, ne conjurase la dezbateri cu lacrimi în ochi sa aderam la ideea sa ca 'foaie verde' din mîndretea doinelor carpatine e un ou etimologic pus sau pierdut de Ovidiu. Flamînzi si obositi am poposit la teatrul local ca sa ascultam din loje aurite, interminabile discursuri filologice, politice, provinciale despre fiul Sulmonei surghiunit. Catre amiaza am depus o coroana în spatele statuii nemuritorului, pentru ca în fata, sfidator, zacea prinosul vegetal al ambasadei comuniste. Ne-am obligat ca, daca vreun oficial va îndrazni sa salute sau sa ia numai în gura numele reseristilor prezenti, vom parasi sub protest ceremoniile urmatoare. Fierbînd de mînie, am intrat în sala festiva a primariei. Credeam ca visez, credeam ca am

ajuns în raiul osmanicesc: pe niste mese lungi ce se îndoiau de greutatea exponatelor, se lafaiau desantat nu cadîne, ci niste uriasi curcani fripti lînga o movila de cîrnati, pesti cît chitul lui Iona, salate si o pîine alba, alba ca o himera. Unde-mi fusese stomacul, era acum un gol rotund împrejurul caruia se roteau resturi ridicole din fiinta mea. Ne-am înghesuit pe niste scaune sa ascultam alte cuvîntari. Racoveanu îsi puse capul pe umarul meu ("sa ma trezesti de vor îndrazni ...") si adormi. Motaiam si eu, facînd calcule, cît ar mai putea dura pâna la deschiderea bufetului, deocamdata pazit de niste cavaleri în uniforme medievale. Au vorbit guvernatorul, directorul liceului, un episcop îmbracat într-o reverenda visinie, roasa de molii, un Peppone gras, probabil primarul. Si altii... Deodata aud ca reprezentantii guvernului de la Bucuresti sînt salutati *'cordialmente'*, dar nimeni dintre ai nostri nu se clinteste. Al. Gregorian sîsîia usor cu buze tuguiate, Virgil Mihailescu, surd, horaia fara griji si fara astîmpar, Fanica Teodorescu nu se vedea din poala unei domnisoare, iar parintii, ardeleni uniti, citeau din breviare jupuite. Îl scutur pe vecinul meu: "Nene Ghita, nene Ghita! S-a produs!" Racoveanu sare ars în picioare si racneste cît îl tine gura: "Protestez!" si catre mine, mai încet: "Tinerete, da-i drumul!" Plecam. Strigatul gazetarului oltean a produs spaima si un tumult nemaipomenit. toata asistenta a navalit (cu *'scusi'* si *'avanti'*) la bufet, fara sa ia în seama informatia conferentiarului, ca mai are de vorbit. Ma tin de Racoveanu. La usa, asteptam o clipa sa vina si ceilalti. Dar nimeni nu apare. În învalmaseala de la mese îl descopar pe Popinceanu, luptînd ca Mihai Viteazul la Calugareni. Parea ca ameninta cu un picior supradimensional de curcan în mîna pe episcopul îngrozit, glasul sau profesoral învingea vacarmul.

S-a apropiat un ofiter politicos de noi: "Ce doriti?" - "Ce dorim?", izbucni Racoveanu. "N-ai vazut? Siamo protestatari!" Ofiterul se gîndi o clipa, apoi surîse iluminat: "Înteleg. Are si tata. Poftiti numai cu mine!" Trecuram prin mai multe coridoare si camere; ne deschise o usa si, într-o curte interioara, ne lasa sa intram. Era stabilimentul care purta numele împaratului Vespasian.

Otrava racoritoare

Stefan Teodorescu, un întelept cum n-a fost altul în diaspora, foarte citit, cunoscut de intelectualitatea germana, a început un studiu, repede abandonat, în care voia sa depuna reziduurile unei lumi apuse, aducîndu-si aminte de prestigiul pe care l-a avut ca june dascal în provincia valaha, la Buzau sau la Giurgiu, de unde însa a fugit, îngrozit de frecventa dricurilor cu fanfara militara, cînd navaleau nori de braga de peste Dunare.

Avea un tel neclintit: sa scrie Cartea, adica ‘Patimirile unei inimi de valah printre straini’. Trebuia ca acest op sa devina un tratat mai profund decît ‘încercarile lui Ovidiu’. Visa sa descopere si sa înteleaga ‘taina femeii’. Povestea ca primele cugetari care l-au miscat (pe el, seminaristul timid) semanau cu acelea ale lui Ion Creanga: fetele din copilarie care intra în apele Ozanei si-si dezgolesc genunchii.

La conferinte si colocvii era temut si agreat pentru ca se arunca asemenea unui soim pe adversarii mai noi sau mai vechi pâna îi dobora. Argumentele sale savante, meditatiile lui, stilul liber, cucerea publicul chiar mai putin cultivat. Memorabile sînt interventiile sale la simpozioane diferite de la Stuttgart, Darmstadt, Düsseldorf, Bonn si Freiburg. La Bad Godesberg, odata, la vernisajul expozitiei lui Eugen Dragutescu, în cartierul diplomatilor, prea selecta asistenta a fost la un moment dat trezita din placerea vizionarii. Se auzea glasul lui Stefan, biciuind pe corespondentul unui ziar din Tel Aviv: “Termina, domnule, cu întrebari provocatoare. Ma duc în India, sa ma închin la serpi, trec pe la Paris, vînez în Africa sau ratacesc prin Pampas, cînd de sub o frunza, de sub o piatra, de dupa un spin îmi ies în cale un individ ca dumneata sa ma chestioneze, daca sînt antisemit au ba. Nu vreau sa-ti spun! Întrebatu-te-am eu, daca esti filoromân?” Dar vazînd cît de speriat era bietul gazetar, îl batu usor pe umar: “Noteaza totusi ceva - ador evreicele!”

Studiase limbile clasice la Bucuresti. Cu o bursa ‘Humboldt’ coboara la Berlin si traieste prima tragedie. Cele doua valize de carton, udate de o ploaie ce urcase pe Spree, s-au topit si au devenit o coca cleioasa ce îi pata si costumul negru facut de croitorul Manole

din Ferentari.

Mircea Eliade spunea ca Stefan a fost “cea mai mare speranta a generatiei sale”, dar nu a izbutit. Ispite multiple, nelinistea spiritului, teama de lucrul scris, definitivat, l-au lasat sa ramîna o umbra despre care prea putini au luat cunostinta.

Constantin Ghidel, fost reprezentant al CFR în Reich, raspunzator de toate vagoanele de tren care alimentau frontul de rasarit, si-a cumparat o casa la Stuttgart si, fiindca devenise intelectual, a scos si o revista. Toate bune, dar n-avea colaboratori mai distinsi. Ca un vulpoi l-a urmarit pe Stefan pe care dorea sa-l aiba în redactie. Acesta a cazut în cursa si s-a ajuns la o solutie bizara: filosoful era închis într-o carcera improvizata unde capata tot ce dorea pentru linistirea trupului, dar nu putea iesi de sub cheie decît atunci cînd livra o serie de articole pentru gazeta literar-democratica. Daca d. Ghidel dadea bun de tipar pentru livrarile trimestriale, Stefan Teodorescu era eliberat din temnita lui, sarbatorea evenimentul si apoi astepta pregatirile numarului viitor din revista.

La sfîrsitul razboiului, cînd americanii au hotarît sa democratizeze Europa, au înfiintat un departament de educatie civica pentru popoarele întîrziate în întuneric. Le trebuia numai un manager ca sa porneasca la drum. Rapoartele cifrate, care soseau de la informatorii plasati strategic pretutindeni, indicau pe un refugiat român, Stefan Teodorescu. Dar misiile aliate l-au asteptat multa vreme la Stuttgart, de unde disparuse în compania unei tinere printese la un castel pe Neckar.

În Germania fusese trimis cu promisiunea unei catedre la Bucuresti, unde nu s-a mai întors. Dupa un doctorat stralucit, s -a apropiat de Heidegger. S-a înscris la filosofie, totusi n-a stat locului. Eterna poveste - femeia - l-a urmarit pâna la moarte.

Arunca vorbele ca o otrava racoritoare. Graiul lui mustea de originalitate si pitoresc. Pe înteleptii antici îi vedea cu picioarele crapate unde îsi faceau greierii salas. Treapta de intelectual o trecea numai acela care dovedea ca l-a citit pe Homer în original. Dar dragostea lui cea mare ramînea totusi tara din care plecase.

Savantlâcuri à la carte

Am mai spus ca, diacronic, emigratia românească se împarte în doua: prima cu sefii de misiuni diplomatice care si-au pastrat postul, însotiti de reprezentanti ai functionarimii externe din era Antonescu, si n-au fost putini, cu cei trimisi la specializare precum militarii, învatacei ai mestesugului armelor nemtesti. Toti acestia nu gustasera înca deliciile ocupatiei sovietice ca cei din rezistenta ce scapasera cu viata. Într-o alta categorie intra cei care au fraternizat cu regimul, de bunavoie sau siliti, în general sositi mai tîrziu.

Am cunoscut mai bine pe cei din primul val. Eram putini, ne întîlneam si evocam trecutul gol sau cum ar fi trebuit sa fie.

Am însemnat numele intelectualilor care, dupa anumite criterii, ar putea locui în Parnas. Astfel Horia Stamatu. Poetul ar merita un studiu aparte. Talentat, poate cel mai profund din cei rataciti prin strainatati, era un om nepractic, sensibil si încapatînat, sigur de el. Lucra cu pasiune în orice întreprinderi intelectuale. Cînd i se parea ca descopera un filon original, se sforta sa-l exploateze pâna la ultimul capetel. Stefan Teodorescu l-a definit prieteneste la un colocviu, la Strasbourg, ca pe un mistret ce îsi baga rîtul prin iarba; murdareste, dar scoate cele mai delicioase trufe. Pacat ca nu avea umor.

Si mai putin umor decît Stamatu, dar mai mult succes pe piata occidentala, a avut Vintila Horia. Îsi purta seriozitatea ca primul clasei. S-a crezut, la început, ca poseda cheia multor cercuri literare. Foarte activ, a fost un exemplu pentru acei intelectuali care s-au lepadat de eventualele complexe provinciale si au purces cu temeritate la cucerirea lumii, ca de pilda Uscatescu, Rauta, Coseriu, Stefan Baciu, Vasile Posteuca, bardul bucovinean care, regasind în fiecare femeie chipul departatei Profira de acasa, risca viata sau cel putin integritatea corporala. Adept al cultului Rainer Maria Rilke, era obsedat si de capriciile Zulniei lui Conachi. Acestia au ajuns la posturi înalte, în America latina, dupa ce au trecut în strana cealalta, sub paza Sântei Verguri. Din perspectiva Vaticanului, orice intelectual rasaritean lucrînd sub control în America latina îmbunatateste starea Bisericii Romane ca si propria soarta. S-a mai potrivit ca în acea vreme s-a ivit un zvon, cutreierînd orasul. Se

spunea (de cine?) ca o invazie a Europei de catre trupele Armatei Rosii e iminenta. Sub semnul concordiei, lista convertirilor s-a umflat rapid, cu personalitati de la Ion Protopopescu la Dimitrie Gazdaru si Ilie Gârneata, un ctitor al Miscarii Legionare. Se spune ca si Horia Sima a ratacit o vreme prin Brazilia si Argentina. Cei ce se fereau de metamorfoze confesionale, au ramas în Europa, asteptînd sfîrsitul lumii, curiosi sa afle împlinirea profetiilor la ei acasa.

Nume risipite

Prezenta militara aparea cu un paradox. Existau doi comandanti supremi: cei cu regele Carol II de la Lisabona cu suita (Maresalul Curtii Regale, Urdareanu, si 'Duduia', doamna Lupescu-Wolf) si cei cu regele Mihai I de la Londra si Geneva cu fidelii respectivi. O victima a tensiunii între diferitele partide 'istorice' si 'neistorice' a fost superiorul Bisericii Române din Paris, care fusese, dupa cum citeai în toata presa pariziana, molestat de credinciosii cuviosiei sale. Celebrase la Lisabona cununia lui Carol II cu ibovnica Elena si nu primise nici o para din cei o mie de dolari promiti. Bietul calugar conta chiar pe o suma mai importanta, fiindca botezase mireasa în preziua nuntii. S-a întors la Paris pagubit. Într-o dimineata, în locuinta din Jean de Beauvais, au navalit parohienii si l-au batut mar. Îl stiam din copilarie de la manastirea Slatina. M-am dus sa-l vad si i-am ascultat plîngerile neogoite.

***

Dintre cei care au avut succes în lumea înalta, l-am cunoscut foarte bine pe Eugeniu Coseriu. De veche familie de razesi basarabeni, tinea de copil toata administratia gospodariei lor. Scriindu-si de mic numele propriu Eu-geniu, a onorat lupta sa cu destinul prin încrederea în sine, prin munca, prin noroc. La întrebarea unui reporter 'cum se simte ca cel mai mare lingvist din Europa', septegenarul l-a corectat: "De ce numai din Europa?" Se plaseaza între Iorga si Cantemir. Dupa ce si-a gasit inima spaniola la Montevideo, a creat la Tübingen o scoala de lingvistica moderna, din

care foarte multi elevi de-ai lui au putut ocupa catedre faimoase pretudindeni în Germania.

Spre bucuria prietenilor sai, s-a întors în ultimii ani la limba parintilor, ca un gospodar care vine seara acasa de la coasa sau de la prasit. Plecat în anul 1940 în Italia, unde îsi termina studiile cu rezultate exceptionale, sufera cumplit de faptul de a fi român, de a scrie în limba româna. În acel timp Occidentul se cutremura de spaima rusilor agresivi. Coseriu debarca în America latina, fiind sigur ca a scapat de blestemul nasterii.

Un caz similar am cunoscut la scriitorul german Stefan Andres (1906-1970). Si el, ca don Eugenio, a încercat în exil sa se lepede de limba materna, sa devina roman. Nu i-a reusit, în schimb a cucerit în istoria literaturii germane un loc de frunte. Prozatorul renan îsi facuse dupa razboi la Unkel, nu departe de Bonn, pe malul Rinului (vapoarele pareau ca trec prin gradina lui), o vila cum si-ar dori-o oricare om cu gust. O pivnita uriasa sustinea casa cu odai luminoase. Andres, fiul unui morar de pe Mosel, avea o vinoteca faimoasa si cum îi placea sa bea în societate, cu oameni de duh, pe cine îl banuia ca face parte din aceasta categorie, îl retinea toata noaptea, îl obliga sa se opareasca în dimineata urmatoare într-o sauna fierbinte si sa înghete apoi în piscina racoritoare din spatele casei.

Organizam în 1960 un congres al scriitorilor din exil, la Düsseldorf. Se anuntasera Salvador de Madariaga, niste englezi maruntei; ne trebuia un neamt mai proeminent. Am apelat la Stefan Andres sapte saptamîni înainte de termen. M-am dus cu Stefan Teodorescu, fiu de morar si el, ca sa maresc sansele întreprinderii. Nu ne-am prezentat bine, ca Stefan Andres ne-a si întrebat ce bem. “Vinul casei”, am raspuns noi politicosi. Ne-a aratat pivnita din care am iesit impresionati si putin confuzi dupa probele savîrsite pe niste butuci de acolo, artizanal ciopliti.

Nu puteam aduce vorba despre problema noastra, ca maestrul ne întrerupea: “Mai avem timp”, ne consola el si ne turna din nou în cestile de lut ars.

Si ne povestea viata lui. Suferise sub nazisti si pretindea ca exilul în încîntatorul Positano, sub soarele mediteran, ar fi fost mai greu de suportat decît al nostru. Timizi, i-am amintit ca în acele

vremuri vrajmase cartile lui erau editate si vîndute în Reich ... Ciocneam recipientele burduhanoase, înduiosati de cîta nedreptate este în lume si cîti condeieri au suferit si mai sufera.

Abia în ziua a zecea de antanta colegiala i-am prezentat invitatia noastra. A apreciat ca noi nu avem bani destui sa platim pe cineva de calibrul sau si mai punea conditia ca E.S., celebrissima actrita din Köln, sa vina la colocviu sa-i citeasca o nuvela de-a sa. Am cautat-o pe preoteasa Thaliei care mi-a fixat un rendez-vous la ea acasa. A acceptat. E.S. a fost generoasa si n-a cerut nici un franc, ba a convins pe prozator sa renunte la onorar.

În inima Europei

Dupa cum Parisul a devenit centrul politic al diasporei române, centrul spiritual al opozitiei, declarate sau nu, se afla tainic la Sihastria.

Prima noapte în Moldova, era la 22 august 1968, am dormit la Agapia. M-am trezit devreme si am iesit sa vad, daca automobilul meu e înca în buna stare. Un soc puternic m-a înghetat. La parcaj, cele peste 200 de masini care se îngramadisera sa capete un loc mai ferit, disparusera peste noapte.

În piata pustie, ramasesera doua vehicule, una proprietatea unui pastor belgian, a doua, a mea. Rudele si prietenii care venisera sa ma vada m-au înconjurat cu tipete disperate: “Vin rusii! Ce stai? Fugi! Pleaca! Gîndeste-te la copiii tai. De va prind rusii, va nenorocesc.” - “Si voi?!”

N-am plecat. Fugisem de rusi în 1944; le-am simtit rasuflarea fierbinte saptamîni întregi în ceafa, acum ma întorceam de buna voie în mîinile lor. Singura persoana care a înteles de ce ramîn a fost stareta Eustochia. M-a sfatuit sa ma duc la Sihastria sa-l vad pe parintele Cleopa de care auzisem. Era oarecum duhovnicul întregii tari. Am urcat pe cararea pietruita, nu m-am oprit la Secu si, aproape de amiaza, mi-am ajuns telul. Cred ca peste o mie de oameni se învîrteau prin curtea manastirii, vorbeau turmentati de frica, se rugau, plîngeau clocotind ca un stup de albine în alarma. Parintele Cleopa iesea tocmai din biserica. Urcai spre el, dar o groaza nemaiîntîlnita ma

opri din drum. Calugarul, cu parul si barba ravasita, schiopata tinut de brate de doi monahi. Diagnosticul meu de moment fu: e beat. Doamne Dumnezeule, e beat, murmurai eu, deznadajduit. Dar staretul, care ma ajunsese din urma, ma batjocori: “Stii ca n-a mai dormit de alaltaieri. Privegheaza în biserica si se roaga sa nu vina rusii.” Cleopa s-a apropiat si m-a salutat prietenos: “Ai venit? Bine ai venit! Te asteptam de mult.” Cu greu m-am desprins din ochii lui patrunzatori si totusi blînzi. Fiindca el refuza sa manînce, am postit si eu cu el. Trei ceasuri ne-am plimbat pe cararile serpuite ale muntilor; el a vorbit tot timpul, a predicat, dar predica lui era totdeauna un sir de istorioare vesele, spuse de un Ion Creanga sfintit.

Întors la Bucuresti, mi-a comunicat Patriarhul, ca sînt invitat la o scurta discutie cu niste ‘tovarasi’ la Comitetul Central: “Faci absolut ce vrei tu, nu uita ca esti liber!” - “Si ce sa le spun?” - “Te priveste.” M-am dus pe jos cu destula emotie în pîntece. Ascensorul la care ma condusese un gradat militar, pornind s-a zgîltîit, dupa cum mi s-a parut, periculos. Însotitorul meu m-a linistit: “Asta rezista, ca e facut înaintea noastra. Tine.” Erau trei persoane, un sef, comportîndu-se ca toti sefii din România, un secretar cu un creion în mîna si un al treilea, pe care l-am taxat de auditor dupa urechile lui uriase. Seful a spus cîteva cuvinte la început, dar a închis repede gura, fiindca uitase sa schimbe tonul de politruc obisnuit. A revenit cu un glas dulce, melodios ... “Domnule profesor, stim ce ati facut minut cu minut în clipa cînd ati aflat ca o invazie a unui stat vecin cu noi ar fi posibila.” - “M-ati urmarit?!” Auditorul zîmbi parca ar fi muscat într-o lamîie. “Sigur ca v-ati dat seama, a fost numai pentru protectia dv. Ati afirmat fata de toti cunoscutii dv. ca rusii nu vor veni, ba chiar ati vorbit în public în gara de la Falticeni si în gradina Copou la Iasi, repetînd insistent convingerea dv. ca nu se va întîmpla nimic. N-ati luat contact cu ambasada dv. cum au facut toti turistii germani. N-ati fost la ambasada americana si la nici una de dincolo de ceea ce numiti dv. ‘cortina de fier’. Stiti ceva? Ce e?”

Ideea îmi veni în acel minut: “Bineînteles ca stiu.” Auditorul sumbru croncani: “De unde?” Creionul în mîna secretarului îsi mari viteza rotocoalelor. Presedintele se clati cu miere de albine: “Asa e, stiti ceva?” Încercai si eu sa vorbesc ca un presedinte, dar esuai. Cred

asta, fiindca anchetatorii nu au înteles. “Stiu de la Cleopa.” Toti trei ramasera cu gura deschisa ca la dentist. Nu pricepusera. Presedintele: “Cine mai e si asta? O spioanca?” - “Nu asta, ci asta.” - “Indiferent. Ce-a spus?” - “A spus sa nu va temeti. ca rusii n-o sa intre. A fost mare rascoala în cer. Dar s-a rugat Maica Domnului sa nu se umple acest pahar. Sa nu cada pedeapsa ca întotdeauna pe români.” Presedintele se otarî, auditorul se mînie de-a binelea. Un plesnet suav rasuna peste tacerea noastra. Nu era nimic grav. Creionul secretarului consternat se rupsese.

***

Opozitia româna de toate nuantele considera ca ‘inima Europei’ batea la Paris. Primele contacte: Emil Turdeanu, Petre Sergescu si altii! Dar mai în toate tarile de la nord la sud gaseai prezente românesti în activitate. În afara de Popinceanu de la Leipzig, deja amintit, mai erau lectorii de la universitatile italiene, printre care G. Caragata de la Florenta, un cavaler al elocventei ramasa la nivelul din ziua plecarii lui din sat, Mircea Popescu, genial, mort tînar, care a lasat urme puternice ce numai el le-ar fi putut deslusi. Mai departe ma gîndesc la Onciulescu, la domnul si doamna Marin, la Alexandrina Mititelu care, prin moartea ei prematura, a pagubit stiinta literaturii pentru mult timp, la Dinu Adamesteanu, vestitul arheolog care a dezgropat toate comorile în Magna Graecia, la Alexandru Cioranescu, cel ce în linistea insulelor Canare a publicat cunoscutul dictionar etimologic românesc.

Se vede ca cei mai multi erau calatori pe drumul stiintelor umaniste. Din cei veniti mai tîrziu trebuie mentionati Sorin Stati, un corifeu al lingvisticii generale, bine înscaunat la Bologna, dupa peripetii la Milano si Padova, Sorin Alexandrescu, urcînd treptele succesului cu o constanta tenacitate, Cicerone Poghirc, savant subtire si patriotic si Alexandru Niculescu, care a slujit României din convingere, pe diferite meridiane. Cu acestia diaspora intra, cum am vazut mai sus, într-o alta faza.

Apa de mare

Pe Henri Coanda l-am cunoscut într-un Ajun de Craciun la Paris, cînd am fost cu o grupa de studenti la colindat. Stiam prea putine lucruri despre el, dar urcînd scarile spre apartamentul lui, asteptînd sa ni se deschida, i-am aflat de la Cusa toata faima.

Prima impresie de 'boier scapatat' s-a întarit la alte, rare întîlniri, împreunîndu-se cu aceea a unui om de geniu foarte singur. Tratase cu printul Nicolae posibilitatea finantarii unui proiect gigantic: transformarea apei de mare în apa potabila. Suma necesara depasea visteriile princiare, prin care începuse sa cam fluiere vîntul. Concurenta l-a depasit.

L-am mai vazut dupa ce încheiase pactul cu diavolul, adica se vînduse lui Ceausescu. Scornicescul îsi dorea sa aiba ca la orice curte domneasca, pe lînga bucatar, calau, mascarici sau pivnicer si un mag alchimist. Coanda s-a întors în tara de frica singuratatii si a saraciei, s-a întors ca un învins. Încerca sa creada ca va realiza ceva, desi primele contacte în Bucuresti îi spulberasera slabutele iluzii. Mai tîrziu, mi-a povestit un prieten ca mustrarile de constiinta cresteau cu cît era mai rasfatat în presa de factura paunesciana.

Marturisea pataniile sale pe malul Dîmbovitei cu un umor discret si destul de chinuit. "Ce parere ai despre mine?" îl întreba hodoronc tronc micul conducator înainte de a se aseza la masa. "Ce poti sa raspunzi la asa ceva? Întrebarea viza viitorul colaborarii. M-am bîlbîit ca si el. Încheiasem un contract si nu stiam cît îl va respecta. 'Cred ca sînteti un om cinstit'. A pipait raspunsul meu, l-a mirosit, l-a gustat plescaind din limba si, învîrtindu-si ochii, l-a înghitit. Era multumit. Am respirat usurat." Urmarea a fost ca pe conducatorul 'cinstit' l-a apucat logoreea si da-i si da-i! Comesenii asteptau în picioare. Nicusor - bata-l norocul - adolescent pe atunci, la fiecare punct si virgula a vorbariei, lasa sa cada cheile de la masina în farfurie: "zbang!" si iarasi: "zbang!", isprava pe care tatal o recepta cu un zîmbet mîndru de întelegere: vezi ce destept e baiatul lui taticu? Coanda termina aproape rusinat: "Orice s-ar spune, tine la ai lui". Cîti eram de fata, toti am tacut.

Filioque

Sever Pop, filolog de prestigiu, coautor al Atlasului lingvistic editat de Sextil Puscariu, a fost cel mai harnic român pe care l-am vazut vreodata. Ramas initial în Portugalia, a capatat o catedra de dialectologie la Universitatea Catolica din Louvain, unde, diminetile, se înfatisa primul la usa episcopului rector ca sa-i sarute o cît mai mare suprafata din degetul inelar. Acestea savîrsite, intra în capela, schita o genoflexiune în pridvor, se stropea cu aghiazma si, în pas alergator, se ducea la piata cu toate cele peste o suta de kilograme ale lui, apoi la tipografie de unde iesea suflînd greu cu pachete de reviste în spinare (redacta ORBIS, revista internationala de dialectologie), într-un suflet le preda la posta ca sa fie trimise în toata lumea însetata de dialectologie. Mereu bine dispus, vorbea singur, repetînd dupa povara activitatilor diferite frînturi de rostire, aproape niste rugaciuni, de felul: “Trage boul la jug? - Trage. Ara boul bine? - Ara, cum sa nu are? S-o împlut seica? - Împlut, maaa!” Spre deosebire de el, doamna lui, din familia patricienilor Boila, cîntareata de opera, era de o sensibilitate fara pereche. Sotul jovial si pedant avea o slabiciune atavica, o idee fixa, concernînd viitorul simpaticei si unicei sale fiice: trebuia sa aleaga el însusi ginerele. Cauta un filolog român si patriot sa-i urmeze la catedra si sa-i ia pe neîntrebate si copila. La Florenta, la un congres al romanistilor, i-a placut mustecioara celui mai tînar dintre trimisi, dar acesta, solid angrenat în ordinea politica noua, l-a silit pe Sever Pop sa-si îndrepte plasa sperantelor spre diaspora. Un ardelean din Franta l-a preocupat multa vreme. L-a invitat, l-a publicat, l-a ajutat cu ce putea, chiar sa scoata o revista de cultura în care, din primul numar, promitea cititorilor ca va da în vileag identitatea unui savant care a lasat felurite carti românesti în beciurile universitatii. Era vorba de Friedwagner, renumitul profesor de la Cernauti, autor al mai multor volume cu teme românesti. S-a mai întrebat în cele trei numere aparute, cine o fi fost bibliofilul, adica strîngatorul de carti. A promis ca îsi va continua ancheta si a dat faliment. Din felurite motive a renuntat la candidatura tînarului atît de promitator. Începu sa se uite la mine, de unde vin, ce fac, dar eu eram

însurat. Mi-a marturisit pasul: visul lui de a gasi un ginere de spita valaha. Am cazut amîndoi de acord ca mai exista o sansa. Am îndreptat farurile spre X., june lingvist, holtei, cu viitor. L-a invitat la Louvain si i-a procurat un post de bibliotecar. pâna si acesta l-a dezamagit: nu suporta, nu accepta prezenta femeilor în lume. Fata profesorului, inocenta, s-a casatorit dupa plac; Sever Pop s-a stins putina vreme dupa aceea, fara sa-si împlineasca nici al doilea vis: o receptie data de suveran la Bucuresti în onoarea lui si culmea - decorarea de însusi Majestatea Sa, Regele. Daca nu 'Coroana României', cel putin 'Barbatie si Credinta' ca din astea a avut peste masura.

Doctorate la Sorbona

Obisnuitii Bibliotecii Nationale din Paris au suferit mult în ziua cînd cel mai harnic dintre ei, Octavian Buhociu, s-a mutat din capitala Frantei într-un oras cetos din Ruhr. A capatat postul de lector la universitatea de acolo. Dar si în Germania a avut repede admiratori, recrutati în primul rînd dintre cei care asteptau autobuzul dimineata în statia supraplina din fata casei lui. Daca vreun autobuz nu oprea, suiera atît de puternic ca soferul încremenea la volan cu amîndoua picioarele întepenite pe frîna. Multi barbati era sa crape de invidie, cînd savantul original îsi arata acustic vîrtutea. Strigatul lui de biruinta anexat fluieraturii, "pune chedica!", îl repetau profitorii. Si-a dat doctoratul la Sorbona cu marele romanist Mario Roques. În sala, lume multa, lume buna, nu asa de multa ca la acela al stralucitului Alphonse Juilland, originar din Saba în Basarabia. Subiectul trudei acestuia, terminologia erotica tiganeasca, a atras îndeosebi publicul feminin. Presedintele comisiei de doctorat al lui Buhociu a sugerat: "Domnule candidat, hai sa discutam si în frantuzeste, cum am facut si la examenul domnului Juilland." Asta l-a contrariat pe Buhociu: "Pai, ce credeti ca am vorbit eu pâna acum?!"

În diferite colectii de istorioare gasim multe pozne si iesiri ale lui B., ca de pilda parerea ca planta 'hurmuz', folosita de daci în practicile magice, a dat numele poetului Urmuz a carui sinucidere implica un destin dacic. I-am aratat vechi dictionare si i-am dovedit ca

planta a ajuns din Canada în Europa abia în secolul al XVII-lea. Trebuie sa recunosc ca, desi am rîs nepoliticos în nasul lui, cumatrul meu mi-a aprins o flacara de orgoliu în piept si a topit ultimele ezitari logice. S-a terminat cu vikingii si islandezii, cu genovezii si cu spaniolii. Dacii au cucerit America! A murit prea devreme si a lasat cu limba de moarte sa fie îngropat în pamîntul Moldovei de Jos. Am stat o vreme în acelasi camin al organizatiei crestine 'Cimade', unde refugiati din tari cu dictaturi de toate felurile învatau, daca nu chiar dragoste, cel putin cumpatare în relatiile suflet catre suflet.

Buhociu a început sa corespondeze cu o serie de etnografi si etnologi din România. La Bucuresti i-au aparut doua volume. A fost invitat la Iasi, partenerul sau a fost Mircea Petrescu-Dîmbovita. Prin el s-au consolidat legaturile noastre cu institutele stiintifice din România. De fapt, totul a început cu o încurcatura: Buhociu a confundat listele de personalitati din tara si din strainatate pentru un colocviu care se pregatea. În audienta la cîtiva stabi, a propus sa fie trimisi savanti ca Theodor Cazaban, Nicolae Beldiceanu, Titus Barbulescu, George Uscatescu. Spre stupefactia sa, a aflat de la un functionar participant la discutii, ca toti aceia numiti de el nu puteau pleca din tara, pentru ca erau de mult plecati.

Daca n-ar fi fost gafa lui care a pricinuit putina rumoare, capitolul despre trimiterea în strainatate a universitarilor ar fi fost închis pâna la Sf. Asteapta. Cu sau fara invitatie, la congrese internationale erau prezenti trei barbati, dati exemplu de comunitate colegiala. Abia tîrziu am aflat cum se detestau, cum se pîrau unul pe altul, atîtati de stapînire si de propria lor invidie.

Iordan se credea pontiful limbii române. Venea cu o metoda de cercetare serioasa si ordonata. A fost un student harnic si a vîndut pe pret bun tot ce a învatat. Tocmai lipsa de fantezie, scînteia de geniu absenta l-au facut accesibil. Balcanez noduros, a avut succes mai ales la ucenicimea feminina, dezinteresata politic, si totusi doritoare de onoruri publice.

Povestea Traian Gheorghiu (cel mai dotat dascal de literatura iesean: 12 ani de închisoare) ca, citind memoriile academicianului, s-a îngrozit de cîte neadevaruri contin. A contribuit la distrugerea spirituala a universitatii din Iasi prin epurarea a 70 din cei mai buni

profesori. Ambasador la Moscova, propune lichidarea intelectualilor opozanti.

I-am întîlnit pe Iordan si Rosetti la Florenta, la un congres de romanistica. Pe locul lui Graur figura Al. Niculescu, decis sa-si cîstige pintenii. În comparatie cu ceilalti doi, Rosetti era mai liberal, risca de dragul unui cuvînt de duh sau a unei situatii spectaculoase sa sparga carcasa impusa. Într-o iarna îmi scria: "Vine Craciunul, stele, caldura, lumina, copii bucurosi - la voi; la noi însa..." Dupa Florenta ne-am revazut la Oslo. Era nedespartit de Graur si Iordan. ma rugase prin cineva sa-i procur *Caete de dor*, revista pariziana în care Virgil Ierunca îl punea la punct pe G. Calinescu. Nu stiam cum sa-l prind singur, sa i-o dau. Sansa s-a ivit cînd am ramas blocati într-un tren ce deraiase. Am facut un tîrg. Revista lui Ierunca pentru trecerea în revista a ceea ce se întîmpla în tara. Am retinut doua lucruri: chiar si un colaborator atît de plecat ca fostul director al Fundatiilor suporta cu greu umilintele la care erau supusi intelectualii. Cu cinci ani înainte de înscaunarea lui Ceausescu (de care eu nu auzisem) prevedea ascensiunea acestuia ca urmas al lui Gheorghiu-Dej: "E viclean si crud; toti îl cred prost, asta îl va ajuta."

Am ramas în legatura si odata - Iordan împlinea tocmai 90 de ani -, eram la el cînd i s-a propus sa tina cuvîntul omagial: "La parastasul de 40 de zile, cu placere!" - "Ce aveti cu el, maître?" Rosetti s-a însufletit: "Sîmbata, la Snagov ma plimbam cu o fata, cînd, dintr-un tufis iese Iordan cu o fata. El cu o fata, eu cu o fata! Bine, bine, pe mine ma înteleg, dar el, ghiuj batrîn, nu i-e rusine?" (R. era cu 7 ani mai tînar decît I.)

Cînd Mircea Eliade era interzis, a împachetat toate cartile ce le primise cu dedicatie de la acesta si i le-a dat doamnei Busulenga: "Ia-le tu, Zoe draga, ca tie îti plac!" Ajuns rector al universitatii din Bucuresti, prin '48, da ordin sa se ocupe manastirea Sinaia, pentru a o transforma într-o casa de odihna la dispozitia cadrelor didactice. Patriarhul Justinian trimite o echipa de ciomagari, care restabileste vechea ordine. La discutia care a urmat, Rosetti marturiseste candid: "Credeam ca s-a terminat cu popii, dar d-ta m-ai convins ca m-am înselat."

Auzea mai bine decît se credea. Vorbea însa tare, ca surzii,

adica fara controlul fonatiunii. Luam prînzul odata la COS, E., Rosetti si cu mine la o masa. Gustam atmosfera civilizata, politetea chelnerilor, calitatea bucatelor si a bauturilor (Doamne, ce Craciunel!), si mai ales ne bucuram de anonimatul nostru în acea comunitate de cunoscuti ca o familie. Misterul identitatii noastre sporise datorita faptului ca Rosetti nu era, ca de obicei, singur la masa. Toti care treceau pe lînga noi îl salutau, el raspundea distant, ditai servetul legat la gît. Apare un barbat bine facut, cu o mustacioara de mardeias se opreste si da mîna politicos: un coleg de la academie cu merite stiintifice mari, printre care si doctorizarea Lenutei. Comenteaza Rosetti: “Îl cunoasteti pe asta? E vorba sa fie ales presedintele Academiei.” Fraza soptita s-a auzit pâna în ultimul ungher al restaurantului. S-a facut tacere. Iata o stire care îi interesa pe toti. Am întrebat: “Are sanse?” - “Are!”, si ridicînd tonul: “ca e securist!” Parea ca vorbele l-au ajuns pe candidat fizic, s-a oprit din mers, poticnindu-se... În zadar am mai încercat eu sa salvez situatia: “Securist? Dar nu sînteti toti acolo?”

Era dintr-o epoca apusa. Într-o zi îmi telefoneaza la hotel: “Cinam împreuna diseara. Am comandat o masa pentru ora sapte, la Athenee Palace.” La sapte ne întîlnim. Dar sînt probleme. Comanda nu fusese, chipurile, transmisa. Asteptam sa ne puna o masa, împinsi încolo si încoace de chelnerii grabiti. Cînd ne asezam, seful de sala îl bate prietenos pe umar: “Parca te cunosc. Nu esti cumva de la Piatra Neamt?” În vinele academicianului s-au cabrat, stirpe cu stirpe, toti stramosii, boieri si vel-boieri: “Eu sînt Rosetti.” - “Lasa asta, nu te-am întrebat cum te cheama. Voiam sa stiu daca nu esti din Piatra Neamt.” - “Eu sînt Rosetti!” Dar seful de sala nu-l mai asculta. La alta masa, batea pe umar pe o ‘dama bine’, probabil o cunostinta de la Piatra Neamt. Daca as fi avut o trompeta si daca as fi stiut sa suflu în ea, as fi intonat cu tot dichisul capriolelor sonore - stingerea.

A fost un om generos care a facut mult bine. Povestea Stefan Teodorescu ca la Fundatii, cînd deschidea seiful, ca sa ajute fara deosebire pe solicitanti, Rosetti tinea cu genunchiul sa nu cada teancurile de bancnote dinauntru.

Imediat dupa sosirea mea în Bucuresti, l-am cautat, sa-l revad. Îi sînt recunoscator; el m-a învatat sa cunosc oameni autentici,

personalitati care, ca niste pîrghii, formeaza miezul culturii românesti. Ce putin timp am stat împreuna cu cei ce ne-au parasit ca Petre Caraman, Ion Nestor, Toto Enescu, Mihai Isbasescu, Constantin Noica, Petre Tutea, Mircea Eliade, Constantin Brâncusi! Ne-au mai ramas viii, dintre care doamna Zoe Dumitrescu-Busulenga, în costum conspirativ, s-a straduit sa-mi aranjeze întîlniri cu tineri scriitori sau savanti ca Nichita Stanescu, Ana Blandiana, Stefan Banulescu, Aurel Nicolescu.

Despre Tutea nu pot sa adaug nimic în plus fata de ceea ce cititorii din tîrg stiau. L-am mai vazut în preziua mortii pe magul solitar. Era stins si pierdut în gramada de cearsafuri ca parca n-avea trup. Ochii care priveau în alta lume înca vegheau.

Modelul racovenesc

George Racoveanu, teolog temeinic si gazetar la "Cuvîntul" lui Nae Ionescu, era un scriitor pedant, însa poate cel mai daruit condeier din exil. Locuia la Freising, ducînd o viata foarte disciplinata ca sa-si pastreze, cum spera el, vîrtutile oltene. În fiecare dupa amiaza, facea o plimbare sa culeaga flori. Dar în ziua cînd l-am vizitat noi, s-a întors cu mîna goala. Tremura usor, marcat de un eveniment trait chiar în ultima ora. Povestea ca strînsese pentru noi "un snop întreg", dar împiedecîndu-se de doi tineri ce se îmbratisau la marginea cararii, goi-goluti, s-a emotionat si, încîntat, le-a presarat verdeata culeasa peste trupurile lor. Unii nu l-au crezut, altii da. Era stilul sau. Hoinarea priceput prin teologie si arta, poposea în politica, dar focul care-l ardea si-l definea pâna la urma, era tot anecdotica erotica, practicata nostalgic, cu gust si rafinament citadin, în cîntece batrînesti de pe Jiu.

Iubitorii Frantei

Pe domnul Basil Munteanu l-am cunoscut la un colocviu 'Eminescu', organizat de o fundatie locala, la Venetia. Profesorul, care avea un nume foarte bun în cercurile literare europene, era dus la

culcare de doamna sa, dîrza, patriotica si totdeauna convingatoare. Cînd ascensorul de la palatul în care ei erau oaspeti s-a oprit sa-i ia de la parter, cei doi s-au ciocnit nas în nas cu o alta doamna, nu mai putin eleganta. Cum o vedeai, te impresiona privirea ei pioasa spre cer, oferindu-ti ocazia de a o urma. Doamna Munteanu, impresionata de aparitia placuta, reusi la etajul doi sa intre în vorba cu dînsa. La etajul patru, erau prietene si române. La cinci, tot hotelul a auzit cum cineva tipa: “Opreste, Basile, liftul! Sa iasa tovarasa asta care ne otraveste cu mutra ei de politruc!”

Acestea, petrecute în anii ’60, ilustreaza înca slab cum se desfasura frontul tara-exil. Limpezirea adevarului a început sa poarte rod atunci, cînd Monica Lovinescu si Virgil Ierunca s-au angajat în lupta lor atît de eficienta.

***

Printre scenele din diaspora care mi s-au imprimat mai puternic în memorie este revelionul sarbatorit la Negoitescu, în noua lui familie. La telefon, îmi raspunde o voce placuta de moldovean. “Aici Vidrascu!” Numele îmi strecura o rara nostalgie. Vidrascu fusese proprietarul uneia din cele mai frecventate cîrciume din Iasi, ‘La viata lunga’. “Ah, domnule Vidrascu, vinurile celea grozave ...!” - “Vino, sa gusti! Eu sînt tata socru.”

Elsa nu era asa de grabita, dar ca sa-mi faca hatîrul, am pornit mai devreme. L-am luat si pe Radu ca sa cunoasca elita literaturii românesti. Ne-am ratacit, dar cartierul în care ne aflam gemea de politisti prost dispusi si muti, cînd îi întrebam, rautaciosi, cînd îi rugam sa ne ghideze. Unul singur s-a îndurat: “Va duceti la tovarasul colonel, la numar cu sot?” Nu stiam ce sa raspund. Dar el stia si ne-a îndrumat.

Ne-a deschis o mireasa dansînd ca o balerina gratioasa în vîrful picioarelor. “Doamna, cautam pe Nego.” Dadui sa-i sarut politicos mîna, dar E., cooperînd cu demonul protector al gafelor, m-a avertizat: “E Nego!” Încercai sa rîd cu el: “Am auzit ca ai si un socru. Sa-ti traiasca!” Nego îmi raspunse cu ochi suferinzi: “Am si nevasta!”

În salon dansau, recitau, conversau scriitori, mai tineri si mai batrîni, costumati sau mascati, veseli toti. O faptura coborîta parca din

lumea tesaturilor orientale ne dadu, prietenoasa, binete si ne lua de mîna sa ne duca la ‘taticu’. Pe lînga ea eram mici, fragili, încurcareti.

‘Taticu’ trona pe un jilt mai ferit de hîrjoana musafirilor, lînga el Nina Cassian depana o naratiune despre un film cu Hitler, amestecînd pe alocuri meditatii sexuale. Fermecat de nobletea Etei Boeriu, n-am remarcat ca tata socru ma poftise sa iau loc lînga el. Cu timpul, Nina a tacut; încet-încet am priceput ce spunea el. Nu era din Iasi si n-auzise nimic de ‘Viata lunga’, în schimb se lauda cu viata lui proprie care se înfiripase din razboi si eros.

Povestind cu risipa de gesturi, ne-a prezentat multe din aventurile sale erotice. La fiecare succes viril, scotea din gura un clabuc mare de saliva care se spargea cu regularitate în ochelarii mei. În pauza produsa, încercam sa schimb vorba ca de schimbat locul nu se putea: ma tinea cu o mîna de fier pe scaunul pe care fusesem condamnat. Ca într-o piesa bine regizata, într-o armonie familiara perfecta, fata lui taticu - sotia criticului - aparea cu o oala cu bunatati, exact dupa motivul retoric. Povestea taica despre “niste sîni, mai frate”, ni se servea gogosi pufoase, si tot asa sarmale, pulpa de porc, frigarui, fudulii sau minciunele.

Am îngînat dupa o împroscare bogata: “Ai mîna tare, domnule!” Vinul îi înrosise nasul ce parea acum incandescent. “Ce crezi dumneata... cu mînile acestea i-am gîtuit ...” Simteam ca fac eu acum clabuci: “Cum? Pe cine? Cînd?” - “Pe dusmanii poporului. Cînd a fost de-i zice astazi insurectie armata. Ba, unuia i-am sucit capul de tot.” M-am uitat dupa amfitrioana ... pe o tava aburinda oferea gurmanzilor un cap de porc rumenit. Musafirii glumeau, rîdeau, într-un exercitiu disperat de magie, sa uite mizeria ce-i pîndea cînd vor iesi în ninsoarea de afara. Batrînul hohoti: “Eram de-acuma primar la Ploiesti ... Dar fiindca a fost cu arme, i-am zis insurectie armata. Care era dusman, de-l gaseam, cînd îl gaseam, haiti, un glont în ceafa si goleam scafîrlia ... Uite, asa zbura pe pereti ...” Punctuala, ‘fata lui taticu’ aparu cu un castron: “Cine doreste creier pané?”

Evocarea acestor fapte ‘de arme’ provoca lansarea mai multor clabuci. Ca la o comanda, ne refugiaram tustrei în WC, am sarit pe fereastra si dusi am fost! Ce placuta era burnita de afara, ce binefacator vîntul taios!

Nego ne-a întors vizita. Cînd l-am invitat, dupa mai multe încercari de sinucidere, sa-si refaca viata în Apus, a descins cu sotia pe care a lasat-o la noi, iar el s-a dus sa-si regaseasca prietenii risipiti prin cele strainatati, sa-si faca altii mai proaspeti si mai eficienti. 'Fata lui taticu', care avea un nume din doua vocale, ne-a silit sa punem castraveti la borcan si n-a lasat sa treaca nici un ceas fara o lectie de propaganda ca la cadre. Doua saptamîni am bivacuat pe culmile disperarii. Disparutul ne-a telefonat ca mai întîrzie... În vocea lui necheza o herghelie întreaga de inorogi...

***

Daca l-am uita pe Eugen Lozovan, simpaticul romanist, ne-ar blestem din mormînt. Atasat fidel culturii franceze, a putut calatori în strainatate în uniforma de jandarm frantuz ca însotitor al capitanului de cavalerie Emilian, un mare razvratit, fost prefect, fost avocat, fost luptator în cohortele de muschetari ale lui A.C. Cuza. Relatia sufleteasca fiu/parinte nu s-a stirbit niciodata. Batrînul luptator l-a implorat sa rîvneasca la culmile stiintei filologice. Atras de politica, ucenicul, dupa ce si-a dat licenta în litere, s-a schimbat însa. S-a înarmat cu acea încredere în sine, necesara celor ce îsi programeaza victoriile în cetate. Anumite pasiuni l-au mutat la Universitatea din Copenhaga unde Eugen a construit o citadela proromâna. Daca, dupa revolutie, s-ar fi întors în tara, ar fi fost cel mai potrivit dascal în munca de refacere a învatamîntului distrus de vechiul regim.

Un patron însingurat

Ioan Cusa. Nu numai prin exil, unde el, catre sfîrsitul zilelor, a fost un patron norocos, un mecena angajat în cultura, ci si prin tot trecutul sau eroic, ramîne viu în pomenirea noastra.

La patru ani a sosit în România. Destinul sau legat de ai lui, armânii stramutati din Grecia, si-a aratat fata cînd guvernul român le-a oferit pamîntul fagaduintei, 'patria muma', sub forma unei gari prapadite - Nebi Cuius - din Dobrogea. Peste vagoanele neîncalzite sufla Crivatul saptamîni întregi. Jandarmi severi îi pazesc pe cei

întorsi ‘acasa’ ca pe niste raufacatori. În zadar cersesc mamele disperate o bucata de pîine pentru prunci. Colonizarea în Cadrilater, în bordeiele parasite de turci, se petrece în bataia pustilor bulgaresti. Harta cu acesti îndîrjiti comitagii, deseori aducatoare de moarte, dureaza pâna la o alta stramutare în 1940, cînd bulgarii ocupa Durostorul si Caliacra, de data asta în sate nemtesti, aproape de Constanta.

Întreprinzator si dezghetat, Ioan e bun la carte; repede a învatat si vorbirea dacoromâna. Un singur lucru îl stinghereste pe învatator: pronuntia cifrei 55 ... “Sa o repeti chiar si o viata întreaga, pâna la urma o vei deprinde!” O repeta si la Paris. A împlinit 55 de ani si a murit.

Copilaria se petrece între nesfîrsite lanuri de porumb însorite si cîmpurile cu pietre si cu oi. Încet, dorinta de a iesi în lume creste. Primul pas e gimnaziul de la Bazargic, dar urcusul pe Ceacîrcea spre miezul tîrgului cu geamii si cismele înflorite e anevoios, mai ales cînd a plouat; argila cleioasa îti prinde diavoleste încaltamintea, si-o scoate, si-o îngroapa.

Mai tîrziu, la Constanta, marisor, e chinuit de descoperirea sexului opus. Fetele de la liceul “Domnita Ileana”, se spovedeste el peste ani Domnitei Ileana, calugarita la manastirea ortodoxa din Bussy en Ote, i-au ravasit viata. Tatal sau, din vita celnicilor, intervine, pentru prima data preocupat de educatia morala a fiului; îl ameninta cu incizia radicala a pricinii pacatului: “O s-o tai sa ti-o pun pe frunte!”

Anii de universitate la Bucuresti stau sub zodia Cancerului. Urmarit de securitate (un frate de-al lui este chiar ucis), trece în Iugoslavia, unde îl asteapta internarea în lagar si munca silnica în minele de carbuni bosniace. Fuge în Austria, e arestat la Salzburg si petrece astfel cîteva luni în orasul lui Mozart.

L-am cunoscut la Paris, cînd ne întîlneam în fiecare zi, undeva pe cheiul Senei, unde o asociatie de ajutor pentru saraci dadea o masa pe degeaba. Asteptai la coada pâna se facea loc la mese pentru o noua serie. Sorbeai un castron de supa salcie, dar calda, multumeai bucataresei si plecai ca sa astepti prînzul de a doua zi. Ioan m-a învatat sa vin mai devreme: în seria unu’ 38 de norocosi capatau ca

entrée si o coada de peste.

Începînd din facultate, datorita geniului rasei sale armânesti, a stiut sa faca economii, sa ‘miste’ banul. Lipea, noaptea, afise, facea curatenie în camine. Ca reprezentant al unei firme americane de birotehnica, colinda strada cu strada, magazin cu magazin, cautînd clienti. Anumite masini de calculat de pilda, cereau niste imprimate standard. Ioan a închiriat o tipografie de la un batrîn cumsecade, asigurînd si livrarea acestora. Peste putin s-a împrumutat si a înfiintat la Corbeil, într-o veche fabrica de tutun, propria imprimerie. Nu i-a fost usor nici atunci cînd începuse sa scape de datorii. O mafie de fosti colonei iscusiti în afaceri, pusese ochii pe întreprinderea atît de bine organizata si promitatoare. Pe noul proprietar, strain, voiau sa-l cumpere sau sa-l distruga. S-a luptat cu o concurenta salbatica. Nu i-a fost frica.

Prima sotie i-a deschis gustul spre deliciile culturii, a doua i-a înseninat ultimii ani.

Doarme în cimitirul de la Eygalières, în sudul Frantei, unde îsi construise o vila, aproape de Pierre Emmanuel. Pe mormîntul de piatra un trandafir se agata, încercînd sa ascunda, sa înabuse putinele litere ale inscriptiei în româna: Hristos a înviat!

Interventia lui Policarp

Policarp scurta o pauza, devenind pe neasteptate mai sever:

- *Crezi ca ai spus tot?*

- Nu. Cu toate eforturile tale, rolul de arbitru ti-a reusit mai bine decît cel de observator. Intentia mea a fost clara. Ce ai dorit tu, spovedanii senzationale? Nu m-ai întrebat nimic. Te-ai multumit sa ma asculti si sa ma judeci cu asprime. Nu sîntem noi una?

- *Nu. Eu stiu de doua persoane. Eu si tu, tu si eu. Fii atent la ce-ti spun. Cine stie, cînd ne vom mai întîlni. Afla ca nu te-am criticat în nicu un fel ... nu e simplu sa pui întrebari potrivite.*

- Potrivite sau nu, o sa vedem la urma. Banuiesc ca noaptea asta nu vom dormi acasa. Îl astept eu.

- *Pe cine?*

- Pe Iv. Pe cine altcineva? L-ai uitat?

- *Nu, nicidecum. ma cauta politia. Era la liturghie.*

- Te-ai ascuns dupa un preot gras de care te-ai tinut pâna ce acesta a intrat în altar. Lumea rîdea cu gura pâna la urechi. Securistii, nedumeriti, au scapat; au iesit cu zilele în mîna.

Am ales crîsma de peste drum, cînd mi-ai spus tot ce stiai despre lucratura oamenilor politici în exil, despre luptele intestine între partidele care se recomanda ca reprezentanti legali ai opozitiei din tara, despre certuri si tradari. Atunci mi-am dat seama cîta naivitate posedam.

Fondul national

Dintre oamenii politici stabiliti în centrele importante ale mapamondului, activi în tratative serioase sau în manevre penibile, am cunoscut prea putini. Diaspora era framîntata de misterioasa problema a ‘fondului national’, acea suma, în unele versiuni slabuta, în altele astronomica, pusa la adapost de Mihai Antonescu catre sfîrsitul razboiului pentru a crea în Occident o rezistenta puternica împotriva viitorilor ocupanti. Se pare ca numai lui Pamfil Seicaru, care a fost din timp în Spania, i-a fost dat sa apuce o gramajoara de dolari din care a trait în tihna o buna parte din sejurul sau în Spania. Cei ‘bine informati’ stiau la ce banci portugheze sau engleze s-a depus valuta. Totul era prevazut într-o rînduiala perfecta, chiar si o retea clandestina, o carare de la Arad la Budapesta, Viena, Salzburg, Bonn, pâna la Paris. Pe acest fagas erau asteptati cei alesi sa reprezinte România în strainatate. Lista prevedea, ca în catastihul lui Noe din Sfînta Scriptura, cîte cinci arheologi, cinci teologi, cinci pictori, cinci sculptori, cinci matematicieni si asa mai departe. N-a venit aproape nimeni din cauza ca unii dintre cei chemati n-au putut sa plece si, pe urma, ghizii din prima parte a parcursului au fost lichidati de contrabandisti de meserie care au cerut plata suplimentara de la nefericitii fugari. Cine nu platea era denuntat jandarmeriei.

Pentru multi refugiati fondul national devenise un mit; visau

haznaua cu gologani a magarului din poveste. Nimeni n-a stiut unde si cînd s-au terminat banii.

Gradina ursului

Au mai ramas cîteva urme ca un fel de patrimoniu al exilului, al pagubei, al destramarii, al pierderilor. S-a straduit Fundatia 'Regele Carol I' de la Paris cu buletine, burse, conferinte, congrese si tot ansamblul de preocupari stiintifice în care scriitorul falticenean Theodor Cazaban excela ca mentor, precum în domeniul presei culturale Virgil Ierunca. Activitatea acestuia se leaga de rîvna ordonata a Monicai Lovinescu care, un sfert de secol, a vegheat cu demnitate si curaj asupra culturii române, pazind-o ca pe o adevarata 'gradina ursului'.

Dar, ca într-un blestem peste taberele politice, stipendiate sau nu, s-a coborît dihonia clasica sub forma unei fatale substitutii - dusmanul din tara era înlocuit prin camaradul din exil.

Am colaborat în anumite chestiuni politice cu cei mari ca domnii Farcasanu, Crihan, Boila (redactorul ziarului de propaganda româneasca în limba franceza - *La Nation Roumaine*) si Visoianu, cel din urma presedintele Comitetului national, cazut nu odata în plasele Securitatii calatoare.

Aparitia inopinata a generalului Radescu la Paris si crearea unui alt 'comitet national' a încurcat fatal itele politice. De fapt, singurul român care s-a impus cu adevarat în vest ca om politic, a fost Grigore Gafencu. Vorbitor desavîrsit a multe limbi si întelept, el putea sa adune în toate capitalele la o conferinta cu public numeros, zeci de ministri si diplomati, ca de exemplu la Bonn, într-o societate bornata si închisa la problemele Rasaritului. Ar mai fi de adaugat ca cei care au scris opere pertinente, au facut-o într-o substituire norocoasa, respectînd capriciile Parisului. Mesajele venite din cercul închis (al elitei) dovedesc ca Franta ofera tehnica succesului care se numeste 'substituire', contrar spiritului nordic, teuton: "Fii tu însuti!"

Din carti

Desi Policarp s-a opus, am introdus dintr-o alta scriere mai veche doua pasaje din scrisorile parintilor catre ‘fiul risipitor’.

Mama

“Dragul meu baiet, îti scrie mama ta plina de grija, cum traiesti tu printre straini, daca esti sanatos si cumpatat. Tare ma tem ca preumblarea ta te va ameti si sa stii ca tatal tau este dunare de mînios pe tine pentru scrisorile ce le trimiti, dar nu cumva sa afle ca ti-am scris eu ca sa-ti spun ce gîndeste.

El observa cu mare temere ca umbli tot prin biserici papistase si, de cînd ai plecat, n-ai intrat într-una de-ale noastre pravoslavnice; oare nu sînt pe acolo? Tot asa se caina bunul tau tata ca stai cam mult prin cîrciumi si ca n-ai suferit sa-ti fie însotitor canonicus Schuller. Ai facut asa ca sa se desparta de tine. El nu crede ca dumnealui, canonicul, a plecat cu de la sine vointa, fara îndemnul tau. Basmul ca este si un suflet de femeie la mijloc, nu se poate închipui; noi îl cunoastem foarte bine, altminteri nu ne-am fi înteles sa-i platim salariu ca sa te însoteasca. Suparat mai este tataia ca scrii despre muzee si castele, dar despre viata localnicilor nu sufli un cuvintel. Creste papusoiul si pe acolo? Ce dau oamenii la vaci de mîncare? Oi sînt? Pîine este? El a asteptat sa trimiti si un gînd pios catre Natalita, care ti-a fost logodnica si acum doarme somnul de veci în cimitirul de la Lamaseni. Cu prea mare usurinta te-ai legat de acea nemtoaica, Josefa, fara sa ne întrebi, fara sa o cunoastem si noi. A cui fata este? Dar zugravul acela, Kaulbach, e un om gospodar? Are fata zestre?”

Tatal

“Fecioru’ tatei, îti scriu aceste rînduri, dorindu-ti sanatate si desfatari destule. Dar sa nu afle mama ta ce-ti spun ca n-o sa mai am pace în casa. Scrisorile tale trimise noua, la nepoti si nepoate, le-am citit cu totii, iar eu am fost cel mai bucuros ca ai putinta sa vezi tari si oameni altfel decît la noi, sa-ti înmultesti cunostintele, sa ai liniste

si placere în ceea ce faci. Aproape ca te invidiez. Eu n-am avut parte sa ies în lume; munca si iar munca, legat de gospodarie ca boul de tînjala. Veseleste-te, Enachita, si zburda! Lasa grijile pe noi! Îmi pare bine ca ai descoperit o fiinta atragatoare, pe Josefa. Sa-i spui ca o iubim si ca o asteptam pe la noi. Cînd eram la gimnaziu la Cernauti, am cunoscut si eu o nemtoaica, Matilda o chema. Mai mult nu-ti marturisesc, doar oftez.

Am rîs cumplit cînd am citit pataniile canonicului. Daca mai afli ceva, vesteste-ne pe loc.

Mortii cu mortii, viii cu viii. Logodnica ta care te-a parasit nu-si doreste de acolo unde este, din rai, decît sa-ti traiesti traiul tau cum ti-a fost menit. Scrie-ne cît mai des ca sa ne îndulcim si noi în parerea ca te însotim."

Memorial

Centrele universitare, în care ideea românească a iradiat si s-a mentinut într-o pozitie onorabila, blamînd acel amestec de fraternizari false cu care sîntem obisnuiti, si-au pastrat pâna astazi importanta. În procesul de memorizare a celor care au închis ochii printre straini, se include o durere infinita. Cît ar fi putut darui României mintea si faptele lor! Aceste pierderi se înscriu în inventarul distrugerii sistematice a valorilor autentice, fara sa concureze, bineînteles, în numar si intensitate cu acelea pomenite în "Memorialul Durerii". Persoanele numite aici formeaza un careu nedespartit de vii si morti, în sfîrsit laolalta în avatarurile istoriei.

În Italia au activat: latinistul Demetrio Marin la Bari, la Palermo Petru Iroaie, cernautean, din scoala lui Leca Morariu, etnologul Teodor Onciulescu la Napoli, Ion Gutia, sîrguinciosul eminescolog la Roma, Petre Ciureanu la Genova sau Claudio Isopescu la Roma si la Livorno.

În Spania, la Madrid si Salamanca: George Uscatescu, priceputul explorator al zacamintelor filosofiei, A. Rauta, împartind munca sa între comert si stiinta; I.G. Dimitriu, reîntors mai tîrziu la Nürnberg, unde desfacuse cortul si Ion Popinceanu. Se pare ca Aron

Cotrus, cîntaret semet al latinitatii, n-a fost prea multumit de ospitalitatea iberica. S-a dus sa moara în America; la mormîntul sau se întîlnesc regulat cititorii sai, vorbesc cu cel zidit în tarîna si se întorc la casele lor mîngîiati.

La Paris, George Cioranescu, mutat apoi la München, mereu juvenilul Titus Barbulescu, Virgil D. Vasiliu, un poet singular, N. Beldiceanu, medievist, ca si Emil Turdeanu, Paul Costin-Deleanu, ideologul conservatorilor.

Portugalia a însemnat limanul libertatii pentru N.I. Herescu, poet, fost profesor de limbi clasice la universitatea din Bucuresti, presedinte al Societatii Scriitorilor Români. S-a stabilit la Lisabona, ca si latinistul Victor Buescu, etimolog si poet

Cît priveste pe Constantin Noica, vestit filosof si pedagog stralucit, datorita atitudinii sale neconforme cu politicienii din tara, a fost considerat de foarte multa lume ca cel putin disident daca nu chiar emigrant. A preferat sa-si cladeasca singur o universitate la Paltinis.

Harta lumii arata si alte tari si orase în care personalitati din exil, migratoare, au creat opere si drumuri de acces în tara noastra, cum ar fi: Dimitrie Gazdaru la Buenos Aires, Stefan Baciu la Rio de Janeiro si în Insulele Hawai, N.A. Gheorghiu la Lyon, Eugen Lozovan la Copenhaga, Haralambie Mihaiescu la Frankfurt, Stefan Teodorescu la Heidelberg, Octavian Buhociu la Bochum, Alexandrina Mititelu la Padova. Am citat mai sus pe Horia Stamatu, care, în pelerinajele sale de la Santiago de Compostela sau Majadahonda, a lectorat pe unde a putut; a schimbat odata postul destul de banos cu Octavian Vuia, trimis de tatal sau în toiul razboiului sa învete filosofie la Heidegger. Ar mai fi Nicu Caranica, poet talentat, totdeauna razvratit, amestecînd în orice mesaj cîteva drame de repros. Sau titanicul Eugeniu Coseriu, cel ce a schimbat mersul stiintelor limbii. O sursa pretinde ca si Eugène Ionesco ar fi dascalit prin sudul Frantei, la Marsilia sau la Aix en Provence.

S-au evidentiat, ratacind din tara în tara, Petre Valimareanu, cu revista sa ‘Vatra’, foarte populara în cercurile de dreapta, desi continea cele mai aspre comentarii despre Horia Sima. Sau Dan Petrasincu, devenit respectabil scriitor italian, si Nello Manzatti,

creator a numeroase cîntece de muzica usoara.

Alexandru Gregorian a schimbat multe caftane, ‘s-a batut’ cu ocupantul din tara, a condus sectia româna de la Radio Free Europe, unde a domnit cu deosebita competenta, întrecut doar de Noel Bernard. Au mai ramas diplomati de meserie, învatati cu fotoliile de ambasadori în Occident, precum functionari de stat trimisi în misiune în strainatate, ofiteri care au învatat regulile strategiei prea tîrziu: general Ion Gheorghe, general Platon Chirnoaga, colonelul Alexandrescu, Mihai Sturdza, N. Petrescu Comnène, Traian Gallin, Constantin Sporea, Anghel Ruginа, Ion Ratiu, R.C. Portocala, Ghita Ionescu, Walter Biemel, Wladimir Paskievici.

Tipul clasic de consilier de taina, Mihail Fotin Enescu a fost o personalitate pitoreasca. În marile metropole europene s-a agitat cu dîrzenie în initiative superinteligente, dar fantastice, instruind si împartind neamurile dupa o închipuita bagheta de dirijor în care credea. Milita pentru Garda de Fier spalata de sîngiuiri si curatata de deseurile antidemocratice. A fost secretarul printului Nicolae, pe care, antrenîndu-l la riscante înfaptuiri culturale, cu generozitate l-a saracit.

La Centrul Românesc de Cercetari de la Paris n-au reusit sa se afirme ucenicii lui Mircea Eliade: Leibovici si Zigmund-Cerbu pentru ca moartea i-a rapit prea devreme.

Delfinii

Dintre membrii familiei regale, au fost aproape de amarul refugiatilor români, principele Nicolae si domnita Ileana, copiii reginei Maria si ai regelui Ferdinand. Se considerau români. Si-au împartit averea lor, cît au mai avut, cu saracii din numeroasele lagare din Germania. Vizitele printului la acestia au provocat deseori confuzii si încurcaturi, cîteodata pline de haz. Lumea se salbaticise, monarhia era socotita ca un basm. Unde mai pui ca printul umbla neprinciar îmbracat, prefera o tinuta simpla, sportiva. Cînd a vizitat capela de la Sèvres - simbolul gratitudinii noastre pentru Franta care ne-a acordat azil politic - a fost primit de foarte încîntatul Paul Evdokimov. Venise însotit de secretarul sau de pe atunci (parca

Matasaru), un fost diplomat, îmbracat în *cutaway*, cu ghetre si gambeta. Evdokimov, crezînd ca acesta este printul, a cerut voie sa-l îmbratiseze, i-a aratat o tabachera de aur, daruita de tarul Nicolae (nasul printului) pe "cîmpul de lupta" (unde?, cînd?) si abia atunci cînd l-a rugat sa semneze în cartea de aur a comunitatii, a înteles confuzia. Si-a sters cîteva lacrimi monarhice si i-a invitat pe amîndoi la o vodca imperiala.

Îi placea Printului Nicolae sa stea de vorba cu tarani autentici. Odata, s-a întîlnit la Braunschweig cu niste maramureseni ce fusesera trimisi de unguri ca lucratori 'voluntari' în Germania nazista. I-a apucat pacea acolo si acolo au ramas. L-a impresionat vorbele vatafului lor: "Luminatia ta, dragutule, du-ne acasa, la România, ca s-a pus pace!" - "Nu va pot fi cu nimic de folos. Adresati-va consulatului român de la Berlin!" - "Am fost si acolo, degeaba", povesti batrînul. "Era un chip pe perete cu împaratul cel nou si noi am întrebat cum îl cheama. Dar consulbiraul ne-a spus ca s-au gatat împaratii si ca pe zid e o femeie. Si nu l-a rabdat Dumnezeu pe guratecu' si ludu' de Vasîi ca a zis în gura mare, 'dar hîda-i potca'. S-o înfuriet biraul si ne-o dat afara. Te rugam acum pe Maria ta sa ne ajuti, ca poata domnuca asta hîda s-o fi cunoscînd cu sogorita ce-ai avut-o, fie-mi iertat, tiitoarea regelui Carol, or fi ceva ruda ..." Asa au aflat maramuresenii de la Braunschweig de Ana Pauker. Toti cei de fata, care n-au înteles despre cine e vorba, s-au mirat ca printul a izbucnit în rîs. S-au potolit si au rîs si ei ciocnind un paharut de palinca cu vlastarul casei de Hohenzollern.

Daruind compatriotilor sai ce putea, le spunea acelora care erau rusinati de foame, "sînt banii vostri. Noi de la voi i-am luat". S-a avîntat în multe actiuni culturale precum Centrul Românesc de Cercetari de la Paris, Fundatia de Cultura de la Freiburg, înfiintata pentru pomenirea sotiei sale, ajutoare pentru edituri si gazete românesti, burse, congrese si diferite sarbatoriri. Cu educatie engleza, prefera un stil adunat, departe de înfloriturile si flecareala balcanica, simplu si sincer. Dorea sa stie cît mai multe despre tara al carui fiu se declara si raspundea fara ocoluri la întrebari despre ponoasele vietii lui. Asa am aflat ca el, împroscat cu noroi de o presa naimita chiar de Majestatea sa Fratele si condusa de Tepes-Voda-Arghezi, obisnuia,

dupa orice cursa de automobile cu soferii de taxiuri din Bucuresti, s-o termine cu o bataie zdravana la Baneasa. El spunea ca, în regimul de atunci, o sesizare din partea sa la politia capitalei, ar fi nenorocit multe familii din care niste batausi notorii au îndraznit “sa ridice mîna asupra progeniturii de sînge albastru”. Era un bun boxer, dar fair play era deviza sa învatata de la britanici.

Carol II care vedea pe fratele sau ca un concurent foarte periculos la tron, a încercat prin toate mijloacele sa-l îndeparteze de simpatia poporului. O buna ocazie a fost pentru Suveran casatoria lui Nicolae cu inimoasa fata a unui cîrciumar valah, Ioana, deci o legatura morganatica, prilej de a-l exclude din familia regala. Retras în Franta si apoi în Spania, a pierdut în Elvetia ultimii bani investiti la sfatul secretarului sau, M.F. Enescu, într-o fabrica iluzorie care din prafuri facea... praf. Aveam destule motive sa fiu sceptic. Am participat la nasterea Fundatiei Culturale si m-am straduit sa nu moara. Închiderea ei m-a scos din fire. Scrisorile primite de la Alteta Sa încercau sa ma redreseze: “Desi eu nu sînt român de sînge ca tine, nu voi abandona nici o clipa România, tara noastra pe care o iubim.” Arata ca surghiunul lui dateaza de mai multa vreme, exagerînd un pic în dorinta lui de a ne dovedi ca si el e ca noi. Ultima umilinta suferita de el adînc a fost raspunsul negativ al maresalului Antonescu la cererea sa de a se înrola în armata româna care în 1941 se pregatea sa elibereze Basarabia.

Ajuns în cercurile acestea oarecum straine mie, n-am avut liniste pâna ce nu i-am vazut împacati pe copiii cei mai îndragiti de Regina Maria, mama lor, Nicolae si Ileana. Am pastrat rîndurile Domnitei care îmi multumea pentru initiativa.

Despre principesa Ileana am mai scris. În timpul cînd era novice la manastirea din Bussy en Ote, treceam pe la Cusa si ne duceam la locul ei de ascultare monastica. Vai, cîte ceasuri am rîs împreuna, ea întinerita si curatata, cu grija de a nu supara pe Maica stareta, o rusoaica îndelung vorbitoare, din a carei cazanii nu întelegeam nimic. Foarte multe planuri de a scoate o revista, de a face o biblioteca româna teologica si universala, s-au înecat, cînd maica Alexandra a trecut oceanul. Din acele timpuri de la Bussy, îmi vin în minte numeroase istorioare din ceasurile de taifas de atunci. Singura

care mustea de pîrdalnica bîrfa nationala se referea la Dragan, milionarul de la Milano. În versiunea mea suna cam asa: Doamna ministru Gafencu, sotia lui Grigore, ne-a tras într-o dupa-amiaza un perdaf aspru (lui Cusa si mie) ca lasam strainii sa ne ia românce le din diaspora, ca pacatuim prin lipsa de patriotism masculin. “Ce fel de barbati sînteti?” Înflacarati de vorbele doamnei Blanche, am început sa devenim patrioti. Cum si de unde? O înrudire cu familia regala nu parea posibila. O încercase Iosif Constantin Dragan, care s-a prezentat domnitei Ileana la Viena si i-a cerut o fata în casatorie. “Pe care?” - “Indiferent, alteta, ca bani am!” Domnita l-a dat afara. În gradina lui Cusa de la Corbeil, o ascultam pe cînd se amuza, asistata de fiica ei, ducesa de Württemberg, învîrtind o namila de batal la protap. Se pare ca scena petitului fusese foarte comica fiindca rîdeau amîndoua cu mare pofta.

Românii ‘de pretutindeni’

Împartiti în multiple bisericute, refugiatii ramîneau fiecare în comunitatea lor, fara legaturi cu aborigenii. Un numar restrîns dintre ei au reusit sa iasa dintr-un ghetto învechit, neroditor. Am cunoscut pe Virgil Mihailescu, directorul Bibliotecii Române din Freiburg, o victima a propriei încapatînari creative, care, îndemnînd pe toti, cerînd, impunînd, obtinînd cu sobrietate deschiderea pungilor mai mari sau mai mici, a reusit sa faca din doua carti o biblioteca bogata si o institutie promitatoare.

Menit sa urce cît mai sus pe treptele succesului, la un nivel mai ridicat, a ramas cu modestie stapînul unei case cu tricolor ce plesneste din încheieturi de lucrurile strînse între peretii ei: carti, brosuri, albume, tratate, harti, manuscrise, sculpturi, drapele, fotografii, ceramica, documente, icoane si alte obiecte bisericesti, si, în inima lucrurilor, urna cu cenusa unui destarat.

***

Din tagma profesorilor îmi mai amintesc de personalitati pe care nu le-am frecventat destul, asa e N. Djuvara, educator în Nigeria, Braga la Saarbrücken, Busuioceanu, poet si istoric de arta în Spania,

ca si medievistul C. Marinescu. Deasemena Emil Panaitescu la Roma, V. Veniamin la Paris, Comaniciu la Strasbourg, Grigore Manoilescu la Buenos Aires. Dintre cei din America nu l-am cunoscut decît pe N. Iliescu, un italianist foarte apreciat în SUA. Alte celebritati în afara de Mircea Eliade ar fi Scarlat Lambrino în Portugalia si Ion Protopopescu în Argentina.

Românii din America s-au mentinut datorita activitatii parohiilor foarte vii. Au creat o episcopie în 1975 si si-au adus un arhiereu slujitor în persoana Prea Sfintitului Valerian D. Trifa. Un bun organizator, o valoare spirituala exceptionala, a scos comunitatea ortodoxa româno-americana dintr-un provincialism secular. Cu ajutorul guvernului comunist de la Bucuresti s-a facut una dintre cele mai scabroase nedreptati. Arhiepiscopul a fost silit prin sentinta judecatoreasca sa paraseasca SUA. A murit în exil, la Lisabona.

Fuga de-acasa

Cînd nimeni de-ai casei nu ma zarea, ma furisam calare pâna la poarta si ma ascundeam în padurea de crini, apoi pe sub poarta larga pentru carute, ieseam în strada. Potriveam înca odata sezutul pe varga si sopteam ca la urechi: “hi, calutule, hi!” Explozia de energie pricinuita de vorbele mele provoca deseori caderi dureroase, jalituri si zgaibe. Le duceam cu mîndrie. Cum as fi putut sa ma înfatisez camarazilor mei de joc cu o piele de orasean fara nici o zgîrietura?

Godenii aveau de putina vreme un cîine latos si mereu latrator. De se lua dupa mine, ma baga în pacatul greu de a-mi bate calul. Ma ierta cam la acelasi loc, la fîntîna lui Hoise unde, cal si calaret, ne adapam amîndoi din ciutura.

Daca Leizarica era acasa si bine dispus, îmi deschidea poarta, ca sa ma duc prin gradina la mos Haraspuc, cel cu un brat pierdut în razboi, la Turtucaia. Îmi dadea faguri de miere sa ma fac tare. De acolo taiam craci pentru coliba noastra. Haraspuc ne facea din crengi de tei fluiere melodioase.

Mai departe pe drum, ma oprea mos Taraboi:

Mai baiete, baietele,

Umbli noaptea fara stele;
Umbli noaptea fara luna,
Vii acasa c-o minciuna.

Ilinca, sotia lui, îl mustra pentru cuvîntul grosolan, minciuna, si propunea o alta versiune pentru ultimul vers: “Vii acas’ c-o veste buna.”

Badia Mihai

Urcam domol spre Radaseni. Oboseam exact în fata casei lui. Statea pe o banca nemiscat ca o statuie “domnul care scrie carti”. Mi-era frica sa ma apropii de el sau sa-l trezesc. Dormita cu ochii deschisi privind în zare muntii. În imaginea de diferite nuante de albastru recunosteam, la mijloc, grav, Ceahlaul, terifiant si întunecat. Doream sa vad si eu *ce vede el*. Domnul “care scrie carti” se ridica încet, îsi aranja camasa de in peste burta proeminenta si pleca fara sa fi spus un cuvînt. Cînd intra în umbra plopului, despre care aflasem ca urca pâna în cer, la Dumnezeu, ma asezam pe banca lui Sadoveanu si ma uitam, ma uitam ...

Cînd am trecut granita si în locul tricolorului românesc am vazut unul strain, am înteles ca am parasit tara mea. O clipa am ametit si în caldura înabusitoare a unei toamne varatice, am închis ochii si am vazut marginile tîrgului larg deschise vîntului si soarelui, pîna în Broscarie, unde canalele verzui marcau figuri geometrice. De ce, în ora solemna de plecare în lume, nu mi s-a aratat un alt tablou schitat din oracolele viitorului? Si ma întreb pîna azi, de ce tocmai aceasta imagine a pierdutei copilarii m-a mîngîiat si mi-a dat putere sa calatoresc.

Studii si studentie

N-o sa ma supar, daca unii ma vor condamna ca am plecat de la fermierul unde fusesem angajat ca argat. Era un om simplu, dar

generos. Nu ne certa, nu ne îmboldea sa lucram mai repede, cum obisnuiau alti patroni, ne procura chiar ziare sa le citim. Desi aceasta era un lucru grav care se pedepsea drastic, stapîna casei ne rasfata cu saci întregi de proza si de versuri interzise. Ne parea rau ca nu puteam pastra toata presa dupa eliberare.

Ma scol, ma îmbrac. Vreau sa ma duc la posta sa vad, daca nu mi-a sosit vreo scrisoare. Ies pe strada, adica pe muntii de moloz. Aud pe d. Basota strigînd dupa baietii din grupa lui, rataciti prin Renania inferioara. Tocmai pe el n-as avea chef sa-l întîlnesc. Nici acasa nu voiam sa ramîn. Dupa deal, veneau nori întregi de o muzica bizara. Mergeam fara întrerupere, fara sa-mi fie cald sau rece, mergeam fara sa-mi dau seama ca mai este o bucata de pastrama în dulap. În fata mea un domn serios adus de spate, cu o gaura enorma în ciorap. Ma gîndesc: trebuie sa fie un profesor. Am ghicit. Am intrat amîndoi la rectorat. Eu ma duc si întreb pe secretara al cui a fost piciorul cu ciorapul rupt. Sînt emotionat. E marele latinist Bizer. Jocul ‘de-a v-ati urma’ îmi place. Ies. Ce îmi pasa? Sînt liber, mîine ma înmatriculez. Duc pe prietena mea, librarita, la locul de munca, nimeresc pe un santier unde studentii curata caramizi de moloz ca sa-si recladeasca institutele. Un polonez ma întreaba de o strada. Asta ma maguleste. E taman strada cu rectoratul. Îl conduc, binevoitor, si-l întreb, la rîndul meu, de o camera de dormit. El îmi explica, eu nu înteleg nimic. “Ce facultate tu?” - “Nu stiu.” -”La Krisztina numai intelectuali.” - “N-am actele de la înscriere.” - “Tu cam prost. Trebuie facut smecherie. Cum ti-a placut universitatea?” - “Caut o camera de dormit.” Polonezul, prietenos, îmi scrise adresa pe o foaie rupta dintr-un caiet si începu sa-mi explice drumul, cînd trecerea unei doamne ne întrerupse. Era o fiinta din alta lume. Nu îmbrobodita cu tulpan ca toate femeile întîlnite, nu încaltata cu bocanci sau cizme prafuite; nu tragea dupa ea un carucior cu carbuni sau cu caldari de apa. O palarie *fin de siècle*, pantofi florentini, un taior Danielle Darieux - îi veneau toate de minune, impresionau fara sa provoace. M-am luat dupa ea: “unde te duci, Donna Alba?” De pe Koblenzer Straße a cotit pe strada Joachim si la nr. 18 a intrat. Am citit placuta de metal de la sonerie: Ernst Robert Curtius. O lumina calda s-a aprins dupa perdele, înauntru, sub rafturi de carti îmi zîmbea îmbietor Goethe, în chip de bust alb.

I-am promis ca nu peste multa vreme voi suna si eu la acea usa, fermecat de sunetul clopotelului ...

Deoarece cladirea universitatii fusese complet distrusa la un bombardament aerian, seminarul de romanistica era adapostit în locuinta profesorului Curtius. Cu legitimatia nou-nouta de student, m-am dus si am sunat la usa. Doamna tocmai iesea. Încurcat, i-am blocat drumul, dar n-am reusit sa-mi cer iertare. Ea era desigur obisnuita cu asemenea reactiuni la adulti; îmi zîmbi ocolindu-ma si-mi ura pe frantuzeste: “Bon travail!” Doua luni, seara de seara, am încercat sa introduc în aceste doua cuvinte (de ce în franceza?) o enigma, un mesaj codificat, o chemare.

M-a primit asistentul, Horst (mai tîrziu un romancier cunoscut, mort foarte tînar), si i-am cerut voie sa împrumut carti. Ce anume? Am ales o introducere uriasa în fonetica franceza, am semnat si am plecat. În coridor mai staruia un parfum primavaratec de liliac. Nu trece multa vreme si primesc o carte postala de la asistent sa ma prezint cu volumul împrumutat. Vin. El îmi ia ‘Introducerea’ din mîna, bate la usa camerei cu bustul: “A venit studentul care a depasit termenul de împrumut!” Curtius, ca o furie, intra si îmi tine o predica fulgerîndu-ma din ochi: am sfidat încrederea acordata si am tinut cartea mai mult de o saptamîna, deci, am dovedit ca - egoist - nu ma pot încadra într-o comunitate, ca nu mai merit sa fiu ajutat si deci mi se interzice intrarea în seminar ... Gesticulînd cu cartea, iata ca-i cade din mîna si aluneca pe parchet mai rasturnînd si o scrumiera. O ridic, o scutur de scrum si o mîngîi: “Carte saraca, suferi si tu pentru nesocotinta mea... ma întreb cine poate citi o bucoavna asa de plicticoasa numai în sapte zile ...” Curtius continua sa strige: “Afara! Sa nu te mai vad pe aici!” si iesi trîntind usa. Aiurit, îl întreb pe asistent: “Acesta a fost Curtius? Marele Curtius? Nu cred.” Horst voia sa scape de mine: “Ati înteles, nu mai aveti dreptul!” ma înrosisem: “Marele Curtius, chiar el? Dati-mi un sfat, nu exista vreun purgatoriu, fiindca ideea de a reveni în acest paradis ma incita. Curtius s-a ocupat de purgatoriu la Dante; daca îi recitesc studiul, poate gasesc vreo portita sa scap din infern.” - “Încercati la biblioteca universitatii, cînd se va reorganiza ...” Am iesit întristat. Usa cabinetului spre coridor era deschisa. ‘Marele’ îmi facu semn sa intru: “Cine esti? De ce te-ai

decis pentru romanistica? Ai avut dreptate, o carte mai plicticoasa ca asta nu exista." Astfel a început una dintre cele mai luminoase legaturi de prietenie de la maestru la învatacel. M-a trimis cu recomandatii în Franta spunînd ca numai acolo pot razbate românii. M-am dus. N-am stat. Nu l-am ascultat.

***

A venit apoi vremea sa las calatoriile, vizitele, chefurile si toate acele obiceiuri care si-au aurit libertatea. Am lipit pe usa mea din camin un îndemn pentru cei ce ma vor vizita: "Zburdati aiurea". Nu pot sa ma plîng ca m-au parasit toti, dar camera se urîtea singura de singuratate.

Astfel m-am dus la Curtius si i-am cerut sfatul. El mi-a propus ca subiect de teza "Elementele latine în Purgatoriul Divinei Comedii" cu anumite conditii: sa termin lucrarea în sapte luni, sa numar latinismele si sa ajung la cifra cea mai ridicata din toate critica literara, sa scriu o lucrare despre Dostoievski si sa clarific locul lui Eminescu în istoria Europei. Cu tot respectul meu pentru maestru si constient ca pierd o ocazie rara de a parveni, nu m-am angajat. Cîteva zile am fost ca mort. Mai puteam da roata înapoi? Bugiulescu mi-a demonstrat ca nu e adevarat ce se spune în privinta asta si ca poti sa te anunti cînd vrei la examen, daca ai dosarul corect.

Mi-am adus aminte de profesorul care, intrînd la universitate, s-a purtat cel mai omeneste cu mine. M-a aparat fata de nationalistii de dreapta si de stînga, m-a informat de tot ce se întîmpla în România - avea relatii foarte bune cu oficiile de presa - si a încercat la orice eveniment cultural sa ma scoata în lume, sa ma lanseze. Paul Menzerath, foneticianul *number one* din lume, a avut o soarta nemaipomenit de grea. Vaduv în tinerete, expulzat din Belgia, unde era proprietarul unei fabrici si profesor universitar, persecutat de nazisti, a ramas toata viata pe care am cunoscut-o bine un om de o impunatoare tinuta, un întelept - frate. Într-un an de zile m-am prezentat la doctorat cu o teza de lingvistica matematica în care se parea ca am priceput aceasta ramura oculta a spiritului omenesc.

Solicitat de conducatorul tezei, Menzerath, sa-l ajut la imprimare pe magnetofon, i-am spus ca nu pot fiindca ma duc la un

seminar ‘Curtius’ despre infernul lui Dante. Menzerath nu ma privi în ochi, ci murmura: “Te înteleg. Nu poti sa fii în acelasi timp în paradis si în infern”. O prelegere de a sa despre reviste ca model de comunicatie, ne-a fost de mare folos, cînd ne-am apucat sa scoatem *Foaia de gînd si de apropiere crestina - Prodromos.*

Patriarhii

Domnul meu,

dorinta domniei tale de a-ti povesti “întîlnirile cu Patriarhul” e greu de realizat.

Am fost la Tarigrad. Cum sa-ti spun toate? Acele întîlniri s-au strecurat în coltul cel mai ascuns al inimii, ca un ceasornic viu care îmi rînduieste ritmul petrecerii pâna dincolo de moarte.

Am avut un noroc neasteptat. Cînd Sf. Munte a sarbatorit o mie de ani, au fost invitate persoane si delegatii din toata lumea crestina. Colegul meu grec de la Bonn, profesorul Tsakonas (cel ce sub regimul coloneilor a fost ministrul culturii, dar a scapat basma curata dupa restaurare), m-a întrebat daca n-as dori sa particip si eu ca membru al delegatiei germane. Cinstea mi s-a parut prea mare; în plus, cu pasaportul meu de apatrid nu primeam viza elena. Tsakonas a insistat cu generozitate si a aranjat treburile la Atena astfel ca o invitatie personala din partea regelui Paul a convins consulatul din Stuttgart sa-mi faca formele necesare. Am aterizat pe aeroportul însorit, la gura limanului, dar a trebuit sa asteptam cîteva minute în avion. Sosise patriarhul României: un batalion de onoare prezenta armele iar Justinian binecuvînta pe acesti osteni ai Aliantei atlantice ca pe copiii lui. Asta mi-a dat curaj si, la iesire, m-am auzit raspunzînd unui reporter la întrebarea: “Cu ce sentimente veniti la milenarul Muntelui Athos?” - “Cu mare grija. Vreau sa vad ce ati facut cu toate comorile cu care stramosii mei moldovalahi au înzestrat manastirile de acolo.” Fraza a aparut si în presa. Asa am ajuns sa-l cunosc mai întîi pe patriarhul Justinian.

Spre Athos

În portul Pireu am fost îndrumat spre un vapor luxos cum nu mai vazusem. Pîlcuri-pîlcuri se îmbarcau barbati - dupa cum se purtau - foarte importanti. Îmi mai aduc aminte de ofiterii superiori, fiecare urmat de cîte o ordonanta docila, care le ducea într-o mîna sabia si în cealalta, pe un umerar, uniforma de gala. Cred ca erau toti din statul

major fiindca au ocupat strategic puntea superioara si s-au dedat cu galagie razboinica jocului de tric-trac. Abia la miezul noptii s-au potolit. Am iesit atunci din cabina si am ramas naucit de frumusetea marii. “Pe miscatoarele carari”, peste “fosnirea matasoasa” a valurilor cu creste de argint batea o luna plina. Timpul si-a întors clepsidra cu o mie de ani. Dupa Eminescu, dupa Ion Barbu, mi-a picurat în minte “Arhipelagul” lui Hölderlin:

> Kehren die Kraniche wieder zu dir und suchen zu deinen
> Ufern wieder die Schiffe den Lauf? ...
> Wenn den Lebenden sich das Herz erneut und die erste
> Liebe den Menschen erwacht und goldner Zeiten Erinnerung,
> Komm’ ich zu dir...

Din delegatia româna mai faceau parte mitropolitul Olteniei, Firmilian, profesorii Coman si Caciula, precum si viitorul mitropolit al Ardealului, Nicolae Mladin; Parintele Andrei Scrima, cel ce-a avut un rol atît de important la reînnoirea legaturilor dintre Fanar si Vatican, întors din India, forma stingher propria-i ambasada. La fîntîna din Marea Lavra, am întîlnit pe patriarhul Justinian: “De ce nu vii în tara, domnule? Sa vezi ce s-a cladit! Nu mai recunosti România!” M-am înfuriat: “Dar în Australia? Dar în Congo? Toate s-au schimbat. Nu ma intereseaza.” Îmi dadu sîngele în obraz: “Astea-s vorbe de mardeias! De la un patriarh asteptam un cuvînt duhovnicesc! O binecuvîntare ...” Nu mai stiu cine, cred ca Olimp Caciula, m-a admonestat: “Tinere, nu se vorbeste asa cu Prea Fericitul!” I-am întors spatele: “Ma lipsesc ...” O mîna de fier mi-a prins umarul. Patriarhul: “De astia îmi esti?” Apoi, tragîndu-ma spre el, în soapta: “Vino diseara, cînd s-a culcat toata lumea, în chilia mea. Andrei stie drumul.” M-am dus. Eram sceptic, dar si foarte curios. Am batut la usa ... Am ramas pâna a doua zi. Din aceasta întîlnire a iesit un program de cooperare, Actiunea Brîul Maicii Domnului.

Biserica strabuna

Întîlnirea din Sf. Munte a fost prilej de cugetare. Eram de atîtia ani în exil si contribuiam la întetirea ‘bastonadei’ dintre bisericile catolica si ortodoxa. Apropierea de Pierre Emmanuel, descoperirea unor adevarati sfinti al vremurilor noastre, parintele Benedict Ghius, parintele Cleopa si pustnicii din Muntii Neamtului, m-a mînat catre ideea ecumenica. Am înfiintat Asociatia Tineretului Ortodox Român, am tiparit Catehismul Mitropolitului Irineu de la Iasi, am organizat tabere de vara, cu excursii la centre si academii religioase din Apus. Locul unde ne simteam cel mai bine era Chevetogne, manastirea catolica de rit oriental. Prietenia staretului a durat multi ani dupa ce nu ne-am mai vazut. Acolo vietuia si parintele Daniel Gelsi, a carui moarte, în tinerete, ne-a fulgerat pe toti cei ce l-am cunoscut. A fost studentul meu. A învatat românește, mai cu seama limba sec. XVII-XVIII, pe care o folosea cu usurinta, provocînd si putin haz pentru vechimea vorbelor si intonatia lor.

Din povestirile parintelui Justinian am retinut permanenta sa grija de a feri Biserica de soarta surorii ruse, unde comunistii au darîmat toate bisericile sau au facut din ele grajduri, magazii, muzee, cinematografe sau localuri de distractie. La început a crezut ca un pact între Biserica si Stat e posibil, ca guvernul comunist îsi va respecta toate fagaduintele la fel ca si Biserica Ortodoxa. Astfel participarea conducerii si preotilor ortodocsi la sîngeroasa colectivizare injusta a ramas o pata greu de spalat.

Spunea: “În fiecare zi ma trezesc la orele cinci si pâna la sapte ma gîndesc, Doamne, ce mi-au mai pregatit slugile iadului pe ziua de azi?” Acest ‘strigat din afunduri - Doamne!’, m-a impresionat. Peste cîtva timp i-am adus rugaciunea de dimineata, ‘A Patriarhului, scrisa în multe nopti albe:

Doamne, sfatul viclenilor m’a înconjurat
si lucratorii viei vestmintele-mi au tras la sort;
iata, dimineata ma ridic din asternut si ma uit
pe fereastra:
ce curse îmi gatesc iara slugile întunericului?

Nu numara, Doamne, pe cei ce m'au vândut
ci rasadeste în argintii lepadarii lor floarea caintei;
nu numara, Doamne, spânzuratorile pregatite
dreptcredinciosilor
ci binecuvinteaza mâna calailor,
ca si acestia împreuna cu turma ta sa te laude pe tine
Cel ce rânduesti lumea si veacurile schimbi;
nu numara, Doamne, temnitele zidite pentru cei drepti
si nu scrie în cartea razbunarii tale ranile noastre,
ca, iata, madularele zdrobite într-un glas te striga
si cei de-vii-îngropati te maresc mai vîrtos;
ca iata, hulitorii, Tainuitule, nu vor intra în camara
în care tu petreci cu noi.
Fa bine, Doamne, sa rasara pe cerul inimilor noastre cel
ascuns astazi, mai luminos obrazul nadejdii, luceafarul
mântuirii,
Doamna noastra Fecioara si Maica neprihanita,
Adapostul celor asupriti,
Vindecarea celor ce sângereaza,
Limanul celor pribegi,
Mângâierea celor întristati,
ca prin mijlocirea ei sa ne apropiem
bucurosi de scaunul judecatii tale.

1967

M-a întrebat: "Stii tu ce e iadul?" Încurcat i-am raspuns: "Stiu ce mi-a spus mama. Un lacas al pierzaniei." - "Iadul este tara noastra acum. Vino si vezi! Daca nu ti-e frica, vino si vezi iadul. Si daca vii si nu te vei comporta ca un om liber, te va lovi blestemul meu."

Un vînator natîng

Bun povestitor, Patriarhul încalzindu-se la jaratecul naratiunii, trecea usor în lumea fanteziei. Astfel îsi descoperea în sînge capitani de panduri, haiduci cumpliti si presbiteri renumiti pentru

blagoslovenii bogate sau pentru scoaterea dracilor cu rugaciunile Sf. Vasile cel Mare. Bun gospodar, excelent organizator, biruise prin calitatile gintei lui. S-a aratat gata de compromis ca sa salveze macar liturghia si scriptura întreaga pentru institutia ce-i fusese încredintata, dar la fiecare conexiune cu puterea patrimoniul mostenit saracea. A dat Cezarului prea mult: comunistii n-au respectat contractul de convietuire. Batrînul a murit plin de amaraciune, vazînd ca unul din groaznicele cosmare care îl tulburau - destinul Bisericii din Uniunea Sovietica - se împlinea si la Bucuresti. Ascensiunea lui a început de fapt 1940, cînd urma sa fie ales episcop de Rîmnic. Legionarii îl simpatizau, fusese prieten cu Nae Ionescu si George Racoveanu, însa spre norocul lui guvernarea acestora s-a sfîrsit în ianuarie 1941. Cautînd dupa razboi un înlocuitor pentru Nicodim, noii stapîni si-au adus aminte de preotul Ioan Marina care ajutase într-o anumita treaba. Ca sef al organizatiei taraniste de Vîlcea, primea înainte de alegeri o delegatie a PCR, partid interzis, care-i aducea simbolic voturile pe temeiul unei întelegeri cu Mihalache, promotor dupa modelul frantuzesc al Frontului Popular. Ramas vaduv de tînar, cu povara a doi copii rasfatati, i-a placut sa urce treapta cu treapta în ierarhie. La început cu un apetit salbatic, apoi suveran, mereu treaz, lovind ca sa se apere, avea calitatea rara de a se înfatisa oricui drept ‘parinte’ ocrotitor. ‘Parinte Patriarh’, îl numea si Ceausescu, care patriarhului Justin i se adresa cu ‘mai popo’. Calea spre mariri i-a fost deschisa larg si de o danie a destinului: a gazduit la sfîrsitul razboiului pe Gheorghiu-Dej si pe Maurer care parasisera lagarul de la Tîrgu Jiu si se aflau într-un fel de ilegalitate. Ascunzatoarea din Oltenia a fost ridicata la rang de activitate eroica. Acest lucru a permis si copiilor Marina sa intre în cercul exclusiv al beizadelelor rosii, o adunare de destrabalati, condusa de Lica, fata lui Dej. Lucrurile s-au schimbat sub Ceausescu, adica s-au creat alte cercuri în care copiii patriarhului nu mai aveau loc. L-am ispitit odata, scurt timp dupa ocuparea Cehoslovaciei de catre sovietici: ‘în ce raporturi sta Prea Fericitul cu Ceausescu?’ Mi-a povestit ca fusese la o receptie de 23 august, a doua zi dupa des pomenita cuvîntare a lui Ceausescu de pe balcon. Asteptînd lauda, retorul din piata Palatului l-a întrebat: “Cum am fost?” - “Ati fost mare.” - “Am fost mare, dar am sa ma prefac mic de

tot. Trebuie sa-mi duc la capat ce-am început. Am sa-i distrug pe toti!"

"I-am vazut ochii", continua Patriarhul, sfidînd toata sîrmaria aparatelor de ascultare, "si m-am îngrozit. Mi-am adus aminte de prima noastra întîlnire. Ma aflam la resedinta mea de vara, la schitul Dragoslavele, la schit, cînd, într-o noapte, un pui de urs a rupt gardul si a intrat în gradina. S-a oprit la usa bucatariei. Gemea cu voce aproape omeneasca. Calugarii au descoperit ca fusese ranit. Cineva îl împuscase în piept. I-au scos glontul si l-au închis într-un tarc. L-au îngrijit cu osîrdie. Îi placea mai ales lapte cu mamaliga si Mamaliga i-a ramas numele. Îl îndragisem toti si cînd îi dadeam atentie, facea tot felul de salturi si giumbuslucuri ca sa ne desfete. Dar într-o zi au venit niste vînatori îmbracati elegant, cu arme automate pe umar. Fara sa tina seama de noi, s-au dus la tarc. Mamaliga începu spectacolul sau. Seful vînatorilor, un barbat scund, întinse pusca si din cîteva rafale transforma pe nevinovatul animal într-o masa informa de carne, sînge si oase. Striga ragusit, bîlbîindu-se: <Ce credeai, ba, ca ai sa ne scapi.> A facut stînga împrejur si a plecat lalaind natîng ca un neom. Tovarasii sai îl urmara bine dispusi. Asa l-am cunoscut eu pe actualul conducator."

Relatiile mele cu Justinian au devenit din ce în ce mai bune. Lucram cu parintele Verzan, consilierul sau, ajutînd pe cît puteam. Ajunsesem specialisti în domeniul tipografic si editorial. Cu timpul au aparut sute de volume, carti si reviste. Cînd voiam sa-mi mai trag sufletul, telefonul parintelui Verzan ma teroriza cu noi cereri. Protestam si aruncam toate vorbele de calificare pentru un consilier patriarhal. Si începeam din nou traseul meu de cersetor, batînd la aceleasi porti. Partea amuzanta era ca telefonul nostru, cunoscut în România, devenise un instrument de transport de marfuri din occident pentru toata crestinatatea valaha.

Patriarhul Justinian m-a însarcinat sa-i aranjez o vizita în Germania. Dumnezeu stie cît de greu a fost, cîta cerneala a curs, cîte scrisori s-au rescris - Dumnezeu stie si ne rugam lui sa ierte pe vînatorii adevarului nerasucit. Iar noi, zaluzi, nu stiam de alta decît de dorinta ca ei se vor întîlni fata în fata. O piesa de la 'dosarul' patriarhului din seifurile sfintei biserici latine dovedea ca acesta,

preot simplu de provincie, între cele doua razboaie, se îngrijea din proprie initiativa de catolicii aflati în închisori. Acest gest dezinteresat a miscat inimile apusene; secularul mecanism a început sa lucreze, invitatia a fost transmisa. Lipsea asentimentul statului. În zadar pretindeam eu ca pozitia patriarhului poate fi evaluata la pret de zeci de fabrici si uzine, asta interesa mai putin familia domnitoare. Ei doreau vizite reciproce ale capilor de stat.

Asa i s-a dat drumul. Si doua saptamîni, cît a umblat prin RFG, s-a încapatînat sa nu accepte alt interpret decît obosita mea faptura. Aceasta a creat o anumita asprime în relatiile cu ambasada româna.

Deja în primele zile, pe drum de la München la Regensburg, am iesit din 'ordinator', patriarhul voia sa se roage la mormîntul vechiului sau prieten, George Racoveanu, mort în exil. Un aranjament cu soferii nemti ne-a despartit la Freising de echipa ambasadei. Am facut un ocol rapid pe la cimitir si am reintrat în ruta. Nota picanta e, cînd, cautîndu-ne la arhiepiscopia locala, li s-a comunicat ca "probabil s-au dus la mormîntul lui Codreanu". Confuzia nevoita a bagat în sperieti pe bietii baieti: "Cum? Corneliu Codreanu a fost îngropat în Germania?" Unuia care voia sa stie cu dinadinsul tot ce gîndesc, i-am sugerat versiunea: "Acuma au adus osemintele de la Bucuresti. I-a carat cosciugul un diacon mai burduhanos."

Culmea suspiciunilor s-a consumat în timpul vizitei la presedintele republicii. Ambasadorul a aparut cu un interpret propriu care-i retraducea la ureche în româna frazele patriarhului traduse de mine în germana. Bineînteles ca erau deosebiri. Patriarhul vorbea cifrat, eu trebuia sa formulez pe întelesul neamtului, dar sa si pastrez 'cifrul' pentru urechile românesti. "Nu traduci obiectiv", ma acuza ambasadorul Oancea. "Ai dreptate, traduc creativ si fiindca am fantezie, sînt foarte subiectiv."

În tara de fum

Nu toate legaturile mele cu cei trei patriarhi care s-au succedat, Justinian, Justin si Teoctist, au stralucit. Eu am ramas fidel imaginii preotului Marina, cel ce a urcat din livezile oltene, sus, pâna la aurul

tronului patriarhal.

Cu Justinian am colaborat dupa ce el m-a asigurat ca vom putea lucra nestingheriti împreuna. În general, lucrurile mai delicate le transam în gradina de pe dealul Mitropoliei, niciodata în biroul sau sau la masa.

Decizia mea de a calatori în tara a provocat o zarva nemaipomenita între toti prietenii mei. Unii m-au declarat inamic, altii au crezut ca fac parte dintr-o asociatie subversiva. Lumea obisnuita sa gîndeasca numai în colectiv, nu putea pricepe ca eu - si mai tîrziu Elsa cu mine - ma legasem sa slujesc numai libertatii. Existau si alte motive. Desi izbucnise un conflict care privea ocuparea lectoratelor de limba româna în Germania (forurile bucurestene doreau sa trimita numai persoane agreate de ei, indiferent de calificarea profesionala), m-am dus la Iasi, unde am propus o înfratire stiintifica si culturala.

Justinian m-a invitat sa tin o conferinta la Institutul Teologic, indiferent ce subiect îmi aleg. În vara lui 1968, precedînd serbarile jubileelor comuniste de tot felul, am sosit la Bucuresti, venind cu masina prin pusta maghiara. O tensiune necontenita ma rodea. Am vorbit despre “Spiritualitatea apuseana”.

Sala plina, în mijlocul ei, discreta, încîntata, doamna Zoe. Am primit felicitari si laude.

Entuziasmul colegilor de la facultatea bucuresteana, aprecierile lor, erau de nedescris. 30 de ani mai tîrziu, delectîndu-ma cu dosarele de la Securitate, am citit darile de seama ale savantilor, doctori ai Bisericii. Toate erau acum pe dos, adica: una au vorbit, alta au scris. Astfel am învatat din prima zi cît de pustiitoare poate fi minciuna, cît de periculoase zvonurile.

Declinul utopiei

Pe cînd Groza îsi începea sinistra guvernare, cînd închisorile se înmulteau si sculele de tortura se perfectionau, alti români, peste mari si tari se straduiau sa ramîna într-o utopie fara dezlegare. Copiez dintr-un carnet mîncat de ani si de vremuri notele unui tînar de 18 ani. El scria unui prieten din tara. Privesc cliseele cuprins de o

nemaipomenita tristete.

Martie ‘45

Azi noapte, al treilea vis din ciclul “razboiul s-a terminat”. Au plecat toti sa sape transee (prima serie, eu sînt într-a doua). S-au facut tabele pentru oarecare vînatori de care, chipurile. Ce-mi pasa! Stau cu D. Si L. de vorba. Sîntem pe ruinele uriase ale universului care a ars. Cautam sa citim în cenusa, ce va fi pentru lumea ce ‘se succede’ (nu ‘urmeaza’, ca sa redau exact termenul acceptat.) *si totusi ... din cel mai pierdut dintre razboaie, cu cea mai straina uniforma posibila, pentru o minciuna grandioasa, sa cazi, sa devii cenusa, exista, dragul meu, o moarte mai frumoasa pentru acela care a vazut, cum am vazut eu, în toamna trecuta, apusul tarii mele?*

Martie ‘45

Primul cvartir în Blumenhagen. Apoi plimbare în trei la cimitirul aranjat ca o vitrina a primaverii. Cuget, deci sînt. As vrea sa cred mai mult ca sa fiu. Aici sînt flori crude, bacoviene. Si e soare care apune. Ci e razboi ...

Martie ‘45

Normal ar trebui sa fim schimbati. Însa sînt sigur ca vom ramîne si mai mult, ca vom face post înaintat. Dragul meu, astazi a crescut peste lume cea mai frumoasa zi de primavara de pâna acum. E soare si cîntare dulce de ciocîrlii. Împrejurul peninsulei noastre apele Oder-ului freamata albastre sub vînt. Trestiile sînt ca mierea din fagure. E numai frumos si adie a pace (desi e zgomot de artilerie neîntrerupt si mai ales aviatie). Azi noapte a fost luna absolut tot timpul. Pe rînd, au ars la rusi, cinci focuri mari si rosii. Era o lumina puternica si rece peste orizont ca într-un decor de teatru. Multumesc lui Dumnezeu pentru zilele de libertate care mi le-a dat si ma gîndesc la cei ramasi dincolo de acel august despartitor. ca m-am simtit în dimineata asta batrîn si slab. Unde sînt ochii tai sa ma faca tare si biruitor? O, minunat mai cînta o pasare peste groapa mea. N-o vad în slava seninului, dar o banuiesc cum se arunca sa se îmbete de urcus.

Daca ai vazut vreodata zborul ei, cred ca l-ai înteles. Cum se daruie ea înaltului. Ar vrea sa biruie netematoare stihiile care o leaga de pamînt si sa treaca dincolo de poarta dumnezeirii. Plec ochii, dragul meu, ca mi-a tremurat în inima refrenul cald: "Mi-e dor de munti", muntii nostri.

Frontul mi-a dat putintel o vîsla noua pentru apele sufletului ca sa ma strecor peste limite. Uite, am pierdut aici notiunea hotarului. Sînt cu mortii, sînt cu viii? Unde mi-s? Vîslesc printre ei toti, si ma mir de groapa mea, unde ma pasesc broastele scîrnave, gîndacii, ma cauta rîmele. De azi dimineata un paing se trudeste sa-mi astupe gaura adapostului cu un fir de azur. Cunosc la rate salbatice si la gîste. Sînt de-al lor? Sînt al oamenilor? De frica acestora m-am ascuns aici, în nisip. Sa nu ma ocheasca glontul, sa nu ma rapuna obuzul. M-am ascuns si-i pîndesc pe ei, sa zic asa, cu ciuda…

Martie '45

Dupa frumosul baraj de artilerie de ieri, astazi intens bombardament de aviatie (mitraliere). Si înca, dragul meu, stiri din tara. Ma auzi tu? Stiri din tara. Rele, revoltatoare, totusi mi-au adus fermecatorul fior al departatului tarîm. Unde-i Doamne-Doamne sa se supere? Hristos plînge cu noi, rastignit. Prietenii nostri ardeleni se însufletesc bizar, cînd se vorbeste despre credinta, marturisiri si salvarea spiritului. În orice moment ni se daruieste Goga.

Seara si noapte cu ploaie în transeu. Cîntecul lui Nelu a unduit ca o revarsare calda de lumina peste raceala liniei de front. Cu el schimbul a fost mai usor.

Zvonuri. Tînjim dupa zvonul cel mare care sa ne însenineze inimile chinuite. Zvonul cel mare care nu va veni niciodata sa arda în flacari vorbele de chin. Bolnavi, ne ridicam fruntile ca sa vedem, ca sa ne vada soarele. Pace, nu. Cînd va veni mîntuirea pentru îndepartata tara cu munti, izvoare, pasari cunoscînd toate tainele - tara bogata, cu tîrguri, cu drumuri colbuite si cer albastru? Ce ma asteapta acolo? Mormîntul sau vorba ta prieteneasca?

Aprilie ‘45

A trecut si Saptamîna Patimilor. Se simtea adierea aerului cald cu fragezime de muguri. Au venit si Pastile si s-au dus. Dumnezeu - însa, parca - si-a închis fereastra pentru noi. Fronturile se apropie unul de altul - englezi, americani, rusi. Se lumineaza pentru mine un alt moment de rascruce. Scriu dupa ce am tras 32 de cartuse dintr-un Bereta ca sa dobor niste mere ramase peste iarna în copac. E singura mea contributie militara pentru victoria totala. Ma tîngui pentru multe si am un plîns din strafunduri asemenea iedului care si-a pierdut-o pe muma-sa. Un scîncet sfîsîietor pentru tot ce se întîmpla acolo la voi.

Retrasi de pe front, predam armele. Perspectivele, le judeci. Totusi îti jur ca voi ajunge în tara, sa-ti sarut mormîntul tau si al celora alaturi de tine, sa sarut lespezile unde ati calcat si suferit - jur sa traiesc.

Athenagora Spirou

La Karyes, capitala republicii monahale, binevoitorul Tsakonas m-a prezentat Patriarhului ecumenic. Asteptînd în coridorul cancelariei sa ne primeasca, l-am auzit vorbind - la telefon? - cu cineva. O fraza mi-o amintesc pâna azi. Transcriu, poate gresit, ceea ce îmi suna înca în urechi, cuvinte într-un grai pe care îl întelegeam: “Ghine, bre frai, mî-alati singur; tora palicarli aistea de gresi mî-mîca.” Originar din Taraplana, fiul unui medic, termina în 1910 Academia teologica din Halki si se calugareste. O jumatate de secol mai tîrziu, în cadrul unei vizite oficiale în România, marturiseste studentilor bucuresteni: “Fericita sa fie pomenirea profesorilor Facultatii de teologie de la Halki, unde am studiat acum 58 de ani. Niciodata nu ne-au vorbit despre unire, ci numai despre deosebire în dogmatica, în exegeza, în dreptul canonic. Asa se face ca diploma pe care am luat-o acum o jumatate de secol, am pierdut-o numaidecît. Ura dintre oameni, dispretul fata de om, incapacitatea crestinatatii de a impune comandamentul christic: <Iubiti-va unii pe altii>, m-au facut sa devin cea mai umila sluga a dragostei de Dumnezeu. Am avut

acolo si momente de multumire sufleteasca. Ma duceam în casele taranilor, în colibele pastorilor, mai des veneau ei, luîndu-mi cu asalt cabinetul de lucru. Si de-i întrebam care e scopul vizitei lor, îmi raspundeau negresit: <Asa, ca sa stam fata catre fata!> În inima mea s-a înfiripat o filosofie practica: nimic nu e mai placut pentru un om decît de a intra în dialog cu altul. Lumea, Bisericile sînt despartite fiindca sufera de absenta dialogului."

Episcop în Corfu, Athenagora s-a remarcat printr-o serie de fapte care au intrat în legenda. A introdus concerte de muzica instrumentala în biserici - aceasta într-o societate înradacinat traditionala -, a înfiintat institutii caritative, a promovat sectiuni locale ale asociatiilor de tineri crestini internationale, a deschis un cabinet medical fara plata pentru saraci în propria resedinta. Cînd în 1923, dupa conflictul italo-grecesc, flota italiana bombardeaza insula, Athenagora se urca într-o barca si vîsleste fara teama spre vasul comandantului, amiralul Solari, de la care cere imperios încetarea focului: "De ce macelariti femei si copii nevinovati? Daca credeti ca trebuie sa pedepsiti pe cineva, omorîti-ne pe noi, ministri si episcopi!"

Aflînd ca se pregateste o actiune împotriva evreilor, mitropolitul, ca un parinte al ostrovului, însotit de un singur preot, s-a plimbat zile întregi în cartierul lor, potolindu-le frica si veghind la siguranta lor, pâna ce spiritele s-au linistit. Mare vîlva au facut si 'vizitele' sale dese într-un lupanar plasat în apropierea arhiepiscopiei; a predicat acolo atît de insistent pâna ce stabilimentul s-a desfiintat de bunavoie. La cuvîntul de intronizare ca mitropolit, la 2 martie 1923, a spus: "Biserica împlinind marea dragoste a lui Hristos pentru omenire, Biserica - maica întregii crestinatati, îngerul pacii ... a uitat deseori toate acestea; a stîrnit ura si a sapat prapastii. S-a angajat în lupte, a patronat persecutii, scandalizînd constiinta credinciosilor; ea a uitat pe cei saraci, a abandonat pe cei bolnavi, n-a cercetat pe cei din închisori."

În august 1931, Athenagora este ales mitropolit al celor doua Americi. În ajunul plecarii spre lumea noua, are grija sa trimita printr-un ucenic singura lui pereche de pantofi la cizmar, sa-i pingeleasca.

La începutul razboiului rece, presedintele SUA, Truman, se

gîndeste sa întareasca flancul drept al aliantei atlantice, preconizînd o întelegere între Turcia si Grecia înnamolite într-un conflict perpetuu. O ocazie buna se iveste practic în momentul în care, în 1948, tronul ecumenic devine vacant. Ideea era de a crea patriarhiei din Constantinopol un statut asemanator cu acela al Vaticanului, un focar de actiuni politico-religioase, pentru popoarele crestine din estul Europei. La 26 februarie 1949, "Sacred Cow", avionul personal al presedintelui Truman, aterizeaza pe aeroportul Yesilköy, avînd la bord pe noul ales, al 268-lea arhiepiscop al Constantinopolei. Athenagora Spirou coboara si saruta pamîntul, un gest care de atunci a intrat în protocolul vizitelor canonice.

La sediul guvernului atonit, în 1963, cînd l-am vazut iesind din cancelarie, înalt, cu barba alba imensa în vînt, cu sprîncene severe, vulturesti deasupra ochilor luminosi, am avut constiinta ca întîlnesc un stramos pe care l-am asteptat mereu.

Tsakonas ma recomanda, patriarhul ma cuprinde în bratele sale lungi: "Haideti sa iesim la soare, la lumina!" Dar afara, o multime de pelerini îl asteapta în arsita; un calugar tînar îi aduce aminte ca începe vecernia. - "Vino odata la Istambul, sa stam de vorba pe îndelete." Si fiindca i se pare ca nu m-a multumit, cheama un fotograf. - "Ca sa ne amintim unul de altul." Reusesc cu greu sa protestez: "Nu va deranjati!..." Tresare si rîde. Are o idee nastrusnica: "Hai, sa înfrumusetam poza". Pe strada se apropie doi generali în mare tinuta. Li se adreseaza: "Poftiti, strategiile voastre, sa ne încadrati." Iar catre mine, parinteste: "Stiu ca e cald. Îmbraca totusi jacheta ca se supara domnii generali". Împins de multimea îngramadita, ramîn confuz. Patriarhul s-a retras.

***

Athenagora avea în afara de harul duhovnicesc si un eficient talent diplomatic, dovedit în relatiile sale ecumenice. Slujitor al Bisericii integrale, a fortat în chip spectaculos apropierea dintre catolici si ortodocsi. Afurisenia, blestemul impus la 1054 s-au ridicat. Lumea crestina traia emotia întîlnirii patriarhului cu Papa Paul VI la Ierusalim în 1964, rugaciunea lor din gradina Ghethsimani se repeta cu sperante noi în cele patru vînturi. Aceasta a provocat si aparitia

Foii de gînd si apropiere crestina - Prodromos, la Paris si Freiburg, din care au aparut opt caiete.

Scriam despre întîlnirea de la Ierusalim cu juvenila însufletire: "... în noile orientari politice a unei lumi ce nazuieste azi la depasirea rînduirilor pripite, nascute din Yalta si Potsdam, tarile Europei rasaritene, traditional ortodoxe, se gasesc astazi în fata unei hotarîtoare alegeri între asezarile crestine si ale unei Europe înca vie în traditiile sale, si perversiunile ideologiilor totalitare.

În ogorul românesc se întîmpla o serie de lucruri demne de relevat. Între Biserica Ortodoxa si statul socialist de la Bucuresti se observa nu atît o întelegere de principiu cît o comunitate de destin îngrijoratoare. Adica împotriva eforturilor depuse, amîndoua partile se întîlnesc într-o cazna milenara de provincialism[...]. Cu acelasi zel cu care s-a împlinit una dintre cele mai marete reforme monahale din evul mediu pâna acum, se distrug în complicitate chinoviile. Gestul acelui episcop impus pe tron slavit, care n-a pregetat sa puna mîna atît la darîmarea zidurilor manastiresti cît si a credintei din suflete, este tragic de semnificativ. Sa nu ni se vina cu marturisirile unor musafiri care s-au bucurat de ospitalitatea românească; bunavointa pentru folclor nu suplineste tratatul stiintific. Biserica rasariteana a unui popor apusean trebuie sa fie în fruntea ecumenismului viu, neinstitutionalizat" (*Prodromos* III,5).

Chemarea patriarhului Athenagora la un dialog cinstit cu scaunul întîistatator al Romei zabovise cîteva luni prin cancelariile autocefale. În rasaritul Europei s-a cerut desigur parerea puterii lumesti, pentru ca istoria acestei parti a pamîntului, persistînd în obiceiul prosternarilor, sa nu se dezminta nici în veacul nostru.

Nu putem trece cu vederea atitudinea românilor din cele doua <tabere> (termenul, din nefericire adecvat, ilustreaza a priori pozitiile luate). Atît la Roma cît si la Rhodos, unde începuse a treia conferinta panortodoxa, fratii nostri de sînge, din cele doua biserici, au stralucit printr-o fermitate departe de duhul unirii. Întelegem ca în privinta Bisericii Române Unite, 'kirchenpolitisch' se punea o problema de viata si de moarte, dar ne miram de sîrguinta delegatiei române de a se impune la Rhodos, unde am participat ca auditor, ca cea mai eficace piesa a strategiei politice sovietice. În momentul în care democratiile

populare proclama solemn dreptul <autocefaliei> si la Bucuresti, scriitorii tineri se razvratesc împotriva prostiei, a obscuritatii si a siluirii, ne întristam sa vedem cum oficialitatea ortodoxa e silita sa ocoleasca pozitiile majore.

Ispitele Rhodosului nu inspirau divanul vladicilor. Era o toamna oarecum vicleana, în care trandafirii si glicinele se catarau înca pe zidurile cetatii cavalerilor Ioaniti. Din nesfîrsitul freamat rasarea parca pluta lui Odiseu cautînd scapare la liman. Eram cumva acasa, adica într-o zona limpede a regasirii. Aici, pe meterezul burgului medieval, am înteles, privind spre tarmul Asiei îngenunchiat în negura, pe Ariost; din aroma de Rhododendroni auzeam soaptele trubadurilor provensali. Aici cornul semilunii n-a putut în patru sute de ani sa stinga Europa; cînd colbul ruginit de prea mult sînge s-a risipit în vînt, batrînul continent a rasarit iarasi, adîncit si etern. Am biruit dureroasa frumusete de afara si m-am grabit sa ajung la Istambul sa întîlnesc pe patriarh înainte de invazia celorlalti participanti sau jurnalisti. Se retrase la resedinta de la Halki. Un mitropolit în civil - în Turcia clericii ortodocsi n-au voie sa se arate în sutan - m-a însotit la vapor si mi-a luat bilet. Ajuns pe insula, am urcat pâna la Academie, am batut la poarta (era încuiata) si mi s-a deschis. Un diacon prietenos m-a condus în biroul patriarhului. Ceea ce m-a uimit mai întîi a fost simplitatea cu care m-a primit. A stiut sa-mi lase impresia ca ma (re)cunoaste, ca eram asteptat, ca ma considera ca pe un expert în problemele ecumenice, cerîndu-mi, ca de la un egal, parerea.

Vorbeam frantuzeste. - “Ai venit? Bine ai venit! Ce se întîmpla la Rhodos?” El, care telefona seara de seara cu reprezentantii lui de acolo, îmi cerea mie parerea... “Ce fac românii? Ce se întîmpla cu Justin?” Aici am îndraznit sa comentez, sa vorbesc despre Departamentul Cultelor, adevaratul instigator. Mi-a povestit la rîndu-i de opresiunile la care e supus din partea turcilor, desi s-a comportat totdeauna corect fata de republica otomana. Apoi mi-a vorbit de România, de “mormintele mosilor si stramosilor” sai, aflate acolo. “Poate de asta, legaturile mele sufletesti cu tara dumitale sînt cele mai strînse.” Mi-a aratat ce sansa are Biserica Româna în dialogul ecumenic, fiindca nu practica “xenofobia, habotnicia,

obscurantismul”.

Ni s-a adus cafeaua. Sorbind-o, l-am întrebat: “Am citit undeva ca presedintele Truman voia sa faca din Fanar un stat cvasi-independent ca Vaticanul si ca ati venit din America sa împliniti aceasta misiune. E adevarat?” - “Asa e. Daca planul acesta ar fi fost pus în aplicare, ne-am fi îmbogatit, dar n-am mai fi fost biserica - am fi ajuns un cuib de hoti, de contrabandisti, în care se strîngeau toti escrocii greci, mafioti sau placintari ar fi doborît peste noi ca lacustele. Am ales calea saraciei.” Si trecînd în româna: “sarac dar curat”. Grija de ce se petrece la Rhodos îl facea sa revina mereu la metehnele Pravoslaviei. S-a sculat - ce înalt era! - si a început sa se plimbe prin camera. Un vultur închis într-o colivie. Mi-am dat seama cît de singur e. I-am spus-o. - “Singur? Nu, nici un pic.” Si-mi arata icoana Maicii Domnului pe perete. Si continua: “Mai sînt si mormintele risipite din Pind pâna în Carpati.”

Despartirea de Bizant

În ultimul hagialîc la Tarigrad am nimerit pe niste calduri toride. Era de Sf. Maria, zi de hram. Patriarhul nu a slujit. În biserica supraplina am avut posibilitatea sa-l urmaresc cu ochii ceasuri întregi. Eram putin ametit de trilurile stridente ale protopsaltilor (l-am întrebat pe patriarh dupa slujba, cînd l-am putut saluta: “Oare în rai, Sanctitatea Voastra, rasuna necontenit asemenea psaltichii?” M-a privit mustrator, apoi a surîs: “Fereasca Dumnezeu!”). Purta o sutana simpla, deschisa la gît. Se vedea camasa alba de bumbac, fara guler. A strîns pe toti copiii chinuiti de zapuseala, în altar, unde, dupa iconostas, era loc berechet, aceasta foarte spre neplacerea slujitorilor care se încurcau printre cei adapostiti, veseli de refugiul lor neasteptat. La epicleza a îngenunchiat si s-a rugat plîngînd. Ma rusinam ca-l zaream prin usa altarului întredeschisa, dar îmi ziceam, asa a fost si rugaciunea din Ghetsimani.

Athenagora a murit la 7 iulie 1972. Ultimele sale cuvinte au fost: “Dragii mei, fesii mei, simt ca ma duc. Hristos sa fie cu voi!” Decenii mai tîrziu, flacara aprinsa de el s-a împutinat, dar nu s-a stins.

Oameni

Stau acum si cuget, ce a fost exilul pentru mine. Cine a fost cîrmasul care a hotarît traiectoria vietii mele? Am purces vadit pe Calea Robilor. Vrajmasul împingea barca spre limanul pierzaniei. Geaba ma uitam eu împrejur. Luntrasul folosea lopetile fatis, daca îl ascultai atent, simteai cum alterneaza binele si raul. Nimeni nu m-a chemat, nimeni nu m-a contactat, nimeni nu m-a îmboldit în noianul de valori sa-mi pun stele pe umeri, sa ma fac neom. Cînd a fost primejdia mai mare, retraiam potopul din Franta, visam ca particip voluntar la hartuiala în toi. Spun: am avut o sansa nemeritata. Luîndu-ma de mîna, duhul m-a silit sa merg dupa voia lui. Am stat de vorba cu un lucrator. Repeta, parca anume pregatit, tot ceea ce sustineau tovarasii lui peste timpuri, peste mari si tari.

Am vazut nemultumirile orasului si am cercetat pe langurosii din insule. Am rugat pe megiesii locului sa ia parte la întîlnirea noastra. Si am numit satele si orasele cu numele lor cele firesti. Am cunoscut oameni de seama, oameni care îsi umple pieptul de fericire cînd i-ai descoperit. Ei ne înnobileaza si ne dau putere sa pregatim locul nostru cuvenit.

Cumva imaginea lor se aseamana. ma voi opri la episcopul Kunst, al doilea mergator pe scara prieteniei.

20 de ani a condus Hermann Kunst, la Bonn, departamentul de relatii externe din puternica Biserica Evanghelica, paralel cu ministerul Afacerilor straine. Povestirile despre România l-au interesat si a înteles mai repede decît alti prelati ce se întîmpla acolo; dorinta lui Justinian de a obtine protectia fratilor apuseni, visul lui de a se întîlni cu Papa, l-au impresionat pe episcopul Hermann. O scrisoare afectuoasa din 26 octombrie 1974 oglindeste fermitatea sentimentelor sale.

“... nun aber die Hauptsache, die überaus freundliche Einladung seiner Seligkeit, des Patriarchen. Ich brauche Ihnen nicht zu sagen, wie sehr ich mich darüber gefreut habe. Ich bin kreuzunglücklich, daß ich mit dem Vorschlag eines Termins bis jetzt habe zögern müssen. Aber Sie leben ja in diesem Lande. Ich brauche Ihnen also nicht breit zu beschreiben, in welcher Unruhe und

unablässigen Beanspruchung ich meine Arbeit tun muß. Eine besondere Schwierigkeit liegt selbstredend darin, daß der Patriarch wahrscheinlich ein Amt, wie ich es in Bonn habe nur von ungefähr in seinen Konturen und Inhalten zu übersehen vermag. Ich wäre Ihnen deshalb dankbar, wenn Sie bei ihm ein gutes Wort für mich einlegen würden, daß er mein Zögern gut versteht.

Lassen Sie sich herzlich und brüderlich grüßen von Ihrem H. Kunst."

A adus si a trimis multe daruri în casele Domnului ca si în salasul sarmanilor. Cel mai impunator din ele a fost portalul unei biserici de pe valea Bistritei, la Popesti. Am trecut prin zapezi si pe drumuri sparte pâna la punctul de frontiera serbo-româna, la Vîrset. Pe camionul nostru zgomotos stralucea, ca steaua de la Betleem, portalul de arama grea, opera maestrului Weinert. Aveam mustrari de constiinta ca m-am lacomit atît de tare, îndemnîndu-l sa daruiasca o usa ca la palatul lui în loc de a ma multumi cu o naframa propusa de el. Asta ne-ar fi lipsit de leziunile care ne-au brazdat sufletul si care nu s-au vindecat dupa atît amar de timp: decizia tîlhareasca de a ne confisca donatia. Arestati, umiliti si amenintati, a trebuit sa asteptam doua saptamîni în Voivodina, pâna la procesul intentat de noi la Curtea suprema de finante. Am recapatat portalul, dar ne-au sustras, din bagaj, zece aparate de tricotat destinate manastirilor românesti, carti, proviant. La eliberare am aflat ca fusesem victimele unei bande de contrabandisti care operau în întelegere cu granicerii si vamesii de pe frontiera.

Greutati similare am avut si în România. Cînd am ajuns la Popesti, ne-a primit tot satul în haine de sarbatoare, ne-au daruit un miel alb care behaia speriat în bratele Elsei.

Multe din pataniile episcopului, mitologizate de relatarile sale, au facut înconjurul lumii. Aceea de la Popesti a ramas la mal. Cînd i-am relatat ce am patit la Vîrset, reactiunea lui a fost bizara. Înalta sa functiune cu zecile de vizite oficiale în capitale din toate continentele l-au obisnuit sa priveasca de pe o treapta superioara pe cei ce îi boteza frati. Nu m-am nelinistit. La noi, arhiereul abia sfintit se poarta la fel fata de comunitatea care l-a sprijinit. Dar despre patimile care vîneaza sufletul noului ierarh, cea mai cumplita rugina este

arghirofilia.

Episcopul Kunst gospodarea însa daniile Bisericii Evanghelice Germane pentru diferitele comunitati necajite cu un gest fratesc si slujitor. Nu de putine ori l-am privit fascinat cum se purta el fata de ceea ce numim noi ‘ochiul dracului’ al carui putere negativa se stingea prin oferta devenita taina. Într-un volum festiv, publicat la Athena 1987 în cinstea lui, încheiam contributia mea astfel: “Aus den Begegnungen mit Bischof Kunst habe ich noch eine kostbare Gabe für den Haushalt meiner Seele gewonnen: ich verstand, was ‘dankbar’ heißt. Die Vokabel, die ich allzu oft in düsterem Kontext bei den protestantischen Brüdern vernommen hatte, bekam für mich durch die Nähe des Bischofs die Fülle eines lichterlohen Wegweisers zur Eucharistie, zur Eucharistie der ganzen Christenheit.”

Alaturi de Patriarhul Athenagora si de dascalul meu Ernst Robert Curtius, episcopul Kunst se afla în fruntea prietenilor mei printre straini.

A fost destul de dificil sa-mi apropii limba de stilul personalitatilor pe care le-am cunoscut. Cei mai multi aveau, spre mirarea mea, harul veseliei comunitare, ca Hanns Urs von Balthasar, Pierre Emmanuel, Theodor Heuss, Gustav Heinemann, Evdokimov, Salvador de Madariaga, Heidegger, Tit Simedrea si atîtia altii. Cu unii era foarte greu. Asa cu Gustav Heinemann sau cu Iorgu Iordan, uscati ca un burete de piatra. Clericii îsi ordonau rostirea la sînul istoriei, fara a renunta la locul de unde au rasarit. Patriarhul Justinian, cînd vorbea cu mine, trecea parca într-un alt tarîm al graiului. Era fixat în vorbirea lui de acasa, din perioada 1935, un oltean doritor sa ajunga la Bucuresti. Filologii stîrneau multe dezbateri în pasionatii calatori care posedau în primul rînd stiinta etimologiilor de la coltul strazii. S-ar fi putut apela la arbitrajul lui Curtius, dar acesta, guraliv si nesatios, se destrama într-un ev mediu nepieritor. În renumita sa carte ‘Lateinisches Mittelalter’ publica o lista a neamurilor romanice. Citind spalturile, am constatat ca românii lipsesc. “Ce vrei sa fac? N-aveti evul mediu latin!” L-am implorat, mai ca n-am plîns, sa puna si pe români ca, tot evul mediu au avut parte si mai au. Credeam ca rigiditatea sa m-a potopit. Frunzarind volumul aparut, am ramas surprins la acea numaratoare de rude din familia latina. Lista începea

acum cu românii.

***

De la Popesti am plecat repede. Ne-am dus la Agapia sa lasam în grija maicutelor mielul nostru alb. Am condamnat intentia cîtorva care propuneau sa punem pe sarmanul orfan la frigare. Cînd am ajuns, stareta n-a iesit ca de obicei pe ceardacul plin de flori sa ne întîmpine. O sora din multele noastre prietene ne-a poftit sa urcam scarile, stareta ne asteapta sus la arhondaric. Era într-o stare de tristete care ne-a alarmat. Intrînd, observasem noi ca ceva s-a întîmplat aici. Parca trecuse un uragan de sorginte caraibic. Am întrebat-o. Ne-a raspuns greu, întrerupta de suspine amare. Vorbea despre o femeie abrasa, mereu în cîrlig cu destinul ei: nu era frumoasa, nu învatase carte, nu se nascuse bogata, nu stia cum sa se poarte în lume, toate acestea le suplinea prin masluiri, boscarii, potlogarii si crime. Pîndea adversarii, adevarati si închipuiti, cu rabdarea hienei, asteptînd momentul propice ca sa loveasca. Avea presedinta românilor o rîca potopitoare fata de Biserica si biserici. Decretul de desfiintare a manastirilor din 1958, colbul darîmarilor, n-o multumise pe deplin. Cinul calugaresc se repliase pe pozitii noi; cele cîteva chinovii, ramase înca drept azile, luminau ca ruguri aprinse. Bisericile distruse nu stinsera credinta, dimpotriva. Organele de control corupte cadeau scurt timp dupa înscaunare într-o somnolenta pagubitoare. Roasa de superstitii si spaime totdeauna cînd avea de a face cu lumea bisericeasca, ezita sa se angajeze în public. Dar în vara aceasta s-a hotarît sa calce însasi manastirea Agapia, considerata ca cel mai periculos cuib de obscurantism si mistica. Conducatorul, obosit de statul la cîrma ca si de niste bauturi tari, n-a intrat. A preferat s-o coteasca spre conacul de vînatoare de pe pîrîul Icoanei. Simtea nevoia sa se desfete în baia de sînge a patimilor sale cinegetice.

Calugaritele au înteles ca vine femeia numarul unu a stapînirii si au primit-o cum se cuvine. Ca pantoful presedintial sa nu calce pe lespezile tocite de încaltarile oamenilor de rînd, de credinciosi, i-au asternut covoare în cale. Maicuta de la arhondaric a pregatit cu mîna ei cele mai savuroase bucate; din fundul ascuns al beciului s-a adus vin ca pentru gîtlejuri sacre. Musafirii s-au ospatat din belsug, apoi, la

cafea, au trecut la întrebari. Astfel s-a petrecut una din cele mai semnificative întîlniri din vremea comunistilor. Doua femei deosebite s-au înfruntat sub semnul vietii si mortii. Pe o parte, ea, stapîna, strîmb întolita, crispata, clocotind de ura pofticioasa de distrugere, acuza. De cealalta parte, stareta de la Agapia, calma, cu ochi tulburator de senini, îsi apara vatra si soarta surorilor ei. A rugat-o pe presedinta, ca de la femeie la femeie, sa intervina sa i se permita sa primeasca si ucenice tinere care ar putea îngriji pe batrînele neputincioase din azil si, în acest chip, ar capata si ele un rost în viata. Stapîna n-a raspuns si s-a sculat sa plece.

A poruncit sa i se duca la masina doua damigene de vin ca sa ‘guste si sotul’, aflat ‘la lucru pentru binele poporului’.

Doua saptamîni mai tîrziu, veni un general în ancheta.”Stim ca sînteti un nucleu conspirativ. Mi s-a comunicat ca dumneata, Eustochia, esti o vrajitoare care a blestemat pe primarul comunei de a murit iminent. Asta pentru ca bietul functionar îsi facuse datoria si a dispus rechizitionarea avutului vostru. Mai stim ca aduni aici fete tinere care, în loc sa lucreze în fabrici, se plimba afundîndu-se în covoare pâna la glezna; mai stim, ca faceti chefuri cu tovarasii din CC si cînd tovarasa ti-a reprosat lucrul acesta, ai rîs: <Vin cu ideile voastre si pleaca cu ale noastre>. Se perinda grupuri de scolari din toata tara pe care-i otraviti.” Aici monahia n-a mai putut rabda. “Minciuni, domnule general!” - “Adica îndraznesti sa spui, ca Tovarasa minte?! Care din doua minte?” - “Eu spun doar, sa-i crape ochii celui care scorneste si celui care raspîndeste vorbe de astea!” Generalul îsi privi înca odata notitele: “Asta e un blestem? Si cum ai zis ... Si cel ce raspîndeste...?” Stareta aproba: “Asa am spus, Doamne iarta-ma!” Militarul îsi închise carnetul si coborî sprinten scarile de lemn. Se povesteste ca, trecînd prin curte, ar fi murmurat: “Ochii, ati auzit, sa-mi crape ochii!”

Monahia Eustochia Ciucanu a condus Manastirea Agapia, pastrînd-o întreaga si nevatamata. Nenorocul ei se trage din faptul ca a slujit împreuna cu toata obstea în anii de prapad spiritual statului antichristic. Intrase de copila ca ucenica la maicile din conducerea Manastirii, unde s-a slefuit, s-a schimbat si si-a pastrat vioiciunea ochilor albastri ca un cîmp de levantica. Abia instalata sus la staretie,

a colectionat piedici de tot felul. Razboiul clocotea peste asezarile de la poalele Ceahlaului pâna sus, spre Borsec. Ana, cum se numea ea în civil, terminase liceul si studia teologia la Bucuresti cînd, cu venirea rusilor, o foamete cum alta n-a fost, a sugrumat Moldova. A trebuit sa se întoarca sa se ocupe de cazarea si hrana invalizilor de razboi care invadasera Agapia. Cu întelepciune si tact a potolit certurile între militari si calugaritele iritate. Usi, ferestre, garduri erau zdrobite. Cei mai numerosi pacienti erau venetici. La venirea lui Justinian Marina pe tronul mitropolitan de la Iasi, conflictul între nauca stareta de atunci - o foarte buna prietena a viitorului patriarh - si clerul manastirilor s-a agravat. Eustochia a reusit sa împace adversarii si sa se ocupe de tineretul ramas în paragina. Bolnava rau de inima, nu se astîmpara niciodata. La orele patru dimineata era la grajd, unde fata o vaca. Se ducea cu plugurile spre Giulesti ca sa are; peste un ceas o gaseai în biserica la serviciul divin matinal, si tot asa, ceas cu ceas, pâna aproape de miezul noptii. Faptul ca a înfruntat pe malitioasa Elena, i-a marit prestigiul, în toata tara i s-au creat legende.

***

Datorita ajutoarelor trimise Bisericii eram cunoscuti în toate manastirile românesti. O prietenie temeinica m-a apropiat de vladicul de la Timisoara. Înalt Prea Sfintitul Nicolae Corneanu este de ani de zile gradina de flori a ortodoxiei românesti, vreau sa spun în apropierea sa miasmele rautatii, invidiei si ale hulei sînt spalate, curatate, îndreptate spre menirea lor din veac. Placerea estetica e întarita de întelepciunea mereu vie.

Legaturile cu Patriarhul Teoctist, cînd ne-am gasit fata în fata, am fost ca doi jucatori de sah, potrivindu-ne cuvintele pe care eu doream sa le înteleaga ca amintiri comune din tineretea sa si copilaria mea. Dupa patru decenii de absenta în sufletul meu, l-am regasit dupa revolutie, obosit, speriat, dar luptînd pentru ceea ce i-a fost dat sa pastoreasca. Si iarasi am cugetat si am vazut ca locul meu în asemenea vremuri prapastioase, e în turma.

Centura de sprijin moral al Patriarhiei Române, a fost seria de arhimandriti care au pazit unitatea poporului si capriciile monseniorilor.

Cunoscuti sînt mai întîi parintele Cleopa, cel caruia Daniel, mitropolitul Moldovei, în vechea catedrala Sf. Gheorghe din Iasi, i-a pastrat un loc pe perete în ceata sfintilor. Arhiepiscopul Gherasim de la Rîmnicu-Vîlcea a fost mai întîi un destoinic conducator de obste la Caldarusani, manastire devenita model de gospodarie nu numai în România, ci si peste hotare. Arhimandritul Grigore Babus a înmultit cartile în Biblioteca Sinodului, cum nimeni altul n-ar fi putut. Parintele Benedict Ghius a atins dupa parerea mea cel mai înalt grad de sfintenie în timpurile noastre ca si parintele Petroniu Tanasa din Athos sau parintele Sofian, pazitorul Antimului.

Sfintele urme

La sarbatorirea de o mie de ani de la înfiintarea asezamintelor din Sf. Munte, am profitat de prietenia lui Tsakonas, care mi-a rezervat o cabina pe un vas de razboi elin, special ales ca sa scurteze durata calatoriei si sa ma bucur ca sînt companionul regelui Paul, printului mostenitor Constantin, ca navighez cu patriarhi, ministri, deputati, scriitori etc. Pe puntea larga se strînsese toata protipendada regatului elin. Primele încercari de a primi o bautura rece ca toti pasagerii, au esuat. Baiatul servitor n-a miscat la rugamintea mea, cred ca nici nu m-a vazut. M-am uitat sa vad cum fac ceilalti. Cînd am vazut destul, m-am asezat la o masa, am batut din palme si am speriat pe un ofiter de stat major care dormea sub un fel de copacel oriental lînga mine si am poruncit: “Whisky on the rocks!” În cîteva secunde, doi ospatari s-au oprit în fata mea, unul ducea paharul, celalalt o sticluta destul de încapatoare si mi-au turnat. Nu m-au parasit pâna ce nu am pocnit din limba si am dat din cap ca sa arat ca apreciez marfa lor.

Dupa o noapte pasnica într-un seminar monahal evacuat, m-am dus la biserica. Delegatii germani, teologi renumiti, venisera primii, îmbracati la fel: haine negre, captusite pentru vizitele de iarna în Rasarit, gulere tari si un pic de superbie în ochi si pe obraji. Am înteles imediat ca nu ma vor accepta în mijlocul lor, ba mai mult, nu-mi vor asculta sfatul ca atunci, cînd se va permite poporenilor sa

paseasca în biserica, acestia, repezindu-se ca turbati, îi vor izbi de pereti. Asa a si fost. I-am gasit afara, îmbumbîndu-si cu greutate straiele trecute prin furtuna si sa-si refaca urarile pregatite pentru marele praznic. Calugarii atoniti n-au venit la slujbele patriarhale. “Bine, fratilor, e un mileniu!!” - “Ce conteaza o mie de ani în fata vesniciei lui Dumnezeu?”

Întoarcerea din primavara

Voiam sa ma bucur ca am scapat de mine însumi, ca nu mai sînt silit sa-mi marturisesc toate faptele, sa matur în cotloanele sumbre ale trecutului. Vocea lui Policarp suna ca un clopot crapat:

- Frate-fratioare, ce se petrece? Povestile tale au miez fierbinte, dar tu nu le asculti?

- Nu înteleg ce vrei sa spui.

- *Te-am auzit povestind la claca, din gura ta de aur curgeau vorbele ca un pîrîu în dezghet. Ne-am adunat aici sa te ascultam, dar ceva nu este în ordine. Vrem cuvîntul tau autentic. Ma întreb de ce ai mai venit. Puteai sa trimiti basmele tale prin telefon sau internet.*

Aveau dreptate. Nu trebuia sa-mi fac iluzii. Ei cautau ceva deosebit de monotonia zilelor petrecute fie la închisoare, fie ca fugari, fie cuminti cu ochii la stapîni sau întîrziind la hibernare. Si iarasi cugetam: pricini de despartire ar fi multe. Haosul provine din aceea ca au fost zvîrliti deodata într-un iarmaroc strain, numit libertate.

Vorbitorul respira adînc si începu: În seara asta va voi spune ce a fost. Daca ma auziti pomenind un lucru a doua oara, sa nu ma pedepsiti. Anii, vîrsta...

Cînd ceremonia s-a terminat, s-a facut liniste. Am urcat la pupitru si am comunicat simplu decizia mea de a ma duce în tara. Ce o fi, Dumnezeu stie. O zarva asurzitoare, iesita parca din ‘cutite si pahare’, cuprinse pe toti cei de fata; oameni seriosi, reprezentînd toate treptele societatii, discutau aprins, argumentînd doar prin tipete. Într-un singur punct au fost de acord: sa se dea mai multa importanta ocheanului spre România. Declamau dragostea de tara. Si vorbind, îsi tratau plagile de o zi sau îsi cîrpeau ciorapii desirati în diversele

întruniri.

Cetateanul stingher la o masa m-a aplaudat multa vreme si m-a implorat sa nu plec singur. Ne-am retras la restaurantul de la Neuf-Brisach. S-a baut, s-a mîncat si s-a vorbit. Cîtiva m-au batut pe umar, altii, mai multi, m-au prins într-un colt, felicitîndu-ma de ‘curajul’ meu, si cu o deviza taioasa si patriotica se despartira de mine. Situatia s-a agravat, cînd am criticat activitatea exilului. Erau lucruri cunoscute tuturor. Tamîiati de risipa de miresme sintetice aduse direct din iad, erau satisfacuti, daca la cleveta cineva oferea ocazia de a le mari tensiunea. Un profesor pensionar îmi prezenta o lucrare în care sute de proverbe se însirau numai dupa criteriul plecarii sau venirii din tara. El nu stia cu ce scop a strîns citatele întelepte, poate de aceea voia sa mi le daruiasca mie. Eu eram însa greu de gasit. Intrase Elsa în viata mea. Si cele ce am facut de atunci, le-am facut numai împreuna. În capacitatea mea de imaginatie s-a fixat o rînduiala folositoare si un tel bine chibzuit.

Metoda pornea de la o formula simpla: sa necajesti pe dracu’ de la prima fapta. Astfel am întetit vizitele în România ca sa mentinem nivelul de oxigen trimis acasa. Am organizat o serie de colocvii între asociatia noastra si batrîna universitate de la Iasi. Poposind la Copou, se întrebau moldovenii: “A cui sînteti? Cine v-a trimis? Cine va tuteleaza?” Cînd treburile s-au mai asezat, am lasat pe prim plan universitatea freiburgheza. Unul din scopurile noastre era sa normalizam relatiile între cele doua universitati pentru a putea trece la împlinirea telului major: înfratirea. Am avut de furca cu jena profesorilor de la Freiburg de a se deplasa în România. Erau invitati de o tara pe care n-o cunosteau, de o universitate careia Comitetul Central si Ministerul Învatamîntului îi interziceau orice deschidere, orice cooperare cu o institutie din strainatate. Era de asemenea greu de înteles ca niste savanti, în libertate traind, pastrau obiceiul stravechi de a-si sublinia singur rang si renume; colegii din rasarit nu participau în nici un chip la deciziile conducerii, executau doar poruncile. Nu suportau ideea ca ar putea iesi din perimetrul controlat sub bataia reflectoarelor. Am constatat, cercetînd arhivele Societatii, ca 316 de persoane din Iasi si alte localitati au reactionat pozitiv la invitatia noastra. La aceasta deschidere pretutindeni în blocul

rasaritean a contribuit în primul rînd reforma cancelarului german Willy Brandt, care a restructurat relatiile est-vest. Deja, vizitînd lanurile de papusoi din SUA, Hrusciov a învatat o noua deviza: schimburi - schimburi internationale! Din nefericire, rodul colaborarii n-a durat mult.

***

Anul 1974 a adus o noua perioada glaciala. Imediat ne-am dus la detinatoarea postului de Ministru al Învatamîntului. A trebuit sa asteptam împreuna cu alti oameni veniti cu treburi serioase. Un functionar (am auzit ca-l striga 'Mircica') se tot foia încolo si încoace, iesea din cabinet, intra la secretariat ca sa se întoarca înapoi de unde plecase. Asta de noua ori. La a zecea oara ne facu semn: "Delegatia!" Acestia eram noi: E., prorectorul de la Iasi si cu mine. Salutul a fost jovial. Mi-a permis s-o sarut, inaugurând ea însasi protocolul: "Vino sa te pup, maica!" Aceasta era deci *Madame de Pompadour*, cum a fost numita la ultima vizita în Germania. Am luat loc la o masa impunatoare, dar soioasa, la care a venit si ea. Am convorbit trei sferturi de ora. Ea ne-a povestit cîteva scene picante din parlament, printre care demna de relevat este încercarea ei de a fura engolpionul patriarhului Justin, sa-si faca niste cercei din el. Ne straduiam în doi - prorectorul tacea - sa trecem la fondul problemei pentru care venisem. Invitasem o grupa mare de universitari în Germania la un colocviu; aveau nevoie de aprobarea ministerului. Cînd facu o pauza, începui eu: "Dorim sa fixam un program riguros..." - "A propos program riguros, pilula!" Nu întelesesem ca nu mi se adresa mie. "Mircica, da-mi pilula aia de lînga calimara!"

Aici se porni un spectacol de pantomima pentru care marile teatre din lume ar fi platit o avere. Mircica întinse mîna sa ia pilula, dar îsi dete seama imediat ca nu se cuvine. Cauta acum disperat prin sertare. "Ce cauti, Mircica?" Factotumul explica: "Nu gasesc o bucata de hîrtie în tot biroul asta." - "Hîrtie? Mergi la veceu. Pentru ce îti trebuie?" - "Mi-ati cerut adineaori - pilula." Amfitrioana ma privi drept în ochi, asteptînd aplauze: "La mine e ordine nemteasca. Nu las o hîrtie pe masa." Mircica scoase un strigat de triumf si - pleosc! - se lovi cu palma în frunte. Gasise solutia. Lua din portofel o carte de

vizita si o îndrepta amenintator spre hapul rotund. Ca un magician îl îmbia sa se urce pe cartonas, dar hapul reticent se rostogolea în alta parte. Îi explicam tocmai amabilei gazde ca în Germania toti premiantii Nobel au absolvit liceul umanist. “Sa fie la ei acasa”, îi blagoslovi ea ca sa se ridice brusc în picioare. Ce se întîmplase? Mircica disparuse. Iar dupa instructiunile în vigoare, pentru contactele cetatenilor români cu strainii trebuiau sa fie cel putin doua persoane de fata. “Mircica, ma lasi singurica la protocol? Unde esti?” De sub birou se auzi o voce sumbra: “Aicea sînt. Caut pilula.” - “Ti-am spus ca e pe masa, nu sub masa, n-ai înteles.” - “Ba da, dar a cazut.”

Ne scularam si noi sa participam la vînatoare. Prorectorul, cu ochii mai ageri, o descoperi într-o crapatura a podelii. Cu un cutit elvetian scociorî si o scoase la lumina. Pilula se înjumatatise. Si iarasi începu dansul cu cartonasul, hapul era un fel de Giuliano al produselor farmaceutice.

În sfîrsit, Elsei îi reusi sa aduca vorba la ceea ce ne interesa, colocviul cu românii. Conditia pusa de noi era sa vina numai invitatii nostri si nu trimisi în delegatie. Cu încapatînare de catîr îi prezentam lucrurile ca unui copil, ferindu-ne de iritari care ne-ar fi departat de tel. Ministerul Învatamîntului trebuia sa ne dea în scris acordul pentru ca persoanele indicate sa aiba un timp de pregatire. Reactiunile ei ne masura capacitatea noastra de rabdare. “Ce pregatire? Doua camasi si un sapun. Eu am fost de multe ori în strainatate. Închipuie-ti ca la Darmstadt, în casa de oaspeti a universitatii, nu era sapun la toaleta. Mircica, vezi? Sa se spuna la toti cei care se deplaseaza sa-si ia sapun cu ei. Românii e un popor curat. Se spala pe mîini, mai ales în cercurile universitare.”

Îi prezentaram lista de invitati, asigurînd-o solemn ca vom procura noi sapun. Lua foaia de hîrtie în mîna si citi lista celor propusi; la fiecare nume se întorcea spre micul nostru spiter improvizat care, la unii, misca discret din sprîncene. Ministereasa ramase pe gînduri. Fara îndoiala parea încurcata ca adlatul ei clipise prea des. “Nu aprob nimic. Mi-ati invitat numai profesori universitari si academicieni. Nu se poate!” - “De ce?” - “Pai, de ce? Sa va spun eu, de ce. Mircica, fii amabil si adu-ne schema care am discutat-o aseara.” Vorbele acestea declansara o noua campanie de investigatii.

Mircica folosi scaune si scari subrede, inspectînd rafturile - un nor de praf îl însotea pretutindeni. “Vezi, în separeu, ca mi-am facut un ceai cînd am terminat. Oi fi pus-o pe acolo.” - “Doamna, se vede ca e o schema pretioasa, daca ati pus-o bine.” Un pupic ma rasplati pentru cele spuse. “Stii ca nu esti de loc pe tusa. Le vezi. Asta e, cauta în seif, Mircica!” Deschiderea dulapului de fier a durat cam cît ar spune un premiant ‘Luceafarul’ pe de rost. Mircica repeta strigatul lui de triumf: “Aici e!” Puse pe masa un sul. Amfitrioana îl desfacu si acoperi repede fila cu palmele. “Nu te uita! Tot ce-i în seif, e secret de stat. Strainii nu au voie sa vada ce e închis acolo.” Dar eu vazusem si ma simteam ca o Mata Hari înainte de executie. În sertarasele misterioase descoperisem o pereche de pantofi, cîteva portocale, pe lînga un teanc de dosare, o cutie, probabil de fondante, si o sticla de rom. Degeaba se stradui prietenoasa noastra gazda sa-mi explice ce continea acea schema. Extenuata îsi ridica mîinile: “N-o sa fie moarte de om, daca o sa calcam consemnul. Arunca o privire.” Un grafic în tus, ca o piramida, arata procentul cadrelor din învatamînt. La vîrf universitarii, apoi în jos, mai multi, profesorii de liceu, scoli generale si la baza, educatorii din crese si gradinite. “Vezi acum, de ce nu-i pot lasa pe astia de sus? Sînt putini si mai si ramîn prin strainatati.” - “Astia de mai jos ar putea pleca?” - “Astia-s destui. Alegi pe cine vrei.” Îmi frecai mîinile: “O sa facem un colocviu stiintific cu educatorii din crese”. Ministereasa aproba din cap. Peste putin, îmi descoperi însa rautatea: “Hotule, ma iei pe plan subtire.”

Schimba vorba. Se plîngea acum cît are de lucru. Profitînd de atmosfera familiara - Mircica motaia pe un scaun mai ferit - îi pusei o întrebare simpla: “Cu ce se ocupa un ministru la dv.?” Raspunsul merita sa intre în istoria executivelor de la origini pâna azi: “Stai sa-ti spun. Noi ascultam indicatiile... “ Aici facu un semn spre tabloul Conducatorului de pe perete. “Daca pica ceva si pentru noi - scoli, dotare, corp didactic, chiar si o aluzie -, îmi adun colaboratorii. Ce facem? Si prezentam un plan de activitate inspirat din instructiunile sale.” - “Deci initiativa apartine exclusiv sefului?” - “Sigur. El gîndeste si pentru noi. Cîteodata planul nu se potriveste. Îl vede si observa: <N-am spus eu asta>. Ne baga în draci.”

La iesire se întoarse spre prorectorul iesean, îl lua la brat si

întreba: “Dumnealui vorbeste româneste?” Ce puteam sa-i spunem? ca e profesor de româna?

În 1980, în Rasarit, ultimele institutii de cultura binationale si-au închis portile. În România, noua viziune a devenit aproape fatala dupa vizita lui Ceausescu în Coreea de Nord, de unde a adus noi catehisme penibile pentru orice stiutor de carte. În ceea ce ne privea pe noi, se folosea un tratament dublu: pe cînd presa oficiala ne lustruia imaginea cu aceleasi lingusitoare notite, securitatea organiza de la sosirea noastra la punctul de frontiera un plan de supraveghere totala, zi si noapte. Într-o foaie de instructaj conceputa la Iasi gasim toata lista de masuri preconizate.

Asa erau puse în alerta toate organele cu dispozitii precise.

O realizare memorabila a fost posibilitatea creata de a comunica prin Freiburg cu savanti sau scriitori din toata lumea. Interesant este exemplul Coreei de Sud. Fiindca legaturile diplomatice dintre cele doua state au fost suspendate de Ceausescu, cinci studenti din Seoul destinati sa se specializeze în tara n-au putut sa se înmatriculeze la o universitate din România, si au fost îndrumati spre seminarul nostru, unde împreuna cu E. am trudit sa-i facem sa înteleaga cel putin sistemul neolatin. Trei dintre ei si-au dat doctoratul cu mine, si au organizat învatamîntul dupa întoarcerea lor acasa. Astfel a intrat româna ca studiu de examen, cu un numar important de învatacei. Europenizarea si, de aici, românizarea candidatilor est-asiatici a facut progrese. Cele doua capitale s-au înfratit. O puternica activitate a purces, la care contributia coreana depaseste mult prezenta româneasca. Seoul a devenit un centru al legaturilor economice si culturale cu îndepartatul Bucuresti, cu toate ca presedintele Ceausescu, influentat de Coreea de Nord, nu permitea atunci nici o acordare de viza cetatenilor coreeni din sud. Orice încercare legala nu avea nici un efect. Astfel si Societatea noastra, prin ocrotirea celor cinci studenti, a asezat o piatra la temelia cooperatiei celor doua tari. Crize au fost multe: cea mai spectaculara a fost zvonul ajuns la Bucuresti ca cei cinci studenti au intrat în România fara vize acordate. O panica de neasteptat a izbucnit; s-a ajuns la penibila situatie ca portarii împreuna cu prorectorul în functiune au pazit tot teritoriul universitar de accesul tinerilor asiatici.

În alta atmosfera a ajuns Minoru Nambara, celebrul antropolog, în România. Dupa ce si-a încheiat prelegerile la Universitatea din Würzburg, profesorul japonez s-a gîndit sa se duca în Spania, la Santiago de Compostela, înainte de a se întoarce în tara lui. Cineva, un coleg, i-a spus sa se duca în România: “Ei fac puntea spre voi.” Profesorul Nambara s-a adresat imediat unui birou de voiaj care i-a oferit ca tel al excursiei cîteva fabrici si crescatorii de animale. A vizitat obiectivele propuse, dar într-o pauza a evadat cu sotia din program.

I-am întîlnit la Agapia printre pelerini si paraziti. Dorea un ceai pentru sotia îmbolnavita. Am mijlocit la Maica Stareta cazarea lor si i-am luat cu noi la biserica. Era un om patit. De aceea se mefia. La Sfîntul Munte, în Grecia, anahoretii l-au dat afara din manastiri, lamurindu-l ca statutul sau duhovnicesc e acela al unui catel.

A doua zi – era dupa Pasti – Stareta, la vecernie, i-a poftit pe amîndoi în strana, lînga ea. La sfîrsit, treceau oamenii sa sarute icoana Învierii si mîna preotului. Alaturi, plini de gravitate, cei doi aplicau flexiunile politetii japoneze, zîmbeau si se înclinau în fata fiecarui credincios, dadeau mîna si repetau salutul pascal. O femeie povestea afara: “Sînt împaratii Chinei aici.”

I-am luat cu noi în Maramures, acolo profesorul a descoperit padurile, matraguna si o vrajitoare autentica. Dupa un an, revenit în Europa, ne-a cautat ca sa ne arate ce ducea el în valiza: desene, fotografii si sapte caiete de notite. Voia sa stie tot, sa refacem itinerarul comun pe care eu îl trecusem de mult în pîcla uitarii. Îmi aduceam aminte doar ca la un colocviu pe plaiurile lui Bogdan Voda, în timpul unei conferinte de fonetica dialectala, tot publicul adormise; numai ei - perechea japoneza - vegheau luînd harnici notite si tresarind cu o vadita bucurie cînd vreo vocala velara exploda în gîtlejul savantului vorbitor. La al treilea drum în România i-am calauzit spre Bucovina. La Putna, de hram, multimea fara numar, portul, cîntarile bisericesti i-au impresionat. Asteptam împreuna, în curtea scolii, un autobuz, ne uitam la lume, lumea se uita la noi. Deodata s-au auzit niste strigate înfioratoare. Trecea Vasile, betivul, vaitîndu-se si blestemîndu-si patima. Sapte barbati, agatati de el, nu reuseau sa-i împiedice mersul oblu, din sant în sant. Cînd s-a apropiat

de noi, a intervenit un militian: “Duceti-l, mai, de aici, ca-l vad strainii si ne facem de rîs.” Profesorul ma ruga sa-i traduc spusele vardistului. Ma executai. Atunci, sot si sotie, într-o clipita, îsi pusera palmele pe ochi ca sa nu vada rusinea si abia cînd i-am asigurat ca Vasile se pierduse printre poporeni, si-au descoperit obrazul.

Ultima data a venit cu o carte maiestrit tiparita. Un roman. Un învatat japonez, bolnav declarat incurabil, poposeste în România si e vindecat de o vrajitoare. Aici, în padurile carpatine, regaseste peisajul originar, descopera eonii facerii sale dintîi. E un spatiu supraaglomerat de zîne, iele si vîrcolaci. Textul tradus în limbi occidentale ne-a parut cu atît mai straniu cu cît avansam în lectura. La rîndul nostru, l-am tradus în românește.

***

Dupa stingerea tuturor contractelor academice din est si vest, a functionat numai linia universitara Iasi - Freiburg. Am ajuns sa pregatim studii si lucrari stiintifice împreuna, am impus proiecte ca acela al unei noi editii a Bibliei lui Serban Cantacuzino care, editata în fascicole, continua sa apara, la Iasi. În acelasi domeniu cu subsol ideologic, dictionarul lui Tiktin, declarat tabu, a vazut în 1985, dupa 10 ani de munca asidua, lumina tiparului într-o editie prelucrata si pazita de corsetul care i se prepara în planurile filologice oficiale.

Noua caiete din *Dacoromania*, revista de casa a lui Sextil Puscariu, au aparut sub îngrijirea noastra. Am suplinit locul si mîna clujenilor cufundati în tacere. Dupa eliberare, le-am transmis stafeta, solemn.

Policarp se scula în picioare, se plimba cîteva minute prin camera:

- *Poti sa-mi spui la cîte manastiri am oferit ajutoare?*

- Nu mai stiu.

- *Hai, începe cu un loc pe care l-am îndragit.*

- Bodrog. Cînd a fost inundatia cea mare, am venit cu un tractor mic - o jucarie -, dar extraordinar de eficace. Se învîrtea mîndru prin curtea manastirii, pe Mures, spre satisfactia episcopului de la Arad, care nu se mai satura de privit. El ne-a dus la o alta manastire, în oras, unde am depus aparate medicale si unelte agricole.

Ne învioram la bataia clopotului de la Icoana, cînd revedem fîntîna de la Neamtu. Pe ecran mai apare Rîmnicu Vîlcea, Slatina din Moldova, Moldovita, Sucevita unde am contribuit la înfiintarea unei sectii de croitorie si tricotat, apoi la Vovidenia, Celic Dere, Saon si Radauti unde am carat medicamente germane, la Tiganesti unde am contribuit la consolidarea atelierelor de tesatorie, care prin asta, au cusut sute de perdele pe care nu le au pastrat toate: am vazut la diferite hoteluri frumusetea lor atîrnata la ferestrele moderne. Multi ani, un fel de centru logistic am organizat la Agapia; acolo au ajuns cele trei automobile, unelte diferite si masinile agricole, de exemplu tractoarele si cositoarea iscusita. Ne-am bucurat ca am contribuit si noi la actiunea de a reda vietii vechile ateliere, de la pictura pâna la broderie si tricotaj. La Varatec, unde ne-am silit sa echivalam volumul standard de ajutoare cu cel de la Agapia, la Sf. Maria din Techirghiol, unde ne-am ocupat de încalzirea cladirilor, ca si la Episcopia din Cluj si la Suceava. La Putna, aur si vopsele pretentioase pentru pictura murala a paraclisului; studentii nostri de la Freiburg au creat pentru pomenirea congresului studentesc din 1872 un muzeu al Libertatii în zidirea de la poarta cu numele marelui poet.

Exponatele au riscat de trei ori confiscarea. Astazi sînt la un loc ferit.

Policarp se întreba:

- *Dar au mai fost si alte manastiri ...*

- Numarul si numele lor se amesteca, se întuneca: Bistrita, Vechiul Durau, Suzana, Ghighiu, Cheia, Secu, Sihastria. Trecînd pe lînga Catedrala de la Timisoara, ne amintim cîte patanii am avut pentru a gasi materialele necesare restaurarii acoperisului în culori potrivite. Am procurat din Germania pentru tipografia Mitropoliei din Banat ca si pentru cea a Moldovei o masina tipografica de proportii uriase care a ajuns la tiparnita de la Manastirea Neamt. Acolo s-a petrecut un lucru amuzant. Parintele tipograf, cînd a vazut ca au ajuns coletele, dupa parerea sa prea mici, nu le-a mai despachetat. Vizitînd cu sponsorul manastirea, am trecut si pe la tipografie. Nobilul donator a dorit sa vada ce s-a ales de darul sau. A cerut sa vada o proba. Calugarul de jurna, vazînd ca musafirul se impacienteaza, fiindca nimeni nu se îndura sa se apuce de imprimat, îl linisteste cu vorbe

blînde si arata într-un colt coletele nedesfacute de la venirea lor acum doi ani: “Nu va catraniti, excelenta, n-a umblat nimeni la ele. Sînt intacte.”

- *Ne-am ocupat si de bunastarea aparatelor de difuzare pentru transmiterea liturghiei în vremurile acelea întunecate. Tineam legatura cu unul din cei mai capabili consilieri ai Patriarhiei, parintele Verzan. Energia sa, tenacitatea olteneasca, ne-a îmboldit mereu sa contribuim la echiparea Editurii Cartilor Bisericesti care, zi de zi, crestea.*

În tipografia Patriarhiei si sprijinit de Verzan am imprimat Dacoromania. Am fost, cred, clientii cei mai punctuali cu plata, care de multe ori se facea fie prin valuta, fie prin piese si aparate necesare la Bucuresti si anuntate de vocea placuta a Parintelui Sabin.

Ne-am legat de initiativa staretei de la Agapia care a ctitorit multe biserici în satele din Maramures si Nordul Moldovei. Interesul nostru se îndrepta catre surmontarea acelui aspect al unui trecut putred, falsificat de prezentul ideologizat. Aveam traditia, obiceiurile vechi, viata pastoreasca, cu alte cuvinte posedam gama valorilor reprezentative. Ne gîndeam la viitorul obstelor, mîntuite printr-un usor urcus spre modernitate. Traisem în atîtea tari si vazusem multe. Ne simteam vinovati de întîrzierea românilor standardizata în imagini fixe. Pe de alta parte, privind starile de fapt în alte regiuni, ne cerceta si un sentiment salbatic de nedreptate: “de ce numai ei si noi nu?”

***

Sentimentul acesta mi-a întepat inima, acum 50 de ani, cînd am trecut Tisa, pe un pod de pontoane, controlat de soldati germani. Îmi gasisem un tovaras de drum, am uitat cum îl chema. Am fost arestati. La interogatoriu, comisarul de serviciu ne-a prins repede cu minciuna ca sîntem clujeni si n-am parasit hotarele statului maghiar. Ne-a dat sa mîncam si ne-a dovedit imediat ca nu sîntem nici macar ardeleni. Nu tineam ceapa, slanina si pîinea într-o mîna, cutitul în cealalta. Stia foarte bine românește. Ne-a procurat foi de drum si bilete de tren pentru Budapesta. Am iesit. Pusta parea fara sfîrsit. La gara în plin cîmp, a sosit, pufaind din greu, si trenul. Tovarasul meu, mai abil, a razbit printre pasageri - erau aproape numai femei -, mi-a întins mîna

de pe platforma: “Vino! Repede!” Cuvintele rostite în românește, au provocat un vacarm teribil. Asupra mea, peste cap, peste mîini, s-au abatut zeci de umbrele de toate culorile. Trenul a pornit, eu fuga pe lînga el; o noua încercare de a ma catara era împiedecata de razboinicele amazoane. Resemnat am renuntat. Sinele faceau o curba. Din al optulea vagon - ultimul - niste brate puternice m-au prins si m-au tras pe fereastra deschisa. Am respirat - învatasem lectia - am multumit si m-am prezentat: *“Grazie. Suono giornalista italiano ... che bel paese avete!”* A fost o atmosfera ca într-o colonie de vacanta. Orele, minutele se marcau cu sticle de vin. Cînd socoteala mea s-a încurcat, m-am refugiat în bratele unei matroane cu rasuflare fierbinte, *amore mio...*

Cimitirul mobil

Cinci luni mai tîrziu calatoream din nou. Ma zvîrcoleam pe o targa îngramadita în ultimul loc liber. M-am trezit cuprins de groaza: calatoream într-un marfar transformat în lazaret, un cimitir mobil. Împrejur, pe paturi si pe jos, întepeniti în solemnitatea mortii, se întorceau soldatii acasa. Doar într-un ungher întunecat mai era miscare; sora de caritate si infirmierul, înlantuiti, oficiau feroce triumful vietii. Am cîrîit timid: apa! M-au auzit si s-au suparat foarte. “Asta mai traieste.” Nu stiam cum sa le cer iertare si am repetat: “Apa.” Barbatul si-a tras pantalonii, s-a apropiat de targa mea si mi-a luat toata averea: saculetul de sub perna, umplut cu fotografii, singurul lucru pe care-l aveam din tara.

Sfîrsitul razboiului s-a serbat cu focuri bengale, cu artificii multicolore si împuscaturi pasnice. De unde or fi gasit americanii atîtia cai ca sa organizeze cavalcadele nebunesti pe strazile orasului din Nord? ma bucuram si eu de tineretea si veselia lor. În biroul devenit salon de spital, 50 de raniti misunau pe paie, gemeau, înjurau, se vînzoleau. Simteam ca ma paraseste, ca mi se scurge din oase, dorul de moarte care ma purtase din toamna pâna în primavara. Si m-am gîndit: poate n-a venit sfîrsitul lumii.

Nu ni se da mai nimic de mîncare. Paznicii, britanici reci, reci

de tot, luau masa afara în curte si, satui, dadeau foc la resturi în urletul prizonierilor care cerseau. Motive de igiena. S-au facut niste corecturi la zonele de ocupatie si au venit rusii. Intrarea lor în oras a fost vrednica de *Tiganiada;* fiecare soldat poseda o caruta cu cai pe care era îngramadita prada de la Soroca la Berlin.

Slabit de foame, am coborît într-o noapte, tiptil, în curte, am deschis portita spre gradina de zarzavat a vecinului de peste drum si am patruns în raiul atît de dorit. Mirosul crud de verdeata, m-a înviorat. Începui sa extrag un morcov încapatînat cînd o umbra uriasa întuneca gradina. "*Stoi!*" Un soldat rus, mai speriat ca mine, ma ameninta cu o pusca lunga cu baioneta. Îl surprinsesem la furat si asta-i displacea. I-am facut semne ca sînt pasnic, i-am aratat spre burta ca de foame am fost mînat si ca ma voi retrage în resedinta mea. Cît a durat starea de tensiune, nu pot sa spun. Rusul a coborît nesuferita arma, dar m-a oprit sub un liliac. Mi-a cules mazare verde, a dezghiocat pastaile si mi-a dat boabele în palma nebetejita. A dezgropat cu fioroasa-i baioneta cîtiva morcovi, i-a sters cu mîneca de pamînt si mi i-a întins unul cîte unul sa-i manînc. Spunea ceva cu blîndete, dar n-am înteles din refrenul sudalmelor de ce e suparat, poate pe lume, poate pe razboi si urmarile lui, poate pentru aceea ca morcovii erau prea mici. Cînd a considerat ca avusesem destul, m-a condus înapoi în închisoarea mea.

A doua zi a venit o comisie - numai sapci importante de la partea sedentara - si au hotarît sa trimita acasa pe toti prizonierii incapabili de munca. Pe vremea aceea svabii banateni si sasii din Ardeal aveau o parere buna despre români si România. Jubilau: "No, merem acasa, merem la România, ca-s oameni blînzi." Zadarnic predicam eu ca lucrurile s-au schimbat, ca, fiind de ginta germana, ei s-ar putea stabili în vest. Deci sa mai astepte. Au plecat. Nici unul din ei n-a vazut Transilvania sau Banatul. I-au îngropat în minele de carbuni în Siberia.

Eu ma cufundasem în reveriile diasporei. Singur ma descurcam foarte greu. Cînd a trecut comisia pe la patul meu, am improvizat un fel de grai latinesc si le-am declarat secretul originii mele, Portugalia. Dar Portugalia nu exista pe lista lor si, în afara de faptul ca nu pricepeau nimic din ce vorbaiam eu, nu se dumerisera înca, repetînd

gesturile mele, daca e vorba de o tara sau de un lac. I-am tinut un curs de civilizatie portugheza, în care am asimilat si pe Columb lînga Magellan, pe ducele de Alba lînga Don Quichote si El Greco. M-a salvat policarul mîinii drepte îndreptat spre gura larg deschisa, concomitent cu un gîlgîit zdravan din zona velara: *"Vinó! Vinó ... sol."* Ca si cum as fi deschis o sticla de vin din Crimeea - "da, da!" - izbucnira toti într-un rîs intensiv, îsi dadura sapcile pe ceafa, chiuind acelasi cuvînt, *vinó.*

M-au predat englezilor. Ajuns în zona Albionului victorios, mi-am amintit de învataturile parintelui meu (despre democratia intacta la englezi), m-am prezentat primului ofiter si am recitat solemn ca sînt român si cer azil politic. Efectul demersului meu existential a fost o înjuratura în cea mai perfecta pronuntie oxfordiana. Am fugit si m-am strecurat printre ranitii ce zaceau pe peron în ploaie asteptînd sa fie îmbarcati în camioane. M-am rugat sa ma ia si pe mine. Împingîndu-ma sub coviltir, soferul m-a întrebat: "Dar tu, încetule, de ce neam esti?" N-am stiut ce sa-i raspund.

***

Nu apucai sa respir bine ca vocea lui Policarp, sîrguincioasa ca o mitraliera, ma ataca:

- *Frate, fratioare, asa ne-a fost vorba? Noi asteptam niste confesiuni minutioase, dar tu ai crezut ca trebuie sa ne dai o lectie de politica moderna, cu savante calificative pentru exil.*

Unul din cei trei avocati avea o gusa din care scotea niste sunete ca o masina de pompieri, al doilea adormise pur si simplu. Doar ultimul se mai certa cu judecatorii. Dupa un timp, am priceput ca urletele primului transmiteau un text foarte important de jurisprudenta. Dovedise ca despartirea de Gafencu a fost cu totul altfel decît s-a scris la ziar. "Spune dumneata", ma îndemna el.

Am stat împreuna la Aiud un an si jumatate. Dupa aceea, eu am fost trimis la Vaslui, trei luni, si peste Cetatea Alba din nou la Aiud. Regimul s-a înasprit. Ne-am întîlnit de doua sau de trei ori. El se retrasese spiritual într-o alta închisoare, a angajamentului sihastric. Cînd am plecat eu de la Aiud la Alba Iulia, ultima închisoare, mi s-a

parut ca-l vad sus la fereastra celularului. Parca ne binecuvînta.

Dar calvarul meu nu se mai potolea.

Policarp sari în alt colt al lumii ca sa ma descoase.

- *Care au fost relatiile cu minoritarii în închisoare si dupa?*

- Asa si asa. Cu ungurii, destul de reci, dar se stie ca în toata lumea nu exista legaturi amoroase, mai pasionante, mai fierbinti, mai demente decît cele ale vecinilor, în general indiferenti la cooperari politice.

Cu nemtii, la extreme: foarte apropiati în închisoare; dupa eliberare cica s-ar fi aratînd orgoliosi si distanti. Românii, suprasensibilizati de pretentiile conlocuitorilor, au solicitat în primul rînd compasiune si ocrotire ca de mult, de pilda pe vremea lui Stephan Ludwig Roth, dar au fost socati de viteza metamorfozelor, folosite de 'germanii noi' care doreau sa se întoarca în patria straveche.

- *La începutul erei comuniste, înainte de împartirea apei, sovieticii au crezut ca au cîstigat inima minoritatilor maghiare, germane si izraelite, de la care asteptau o atitudine dura în exterior, rasplatita cu un confort interior.*

La gura sobei unde stateau cei doi frati, vocea povestitorului deveni din ce în ce mai slaba în odaia golita.

- *S-a terminat, frate?*

- Tu decizi.

- *Îti propun sa schimbam locuintele. Tu te muti la mine, eu la tine. Intrare separata, baie, apa calda.*

- Împrejur, vecinii se vor înnegri de invidie.

- *Ei au preferat calea întortocheata a nesigurantei, ca si evreii în cea mai mare parte. Acesta e si complexul de totdeauna al intelighentiei. La ea a participat Anghelina cu articole si comentarii scrise pe genunchi sau în ghetaria de unde iesisera. Acum s-a terminat.*

- Am constatat, diminetile... ca ma duc devreme la spalator, vad tineretul nostru palid si obosit, fara chef de munca. Stii cîte ore au ei pentru odihna?

- *Sînt lucruri cunoscute. Eu as întreba altceva. Cîteva amanunte despre legaturile tale cu familia, cu parintii.*

- Vad eu încotro bati. Eu n-am spus nimic dintr-un fel de

discretie. Dar în fine ... Parintii au trait în Iasi si au murit unul dupa altul, la o distanta de trei decenii. Toate cele trei surori au plîns moartea fratelui mai mare, cazut în Rasarit, în Basarabia. Am gasit într-un volum editat de Hans Walter Bähr, München [Piper], 1961, scrisori adunate de la soldati din toata lumea trimise înainte de a muri. Descopar si rînduri de-ale fratelui meu: “Der Tor, der mich töten wird, wird sicherlich nicht wissen, daß er vom Strategischen her den größten Fehler begeht: mein Opfer wird zu einer unsichtbaren Waffe wachsen, die ihn und die Seinigen vernichten wird - in einem Jahr, in zehn oder tausend ... In tausend Jahren! Werden unsere Urenkel ahnen, wie sehr wir ihnen von jenseits des Grabes helfen? Das ist der einzige Gedanke, der mich noch beunruhigt. Denn die, die sich mit dem Tod nicht versöhnt haben, sind vergeßlich, hochmütig und also erbärmlich schwach” (p.442).

Lectura celorlalte pasagii din scrisori oglindeste opera lui Mircea Vulcanescu, publicata tîrziu, dupa ce si-a jertfit viata ca sa scape pe un suflet de la moarte. Eu am început s-o citesc în fragmente copiate pe foite de tigari.

Policarp se plimba nervos prin camera.

- *As vrea sa stiu care au fost relatiile familiei cu prietenii; ma gîndesc la reactiunile tatei, desteptat în acele zile fatale în activitati obstesti, mai cu seama fata de poporul ales.*

- Tata n-avea probleme de loc. Ce nu-l interesa, nu exista. Cît nu întîrzia la serviciu sau nu traversa strada la loc nepotrivit, nu avea conflicte de constiinta. Singurele categorii incriminate se orînduiau dupa capacitatea chiriasilor de a sforai sau nerespectarea pauzei de amiaza. Aceasta era sfînta. Dar se întîmpla cîteodata ca toata casa sa fie tulburata de voci tari, de tropote nemiloase de pantofi si ghete, ba chiar de cîntari din Sion. Era domeniul mamei care luase în grija ei niste nenorociti de calcatori din ghetoul de la Podu Rosu care nu erau acceptati de comunitatea lor sub motivul ca n-ar putea plati cotizatia, nici de vecini, pomicultori de seama. Mama îi descoperise în piata si, indignata auzindu-le povestea, i-a invitat la noi. Îi însotea, desi iesea rar din casa, pe la tot felul de autoritati locale, garanta si se obliga în scris. Sa nu uitam în ce vreme traiau!

- *Dar tangentele cu Valeriu Gafencu?*

- Eu fiind cel mai mult timp la gazde, la camine, în internat si prea crud pentru petreceri studentesti, ma feream de lume. Abia dupa cincizeci de ani, cînd am aflat ca sora mea mijlocie a fost logodita cu Valeriu, mi-am adus aminte de o scena la Aiud. Valeriu care 'mi-a facut o vizita' în celula mea, a zarit pe masa fotografia ei. O saptamîna la rînd, a venit, s-a uitat la acea poza, pâna ce i-am dat-o. A pus-o la el sub icoana, la fereastra.

- *Spune-mi, se vorbeste atîta despre tine, esti trecut din mîna în mîna cu priviri radioase, nu ti se pare ca ai fost îndestul rasplatit?*

- Faci aluzii la doctoratul honoris causa de la Iasi?

- *Da. Si la asta. ma gîndesc ca nu-i nimenea sa poata aprecia cei zece ani de munca în care tu si Elsa v-ati sacrificat, renuntînd la atributele unei tihne meritate. Cu proiectul editiei Dictionarului TIKTIN ati suplinit activitatea întregii universitati iesene în parteneriatul cu universitatea din Freiburg. Apoi ultimul proiect, editia prelucrata a Bibliei lui Serban Cantacuzino, lucrare la care savanti moldoveni, scumpi la colaborare, chiar critici, si-au prezentat disponibilitatea dupa decembrie 1989.*

- Cît priveste doctoratul h.c., am ezitat într-adevar sa accept onorabila distinctie, dar mi-am adus aminte de toti mortii generatiei mele care nu s-au împlinit, zdrobiti, dati afara din slujba, torturati, închisi si omorîti. Diploma ce mi se oferea, spuneam multumind senatului Universitatii 'Alexandru Ioan Cuza' la Iasi de Sf. Paraschiva 1991, are asemanare cu o uriasa piatra de mormînt peste tragedia destinului lor, fiindca n-au putut participa cu obolul lor la refacerea tarii ravasite.

Reîntors la Iasi, avid de a vedea, de a pipai, de a mirosi toate lucrurile încîntatoare de aici, am înteles ca o fac pentru cei care n-au rodit rodul puterii lor.

Stateam de vorba, la Eternitate, cu un prieten foarte prudent si sigur ca înseala 'privighetorii' pusi pe urma lui. Vechile zidiri vibrau nebanuit; toate pietrele prevesteau sfîrsitul tiranului. Prietenul meu, zelos la teorii, ma întreba, daca sînt de acord cu el ca fuga lui Petru Dumitriu, primit la Berlin ca la un corso calabrez, ei bine, aceasta fuga marcheaza o data istorica. I-am raspuns mai întîi cu ce stiam. Într-adevar auzisem ca în România a fost un mare grangur si ca în

multe scrieri a împroscat cu noroi tot ce a gasit sfînt la români. Prietenul continua: “Dar n-ai aflat tu, cel ce traiesti prin strainatati, ca el a plecat cu o misiune: sa ridice România în ochii occidentalilor la un rang elevat.” Nu ne întelegeam. “As putea spune ca începînd cu P.D., s-au deschis portile unui nou val de refugiati. Cei plecati înainte se mirau considerînd pe tovarasii lor de privatiune niste oameni coborîti din luna.” Cum poate cineva sa-si schimbe ideile în asa scurt timp? Stralucitorul scriitor model care era la el acasa în toate editurile din blocul socialist, a profitat de acestea si de sprijinul unor cercuri, sa impuna o imagine pozitiva. Eroul devenise celebru în primul rînd nu pentru cartile sale, ci pentru talentul sau mostenit de pe plaiurile materne sa se vaiete si sa plînga. Parca îl aud: <Vai copilasul meu uitat la plecare (citeste: *depozitat*), vai saracia noastra, cum sa iesi seara fara smoking! Vai parinteasca limba, care m-a împiedecat sa ajung pe culmile Olimpului!> “Totusi, e cel mai mare romancier al secolului nostru.” I-am întors spatele si traversînd strada i-am zis (recunosc, cam de departe) în loc de adio, ‘esti un prost’.

Urma

Plictisit, ma uitam pe fereastra cum un nor negru se lupta sa ne ascunda soarele. Deodata auzii cum vocea lui Policarp, adevarata lui voce din copilarie, rîdea, deslantuit, din toata faptura sa. Apoi trecu la un ‘Gassenhauer’ din ceasurile de vagabondaj comun, un semn discret al prieteniei.

- *Halo, îti mai aduci aminte de Astrid,*
Ce gît de taur si ce pas solid...
Ma asociai, preluînd ca demult vocea a doua:
Împinsi de vijelia vîntului torid,
Chemat-o-am în umbra templului druid,
La viata noua, ochii sa-i deschid.

***

...Pe malul rîului albastru, locomotiva îmbatrînita cara gîfîind o droaie de pitici. Erau atît de veseli ca mi s-a parut ca toata lumea,

acum libera, va începe sa cînte cu noi. M-am urcat si eu lînga masinist. Din pîntecele vargat al locomotivei navalea o negura placuta ca o alintare de mama. “Cît de departe mergi, domnule mecanic?” - “Cît mai departe”, raspunse el cîntînd. Si negura colorata crestea. În clasa întîia nu mai cunosteam pe nimeni. Numai straini. Domnul Bicu ma sfatui sa fug si eu la întrecere cu batrîna. Desi am fost foarte interesat, am refuzat politicos. Domnul Bicu dadea cu generozitate sfaturi: “Sa faci mai multa gimnastica, uite ce slabanog esti.” - “Fac.” - “Unde si cu cine?” - “Acasa. Azi e zi de baie.”

Dupa un neînteles obiciei, sîmbata, mama aduna în compania mea ‘godaceii’, cum le spunea ea tineretului de pe ulita noastra netrecut de sapte ani. Ce feerie era! Musafirii se hîrjoneau, se întreceau la sarituri, tipau. Mai ales tipau. pâna ce tata iesea furios din camera sa: “Potoliti-va! Ce-i cu voi aici? Baie comunala?” Cîteva clipe se facea liniste. În acest punct al programului aparea si Raoul, un copil pe care nimeni nu stia de unde vine si al cui este. Desi ne vedeam numai la baie, ne împrietenisem de-a binelea. Era singurul dintre noi care avea un costum de baie cu un trandafir rosu pe spate, cu un sir de zarnacadele pe piept. Ce avea pe genunchi, planta aceea verde, am uitat cum se cheama. Un halat cu bumbi de aur stralucea printre norii coborîti peste cazanele si cazile din spalatorie. De fiecare data acelasi joc. Dar într-o zi, s-a întîmplat un lucru nemaipomenit care a însemnat sfîrsitul întîlnirii noastre: cineva i-a taiat lui R. bumbii de la halat. Care a fost hotul? Toti parintii au participat la ancheta. Banuiti au fost în primul rînd protagonistii. Nu s-a aflat nimic, dar o banuiala a ramas în aer de care n-am scapat pâna azi. O rana ma chinuie necontenit. Tîrziu, dupa multi ani, mi-a povestit cineva ca, dupa unii, Raoul ar fi planificat si executat cu propria mîna barbara mutilare. De ce? A dat podoabele de aur bacanului, pe trei calupuri de ciocolata.

...Urc la catedra, deschid dosarul scorojit. De ce mi-am adus aminte de acest episod tocmai aici? De ce podoabele de aur pradate m-au chemat, bumb dupa bumb, sa ma întorc acasa? Erau zece. M-am dus sa-i caut. De zece ori m-am dus. N-am avut noroc. Un altul, ascultîndu-ma, mi-a explicat ce se-ntîmpla cu mine. Vorbea ca în somn: “Nu-i asa ca-i auzi sunînd ca niste clopotei? E glasul aurului. A

fost aurul care l-a purtat. Voi n-ati fost niciodata printre straini? Doar acolo ti se par cele lasate, cele pierdute, cele de departe niste monede aurite. Cît priveste aurul furat, asta a fost fals. Dar atentie: fiecare cu soarta lui. Aduni, ai."

Aici Policarp închise cartea. Nu ne-a spus ca citise tot timpul dintr-o carte a stelelor.

III. EPISTOLE
(devenite corespondenta)

Segmentul care urmeaza se straduieste sa completeze imaginea unor ani de viata - viata mea. Sunt scrisori primite de la oameni mari si mici, de la prieteni, de la rude si, bineînteles, dovezi de dragoste, de ciuda, de prietenie sau de hula, de fidelitate sau de felonie. Am cotrobait în toate sertarele corespondenta de atunci si am ales din foile îngalbenite câteva. Cred ca ele nu se deosebesc în general de acelea pe care, poate, fara sens, ramân sa astepte un nou volum. Îmi pare rau ca din cauza ratacirii mele din târg în târg n-am putut sa le pastrez pe toate, pe cele mai vechi.

Ajuns la capatul sfatului nostru, ca niste personalitati ‘facatoare de destin’, am reluat judecata. Au gasit mai multi suspecti printre care si pe mine. N-aveau nici un temei. Urma ca o noua inchizitie sa ne treaca prin sita subtire. Ne-am luat palaria si bastonul de la garderoba si am iesit tiptil, dar ca totdeauna nu m-am îmbracat cu vesmântul cumpatarii. Am stat si am citit mesajele copiate de pe perete. M-am oprit si am început sa le citesc înca odata, nemaiputându-ma desparti. Amintirea exilului, a ambiantei dintre cei surghiuniti, plecati, mutati, abandonati pe tarmul strain, departe de tara lor, m-a coplesit. Asta nu se poate întâmpla pescarusilor în jocul lor sprintar.

1

Societatea Academica, Octavian Bârlea, München, 27 aprilie 1963:

Mult Stimate Domnule Profesor,

M-am bucurat de înscrierea DV la viitorul Congres al

Societatii Academice Române, ce se va tine la Nijmegen (6-12 Sept. 1963).

Tema aleasa e binevenita.

Numarul 2 al Revistei Scriitorilor Români va fi pregatit în vara. Înca nu stiu cum vor putea fi distribuite cele 150 de pagini între colaboratori, dar V-as fi recunoscator daca ati pregati si ati trimite nuvela.

Primiti, Va rog, Domnule Profesor, asigurarea deosebitei mele consideratiuni. Octavian Bârlea.

2

Pr. Emilian Vasiloschi , Düsseldorf, 27 august 1963:

Draga Paule [...] Dupa lupte grele si jertfe, pe cari nu le prea cunoaste lumea noastra românească din refugiu si din urmarile carora cine stie când si cum voi putea scapa, eu si familia mea am ajuns la o raspântie cruciala... Cine ma ajuta în aceste clipe de cumpana, sa biruesc lucrarea diavolului?

Numai Dumnezeu, care îmi cunoaste gândurile mele si care m'a salvat din alte împrejurari grele, îmi este nadejdea si acuma. El singur îmi va arata si îmi va da oamenii de sprijin în momentul greu ce se apropie. Deocamdata îi si vad semnele bunatatii Sale, caci, daca pâna acum Românii se tot codesc, eschivându-se sub diferite pretexte de a lua atitudine hotarâta întru curmarea acestei anarhii nemaipomenite si de a-mi veni în ajutor si în chip real la organizarea foarte anevoioasa acestei serbari bisericesti - unii gasesc motive 'întemeiate' de a lipsi chiar de la serbare! - sunt în schimb încâtva mângâiat, ca macar strainii, îndeosebi unele autoritati germane, arata toata consideratia acestui moment unic din viata noastra bisericeasca si românească din refugiu; totusi cu atâta nu pot spune ca putem fi cât de cât multumiti, câta vreme se petrec <u>între ai</u> <u>nostri</u> si pornind din izvorul sforariilor alor nostri fapte atât reprobabile si rezerve atât de uluitoare.

3

C.V. Gheorghiu, Paris:

Mult Stimate Domnule Doctor, Fa-mi, te rog, un serviciu prietenesc si îti ramân îndatorat. Vad în Buna Vestire a Mgr. Tautu, Nr. 4 o notita acrisoara: Der christliche Osten, anul XXI, 1966, Nr. 4-5, pagina 111-116, publica fotografiile delegatiei ortodoxe române la Conferinta mondiala din Geneva, cu mitropolitul Justin Moisescu, prof. Diacon Nicolaescu si preotul din Paris al patriarhului Iustinian, Virgil Gheorghiu. Cred ca se gaseste la Freiburg. Vrei sa îmi trimiti doua exemplare? ...

4

Jean Barbat, Aix en Provence, 15 octombrie 1955:

Draga Paul, Mi-e foarte greu sa-ti scriu, mai ales pentru ca sunt ani grei de zile de când n-am mai

ciopârtit limba noastra, cum am s-o fac astazi...

21 iunie 1956:

Draga Paul, iata-ma, liberat de prima belea a doctoratului din Franta, am fost norocos, caci ... de am fost doi candidati care am reusit. Revin a propos de chestia din vara viitoare, care, te înteleg prea bine, te-a enervat si înspaimântat în acelas timp. Dat fiind ca tu n-ai nici timpul, nici rabdarea de a înlocui pe domnul Comaniciu, te voi ruga sa ne vorbesti o singura data, lasându-ti libertatea de a alege singur subiectul comunicarii; esentialul este sa faci tura în asa fel încât Colegiul sa nu-ti poata face vrun repros de ‘neutralitate’ sau de ‘lenevie’.

Situatia bisericii în România actuala, subiect care face sa-ti agreeze mai mult, radieaza de altfel cu o buna parte din preocuparile

noastre.

Deci, îmi voi permite sa comunic lui Potulitzky planul urmator al subiectelor ce vor fi tratate în cadrul grupului românesc:

P. Miron: Situatia bisericii.

H. Chapier: Fizionomia si autenticitatea culturii românesti.

a. Raporturile cu occidentul a diferitelor forme de cultura româna b. Modificarile aduse acestor forme de presiunea rusa.

c. Pozitia tinerilor români în interiorul cercurilor intelectuale occidentale.

Barbat: Dezvoltarea economica a republicilor populare.

Henry Chapier, Paris, 19 septembrie 1956:

Draga Paul, iata-ma întors din vacanta: dupa cum vezi îti scriu fara întârziere.

Înainte de a parasi raiul Pourtalès, îti trimisesem câteva rânduri, pe care desigur le vei primi. De atunci nu mai am de loc noutati, doar familia, cred ca Ionica [Barbat n.n.] a persistat în sensul dorit. În orice caz, stiam ca voia sa petreaca vreo saptamâna în Germania. Probabil ca v-ati întâlnit. De abia astept sa-mi povesteasca cum arata 5, 2, daca e frumos si de Domnul l-a ferit de a semana lui taica-su (sic!).

Iar acum, Paule draga, sa intram în materie. M-am apucat sa caut ceva interesant prin vechea mea proza din anii trecuti, dar n-as vrea sa-ti trimit ceva nepotrivit sau neserios.

Te rog, prin urmare, sa-mi scrii anume, ce gen de articol te-ar interesa, care te-ar lamuri totodata asupra lungimii, numarul liniilor etc. ... Înca odata mii de multumiri. Draga Paul, alte noutati nu mai am. Spionajul, precum vezi, nu e mai vesel ca Afacerile Straine pe care mi le rezervasem. Te las, deci, asteptând vesti cât de curând. Sper ca vor fi bune în ce te priveste. Cu drag, Henry.

Eugen Lozovan, Paris, 2 mai 1956:

Draga Paul, îti multumesc pentru urari; de altfel sunt singurele pe care le-am primit.

Nu te nelinisti din cauza controversei cu Maestrul (e vorba de Tagliavini, fireste). Desi am ramas pe pozitia mea - cred adica - indiferent de moralitatea si fluctuatiile lui T. - ca a facut un lucru bun - întretin cu S.P. [Sever Pop n.n.] relatiile cele mai cordiale. Ciocnirea nu împieteaza de loc asupra concursului care mi l-a promis. Din p.v. alaturate vei vedea în ce stadiu sunt cu tratativele; cu prima ocazie fug la Louvain pentru reglementare. Te rog, mediteaza asupra formulelor; dificultatile de învins sunt enorme (mai ales în domeniul susceptibilitatilor). Multumesc pentru pareri - le retin.

Transmite hârtiile lui I. Popinceanu; acesta la rândul lui sa le dea lui V. Mihailescu, unde se opresc. Asa voiu proceda si pe viitor cu toate circularile. În felul acesta ne tinem la curent si crutam timp si bani.

Încolo treaba. Am corectat articolul despre ‘sat’ 20 p., apare anul acesta în ZRPh.

Cu cele mai dragi gânduri, E. Lozovan.

Imposibil sa vin la Freiburg: am hoinarit prea mult.

Paris, 28 mai 1956:

Draga Paul, Îti multumesc pentru bunele informatii privind lexicografia; te trec la posteritate!

Ideea omagierii lui E.G. [Gamillscheg n.n.] de catre Români e buna si personal ma raliez. Eu zic sa te pui pe treaba ca timpul e scurt. Principalul sunt fondurile. Nu stiu daca vom putea patrona actiunea de catre ‘societate’*, dânsa fiind în pana. I-am scris maestrului [Sever Pop n.n.]; s-a burzuluit într-un chip inexplicabil si mi-a trimis un ravas în forma de fabula din care n-am înteles mare lucru. Sa lasam apele sa se linisteasca. Când îl voi vedea personal, multe se vor lamuri. Oricum, formula se va gasi: Biblioteca de la Freiburg ori Seminarul tau de la Bonn.

Fa planul volumului, inspirându-te din cel al lui M.R. [Mario Roques n.n.], cam în felul urmator:

1. Adeziuni, 2. Bibliografia studiilor rom. a lui E.G., 3. Articole privind doctrina ling. a lui E.G. (Eu as putea face unul despre contributia sa dialectologica si teoria ‘vetrelor’. Bineînteles si bibl.), 4. Articole independente, 5. Câteva extrase caracteristice din articolele lui E.G., ori, eventual un mesaj special pe care i l-am cere, 6. Evident, o poza.

Volumul nu poate trece de 200 de pagini. Intereseaza-te, fa devizul. Pentru ciupirea banilor voi vedea si eu aici. Am vorbit cu N. Farcasanu, care priveste cu simpatie... Cu gânduri dragi, Eugen.”

Sanda Stolojan, Paris, 20 iunie 1965:

“Doua cuvinte, draga domnule Miron, pentru a-ti multumi - au fost doua zile nespus de frumoase pe care ni le-ai oferit cu un gest larg de prietenie. M-am bucurat deasemenea sa-ti cunosc familia pentru care meriti un compliment deosebit. Înca odata multumiri frumoase si gânduri prietenesti.”

5

George Racoveanu, Freising, 17 mai 1955:

“Cuviosia Ta, iubite Domnule Miroane: sanatate, pace si voie buna fratiei tale si neamului! Stiut sa-ti fie ca noi cei de aicea suntem bine, sanatosi (împreuna cu vitele, haimanalele si ortacii)! Numai ca ne aflam la grea scârba: ca iata, trebuie sa spunem altora ce însine nu stim. Drept-aceea, îndraznim sa ne îndreptam spre fratia-ta, ca spre om prea-luminat si în cele lumesti foarte practisit, cu rugaciune de a ne lumina si pe noi întunecati, învatându-ne cu deadinsul despre numele (orpolícra) dascalilor, polihistérilor, mistagócilor si firiscosilor ce fura la noi la gioc, în seara de 10 mai. Înca si pentru scriptura jurnalelor de aci foarte ti-am ramâne Domniei-Tale dator de ne-ai da stire. Ca în acest chip sa putem si noi nevrednicii a învata pe nerozii ce vor ceti la Uniunea, numarul 2. Pentru osteneala duhului

Domniei-Tale vei lua de la Domnul buna plata; iar de la noi pacatosii mare, umilita multamita si închinaciune. Iscalim: G. Racoveanu.”

Freising, 10 Aprilie 1962:

Draga Doamne Miroane, Iata, se vestesc ca în câteva saptamâni de zile are sa apara, la Freising, subt conducerea ticalosiei mele, CUVÂNTUL. (Format “Luceafarul”, 4 pagini, aparitie lunara, tiraj 1500 ex.). Articole de: Mircea Eliade, Marcello Camilucci, Vintil_ Horia, Virgil Ierunca, Alexandru Mircea, G. Racoveanu. Comunicându-ti acestea te poftesc, bucuros, în casa CUV ÂNTULUI. Este vorba de un organ românesc. Atât! Viata nu-i va fi amenintata. Cel putin un an de zile, nu. Manuscriptul te-as ruga sa mi-l trimiti pâna la 25 Aprilie. În asteptare, îti doresc si va doresc multa sanatate si voe buna. G. Racoveanu.

Freising, 6 iunie 1962:

Draga Paul, ai primit ‘Cuvântul’. Nu e ‘Cuvântul’ pe care-l vreau eu: prietenii mi-au trimis câte ceva din hambarul lor spiritual. Lucruri bune, toate. Dar nu pe masura. ‘Cuvântul’ nu e revista; ci gazeta: foaie de lupta împotriva primejdiei care paste libertatea lumii. Împotriva acestei primejdii se poate scrie în felurite chipuri. Numai sa se tine seama de caracterul publicatiei. si de spatiul marginit ce ne sta la dispozitie. Te rog fa-ti timp si scrie-mi un articol pentru numarul 2. Eu trebuie sa predau Tipografiei tot materialul la 25 iunie. De la predarea materialului si pâna la lucrarea gazetei Tipografia are nevoie de exact doua saptamâni. Expeditia cere si ea cel putin cinci zile. Îmi poti trimete si note, însemnari, recenzii. Nu împotriva colaboratorilor mei si a colegilor tai. Avem destui dusmani din afara pentru asta. Alaturat, copie dupa un postscriptum la o scrisoare raspuns catre O. Nagacevschi. Astept scriptura ta si-ti doresc mult noroc, tie si neamului. G. Racoveanu.

Stefan Teodorescu, Stuttgart, 18 ianuarie 1982:

Frate Miroane! Niciodata n-am scris într-o asemenea ‘Verfassung’! Te rog din inima: iarta-ma! caci prin aceasta te fac si mai strâns ‘complice’ la un fel de ‘catastrophe’, care ma priveste prea personal si o voi ispasi eu singur. Sunt într-o situatie indescriptibila, subiectiv si obiectiv. Poate, odata, îti voi putea comunica frânturi. [...] Îti trimit aici ‘Luceafarul’, în special, si un fragment din ‘Axiologie’. Fragmentariul si ev. dezordinea se datoresc exclusiv mie: si te rog sa ma ierti ca un frate. [...] Îti trimit materialul pentru a-ti putea face o idee, despre ce e vorba. Complet si acurat, precum se cuvine, vei obtine de la ea însasi textul integral. Ea si cu mine, te rugam sa-ti ‘dai parerea’ [...] Tema este fundata si legitima: Eminescu vazut din perspectiva actuala, filosofic poetic, oarecum supranationalizat, desvalahizat. Bizuit în special pe categoriile Frantujilor: Merleau-Ponty, Bachelard etc., dar si pe fenomenologii.

Cerceteaza, re rog, Frate si iarta-mi ‘adânc frateste’, împartasania la aceasta complicitate. Si da-ne un semn asa sau asa.

Pâna în adânc în pacate scufundatul frate, Fanica.

Stuttgart, 2 februarie 1982:

Frate Miroane, Cu ultima epistola la timp primita si cu “Gutachtenul” însotitor, mi-ai daruit o mare eliberare, m’ai scapat de reala “Angustia”. Îti multumesc din adâncul inimii. Pot sa traiesc înca un ragaz cu oarecum normala semiotica. Nu stiu de ce am ajuns la asemenea strâmturari apasatoare. si mi se pareau mult mai nevinovate. Coliziunea lor însa m-a doborât aproape. Nevinovat a fost articularea “Humanismului” asupra caruia se înfurie baiatul meu al mic, el voind sa traiasca cu un mestesug imediat, mai ales ca de când s’a însurat, fara stirea noastra, cu o fata prea frumoasa, dar cu totul “ungebildet” si plina de resentimente pentru tot ce vine din aceste zone.

Si i-am sugerat o riscanta combinare de Eminescu si filosofie actuala, fara sa-mi dau pe deplin seama unde va duce. Si ea, saraca, a luat totul mult mai serios decât banuiam, încât m'a depasit si nu stiu cum s'o mai adast. Dar speranta mi-a revenit de când te stiu cumva în apropiere... Ultimul numar din Le Monde (Dimanche, 31 janvier 1982) aduce un foarte instructiv articol: "Jacques Derrida sur les traces de la philosophie", lisibil si recomandabil. Despre toate acestea, va trebui sa-ti relatez odata, asa cum este vechiul nostru obicei, oral. Si în curând va trebui s'o fac.

Pâna atunci te îmbratisez frateste si îti stramultumesc. Saruta mâna Elsei si saluta pe toti cei încurcati si demni de tovarasia noastra (ce rau îmi pare ca nu scriu mai citet cu mâna asa cum ma îmboldeste inima în asemenea prilej. Cu cele mai adânci multumiri, al vostru prea plecat Fanica.

7

Horia Stamatu, Freiburg, 10.11.1967:

Draga Bobocule, M'am apucat sa ciocanesc la niste "gaselnite", dar nu prea mergea. Si atunci a sunat. Nici macar ta-ta-ta-taaa! Ca în simfonia a cincea. N'a fost decât soneria care a hârâit meschin. Când am vazut ca e o scrisoare urgenta, mi-am frecat mâinile. Herr Stamatu? - Jawohl! Nu stiu de ce, dar scrisorile la masina nu-mi plac. Cercetând mai de aproape obiectul m-am bucurat ca vei veni saptamâna viitoare macar si fara rezerve. Chestiunea cu traducerile mi se pare infinit mai simpla. Ca o bicicleta declara Barbu arta poetica a lui Tudor Haiducul. Oamenii aveau un text cu citate de poezie pe care nu le putea traduce onorabil amicul obisnuit al casei. De aceea traducerea se tot amâna pe acolo. Dimineata spunându-i probabil ca eu traduc pe Hölderlin în spaniola (am mai tradus si pe Bacovia în franceza) si-a zis: "Bineee. si s-a facut si gata, de ce sa mai umblam dupa experti. În aceasta materie se poate spune orice si totdeauna exista argumente. Cât despre 'spaniolitatea' prozei, ce sa mai spun!" E o fraza atât de oarecare (originalul german) încât e greu

sa n-o redai în cea mai curenta limba. Ca proba ca si corectorul spaniol scriitor, n' gasit mare lucru de revazut. Deci, chestiunea mi se pare încheiata, daca nu s'o ivi vreun miracol.

În ceea ce priveste punctul dramatic, al dictionarului, îti scrie Virgil care e procedeul cel mai bun si mai ales mai sigur. Era foarte probabil ca eu i-as fi scris de-a surda doamnei Popovici, care mi-a trimis vorba în bataie de joc ca-mi plateste 200 de marci pe luna chirie. Pe de o parte, dânsa e o dama fina, pe de alta parte Virgil a tratat cu ea nu stiu ce chestiune. În fapt, cel putin momentan, sunt deposedat pur si simplu, iar interventia mea ar fi fost fara succes si cum compatrioata noastra este o doamna exploziva, era primejdie de scandal. Asa ca procedeaza cum scrie Virgil; rugând-o pe cucoana sa fie umana si cu siguranta ca va fi. Daca o faceam eu, era sigura ca vreau sa-mi recuperez dictionarul si se strica tot. Nici macar acestea nu sunt usoare. Dar altele! Cred ca prietenii si ne-prietenii ma considera un scriitor ratat si daca prietenii sufera foarte mult, neprietenii se bucura.

Cred ca locul ar fi fost aici sa se adune niste scriitori si sa lucreze, lucru creator în parte si stiintific- românesc în cealalta parte, dar nu stiu ce s'a întâmplat. Deocamdata nu s'a ajuns la aceasta. Sacrificiile si zbuciumul n'au lipsit, pentru a se stabili un spatiu, dar exista un blestem valah, pe care ai putea sa-l observi mentionat în "Gaselnitele" mele ultime si a carui origine e probabil în însasi nasterea istoriei românesti. Se mai cheama blestemul asta si "la futu-i ma-sa", ce-o fi o fi! Si asa nu se încheaga nimic. Cred ca chestiunea cu Enciclopedia totusi nu trebue lasata si iarasi cred ca nu lipseste altceva decât o hotarâre categorica. Si trebue sa ajungem odata si la asta. Multe salutari, te astept cu dragoste si nerabdare, Horia Stamatu.

Data postei:

Draga Bobocule, mi-a parut rau ca n-am avut timp sa te rasfat mai mult, sa-ti citesc nota despre 'Telefonul' pe care cu aceasta ocazie l-am recitit, si ca sa vad cum reactioneaza un 'laic' l-am dat lui Teusan sa-l citeasca. Sincer i-a placut si lui, însa el nu apartine limitei de jos a auditoriului general. L-a citit atent si a prins miscarea atât de

bine, ca într-o ocazie a facut un apropos foarte just, citând ceva de acolo. Parerea mea este ca poti sa-l transformi într-o piesa, dar încep sa bag de seama ca esti prea lenes fata de talentul pe care-l ai. Nefiind diplomat ti-o spun chiar asa: te duce gândul usor, cuvintele vin, se lipesc, au miez, dar nu scoti nici pe departe cât ai putea. Este momentul precis în care trebuie sa renunti la hahalerismul boem si sa faci ceea ce trebuie, vorba lui Eugen Ionescu ('l'impromptu d'Alma'): >je reserre, je reserre ... <.

Aceasta a fost tema de bârfeala fratească cu Fanica. Eugen Ionescu se cazneste enorm în piesele lui. N-are multa fantezie, este rece, dar exploateaza. Cu 'Telefonul' chestia ramâne oarecum un 'sketch', o 'schita', dar daca te apuci si robesti bine, sa vezi ca se dubleaza, adica se face un spectacol. Eu nu trebuie sa-ti spun cum si de unde s-o iei. Asta o faci singur. Dar lasa-te obsedat de tema, lucrat de ea, sa si visezi. Mai ales acum când esti, vorba lui Fanica, 'scriitor liber', nu trebuie sa-ti pese de altceva. Talent ai buluc, Bobocule, dar trebuie sa te capitanesti. Acum ai s-o poti face pentruca vei fi mai linistit. Pe urma alta chestie: lucreaza zilnic, asa e si în privinta asta, trebuie necontenit provocat, incitat. Desigur e în creatie o anumita 'beatitudine', dar pentru valorificarea ei ha-ha-ha, trebuie sa tragi la rindea.[...]

Eu am sa încep putin câte putin a turba nu numai din cauza saraciei, dar si de urât. Propriul scris însusi a început sa ma cam intoxice, cu toata pasiunea mea reala pentru literatura. Cam cum ma simt cred ca e destul de clar spus în poemul pe care ti l-am dat.[...]"

Miercuri, mai 1967:

"Draga Paule, Am impresia ca 'Prodromos' nu e de acord cu ce-am scris despre Dan Botta. În sfârsit, sa speram doar atât. Ioan mi-a scris, i-am trimis o rectificare, cu precizarea ca interpretarea mea e partiala (desi 'eulalie' nu e nici un fel gen liric) si am explicat în mai multe scrisori ca, dupa o parere foarte verificata, nu e buna de nimic tracomania (Culica e ultimul 'trac') iar legatura cu Grecia nu se face în nici un fel cu 'misterele eleusine'. Dan Botta nu se întelegea în

istoria religiilor cu Eliade si nu se întelegea în filosofia istoriei si a culturii cu Blaga, desi amândoi erau incomparabil mai tari ca el în aceste domenii. Ideea unitatii culturale mediteraneene o avea de la Valéry si Moréa, însa n-a avut stringenta lor. Vremea de clasificare a lui Dan Botta a fost aceea în care n-a mai putut sa publice. Ce a fost clar înainte, notasem în articolul meu.

Neprimind nici un fel de raspuns si constatând ca nu se vede la orizont ocazia unei confruntari orale, vorba aia 'uite popa, nu e popa', si cum nu e nevoie sa ne mâniem sau necajim, pentruca avem nevoie de gândire senina si sigura, cred ca e mai bine s-o lasam balta, adica suspendat articolul meu si astfel sa putem trece mai departe. Nu exista nici un fel de suparare. Cu tot dragul, Horia.

F.l, f.d.

Felicitari pentru "Patmos", si ca initiativa (era timpul!) si realizare.

Citind eu despre Heidegger, m-au apucat niste "angoisses", niste tulburatoare îndoieli existentiale, asa ca am avut o scurta eclipsa a memoriei. Avalansa greselilor de tipar m'a speriat si ea, de nu stiu de câte ori Trakl e scris Trackl. Heidegger cel putin nu scrie asa. Cu "Unterwegs zur Sprache" a fost asa: când a aparut, eram la Freiburg. Am vrut s-o cumpar, dar era scumpa rau, n-am prea asteptat, si am tot citit prin ea cam un ceas. Mi s'a parut ca nu era Heidegger din zile mari, ceea ce ulterior au confirmat si altii, si n'am facut sacrificiul. Dar chiar atunci "Der Weg zur Sprache" care e si în cartea colectiva, mi s'a parut mai interesant. Heidegger s'a ocupat de Trakl si chiar de Rilke, târziu, si facând un fel de concesii, de curentul celor care din cauza lui Hölderlin îl tot acuzeau de ce stim. Când voi avea destula liniste, am sa-ti scriu o scrisoare, una lui Heidegger si Sfintiei Sale P-re Andrei Scrima. Urari de spor si pace, Horia.

P.S. Când dai pe-aici? ("Pe drum catre Vorbire").

Nu stiu de câte ori...

Freiburg, 15 ianuarie 1989:

Draga Paule, Facând ordine de anul nou, am gasit niste documenturi,

1. Un mic articol din Die Welt,

2. Doua articole în legatura cu ‘Gorila’ lui Rebreanu. Unul de un oarecare Ion Simut e decent. În schimb Zaciu este un porc de câine si jumatate. Rebreanu a fost înainte de primul razboi mondial tras la raspundere pentru chestii de parale în Transilvania. A fugit în Regat unde n’a avut nimeni împotriva lui, ba dimpotriva a fost ridicat în slavi. Si asa om mare în mai mare a ajuns la cel mai formidabil contract literar cu editura “Adevarul-Dimineata”. O jumatate de milion or. Cei pentru “Rascoala”. Era cel mai colosal onorar din ctitoria editurii românesti. Motivul acestui “bacsis”: sa nu scrie care arendas a început rascoala de la 1907. Mi-am adus aminte: s’a facut ofiter în armata austro-ungara, unde ca “bun patriot” a golit casa regimentului si în calitate de erou national a venit la Bucuresti. A fost presedinte al “Societatii Scriitorilor Români”, al Teatrelor, a luat premiul national, academician, ce n’a avut! Si aceasta scârba de Zaciu îl face victima a... dreptei, pentru care ar fi scris. Gorila în care arata bestialitatile, terorismul dreptei, bineînteles, dar el arata teroarea regimului Carol II. De aceea nu se republica în R.S.R.

3. Am gasit o nota despre ‘Rostirea’ lui Noica, iunie 1975, cred. Noica a murit. Dumnezeu sa-l ierte, chestia cu “rostirea” de care se contaminase si Monica Lovinescu, a intrat în uitare. Si-o dau pentruca sunt câteva în detaliu-

4. Niste chestii de la Bonn ...

Freiburg, ianuarie 1989:

Eroarea fundamentala a lui Noica a fost lipsa de intuitie. El, ca filosof, trebuia sa vada ce vedeam si noi, ca nu e posibil un centru decât centrul unui partid, care a devenit centru “Ceausescu”. A si adresat un apel Românilor transfugi caruia i-am raspuns atunci, dar nu mai gasesc revista (o fascicula scoasa în USA de Halmagiu). Scriind mi-am adus aminte unde e revista. Asa ca o fotocopiez. Noica a fost

un om nefericit, din cauza unei lipse fundamentale: nu avea nici un Dumnezeu. Nici în 1932, când l-am cunoscut, nici când s-a stins n-a crezut în realitate în nimeni pentruca a crede în "Roumanie-Rumänien" cu un Ceausescu în loc de Dumnezeu, nu e credinta. În realitate nimic nu s'a schimbat în "generatie", doar ca Noica a fost singurul care s'a apucat sa creada în Ceausescu.

A avut momente frumoase. La plebescitul lui Carol II a zis si el ca Vulcanescu: "Nu". Dupa ce a fost asasinat Codreanu, a scos o revista într-un numar cernit, intitulata "Ad sum". Sunt acilea. Si a tot tinut-o ... si asa a tinut-o pâna când a cam pierdut mintile realitatii si asa cum scrie în scrisoarea la care raspund, a spus o nemaipomenita gogoasa: "Românii s'au plictisit sa fie codasi", deci apa, în 1974 erau fruntasi. Nu e o cedare de caracter; ci o pierdere a claritatii si un nationalism fara Dumnezeu. Cu dragoste, Horia.

P.S. Am impresia ca am fost singurul care a îndraznit sa-i dea o replica lui Noica, dar... vechi prieteni (de prin 1934).

Vintila Horia, Madrid 9/11/1959:

Stimate Domnule Miron, Am primit scrisoarea D-tale din 25 decembrie, sosita cu mare întârziere. Îti multumesc ca te-ai gândit la mine. Din pacate nu voi avea timp sa raspund la toate întrebarile pe care mi le pui, fiind atât de scurt termenul pe care mi-l dai. În ceea ce priveste o eventuala traducere din poezia sau proza mea, nu pot decât sa te rog sa consulti Antologia mea [...] Cartea mea cea mai importanta e înca inedita si nu va aparea decât în cursul acestui an, la Paris. E vorba de un roman, scris anul trecut direct în limba franceza si intitulat "Dieu est né en exil". [...] Ma întrebi despre începuturile mele literare. Am debutat la "revista Colegiului National Sf. Sava" din Bucuresti. Am facut parte din gruparea "Gândirea", am condus revista "Mesterul Manole" (1937-1941). Am mai colaborat la "Pagini literare" si la "Revista Fundatiilor". Astazi înclin la o alta literatura. Kirkegaard a avut multa influenta asupra mea în ultimul timp. [...] Contactul meu cu literaturile europene e permanent, în special cu cea franceza si italiana având în vedere ca scriu în limba franceza si ca

literatura italiana contemporana e “specialitatea” mea.

Cred ca literatura se afla actualmente într-una din epocile ei cele mai fericite si ca se îndreapta catre o profunda cunoastere a omului. În timp ce omul politic tinde catre distrugerea omului, în numele unor abstractiuni inumane în spatele carora se ascunde o umanitate ireala, scriitorul tinde catre liberarea omului. Scriitorul lucreaza cu realitati individuale, omul politic (descendent din Nietzsche si din Marx) manipuleaza abstractiuni inexistente si sacrifica omul real în numele unei umanitati lipsita de continut. E de ajuns? Am fost destul de clar? Al D-tale, cu prietenie, Vintila Horia.

8

Mircea Popescu, Roma, 24 octombrie 1964:

Iubite Paul, Am primit poemul, pe care l-am si trecut la tipar. Pacat ca ne-ai lipsit de nuvela. Daca o ai gata, expediaz-o imediat si-i vom face loc (mai ales daca nu e prea lunga). N-a fost nicicând vorba ca eu de la Regensburg sa-mi port pasii, cum mi-ar fi placut, spre Freiburg. Puteai veni, mai curând tu si-l luai si pe Horia, pentru care-ti alatur o misiva, neavându-i adresa (banuiesc ca dupa casatorie s-a mutat de la Rumänische Bibliothek. Fii bun si da-i-o îndata... Dar pe el îl tot astept cu C. la revista. Si nu mai pot întârzia. Ma bate tipograful! Esti nedrept când spui ca nu eram doritor sa te iau cu mine la Roma. Eram pur si simplu, realist. Într-adevar ai mei au sosit la Venetia cu masina cea atât de încarcata dupa trei luni de vacanta si vagabondaj. [...]

Astept misiva ‘mai lunga’ promisa, mai ales ca-mi vei vorbi înca pe larg de coexistenta venetiana cu reperistii (lui Rosetti îi lacrimau ochii când ne-am salutat dupa cina). Se pare ca ministrul reperist la Roma s-a tot învârtit prin Venetia fara sa aiba curajul sa intre la congres pentru care totusi venise.[...] Te îmbratisez, fara nici un ‘totusi’, cu drag, Mircea.

Agrigento, 20 iulie 1966:

Salutari si o îmbratisare din Sicilia elinizata. Mai la vale, acum vreo zece ani, a facut niste mari descoperiri prietenul nostru Dinu Adamesteanu.

Te astept, iubite, cu vreo colaborare aleasa la numarul 5 din Revista Scriitorilor Români. Orice preferi. Eu as avea nevoie si de recenzii, note, polemici, în afara de lirica-ti pretioasa si de proza de arta, cu care ne daruiesti cam rar. Tot materialul e gata pentru tipografie. Deci, zoreste-te!

Vino, apoi, la Salamanca, unde te vei simti bine, fara îndoiala. Anunta-te la Monsineur cu o cronica cât mai degraba! Nu te lasa ingrat si nu face pe inaccesibilul (cu mine nu se prinde).

Saluta-l pe lungul Horia Stamatu. Cu frati, prieteni, afectuosul Mircea Popescu.

9

Sever Pop, Louvain, 29 octomvrie1954:

Iubite Domnule Miron, Îmi pare bine ca ai primit cu bucurie invitatia de a colabora la Centru si la Enciclopedie. Am convingerea ca se face o lucrare foarte utila. Fa bine si examineaza posibilitatea de a veni, în vacanta Craciunului, aici, spre a da o mâna de ajutor la Enciclopedie, platindu-ti-se toate cheltuielile de drum si sedere.

As dori sa vad cum se poate aranja eventuala d-tale angajare printre redactorii permanenti.

Ma bucur de ceea ce ai putut face acolo, singur, si în împrejurari destul de grele, de care am avut si eu parte.[...] Cu cele mai bune gânduri si sentimente, Sever Pop.

Louvain, 3 noiemvrie 1954:

Iubite Domnule Miron, Rândurile d-tale ma bucura sincer. De acord cu cele doua articole, în limbile dorite de d-ta. Fa bine si-mi spune un pic din vreme daca ramâi hotarât pentru zilele de 27-30 decemvrie, ca sa pot lua masurile necesare, si sa examinez posibilitatea de a fi toti trei în acelasi timp aici, ca sa se poata face un fel de unitate de lucru, mai ales ca nu e vorba de ceva trecator.

Fiind vorba si de un congres la Paris, d-ta leaga cumva cele doua drumuri de-olalta, stând eventual mai putin la Louvain, fiind ca mi se pare ca esti daruit de Cel de Sus cu un spirit de patrundere extraordinar, deci putem usor sa facem si mai repede un plan de lucru, care sa mearga struna. Cu cele mai bune urari ... Sever Pop

P.S. Stiu povestea cu titlurile care exista acolo; pe malul Dunarii - care-i mai la sud - suntem mai largi, si acelasi spirit e la Centru între cei care ara aceeasi telina ... Eu nu fac decât sa anunt ceea ce va veni. Sever P.

Louvain, 10 decembrie 1954:

Draga Domnule Miron, Bunele d-tale rânduri sunt aici; ma bucur ca întâlnirea nu e departe. Zilele alese sunt bune: 27 sau 28 decemvrie. Fa bine si-mi spune exact ziua si trenul, ca sa-ti pot retinea o camera din vreme, la un hotel de lânga mine. Eu stau la doua minute de gara, pe strada principala [...] Cu cele mai alese gânduri, Sever Pop.

Louvain, 19 ianuarie 1955:

Iubite Domnule Miron, Ma bucur ca ai ajuns cu bine acasa. Am fost tare ocupat când ai venit încoace. Orice aparitie a unui fascicol din ORBIS este împreunata cu un lucru care ma epuizeaza si ma face deosebit de nervos si de sensibil.

Faptul ca tara este asa cum este si ca noi umblam ca cersetorii

din poarta în poarta* pe fata pamântului, se datoreste numai oamenilor politici, care vând si cumpara constiinte parca ar fi vorba de o batista sau de un muc de tigara.

Si când vad ca si tinerii - la începutul calvarului pribegiei, care va fi lung - sunt gata sa-si bage capul în jugul sclaviei spirituale, ma apuca nebunia, nu alta.

Am primit Vade-mecum-ul; cum sa-ti multumesc si mai ales cum sa multumesc institutiei care mi l-a trimis.

Multumesc pentru aparat si pentru adresa Par. Giet.

Vei primi cu aceeasi posta un exemplar din Dialectologia mea pe care am tiparit-o fara de ajutorul lumii politice. Ajutorul dat de Cretzianu e simbolic; l-am rugat eu, ca sa le fac un pic de nume bun în lume; tot asa si Biserica Unita [...] Cu cele mai alese gânduri, cu cele mai bune sentimente la toti ai d-tale, Sever Pop.

Louvain, 6 faurar 1956:

Iubite Domnule Miron, Raspund cu întorsul carutii, ca trebuie sa ma duc sa-i dau si alte carti.[...] Întâmpin mari greutati financiare, si nimeni nu întelege sa puna un pic umarul. Primesc unii colegi ORBIS-ul cu pret de favoare, si-l vând cu pretul normal.

Altii, nici nu se gândesc de loc de unde scoate banii un om fara de tara. Paharutul e mai de pret decât jertfa pentru carte.

Trimit cinci Prospecte Tisserant si-ti multumesc sincer. Articolul Borza nu era corectat! Ti-am trimis o copie, de frica sa nu se piarda cel cu corectura.

Se întorc bietii tarani la glie... ramân cei cu meseria ‘politica’... si vrajba între valahii pribegi... cei care cauta oi pentru turma.[...] E asa de usor de zis, ca si când eu as avea sase mâni, nu doua ca fiecare din carturarii pribegi. Cu cele mai alese gânduri si sentimente, Sever Pop.

Louvain, 26 aprilie 1956:

Iubite Domnule Miron, Vin de pe drum (Strasbourg, Paris), plin de colb si de sudoare... Aflu ‘cartea’ d-tale si-ti multumesc [...] Asculta-ma, stiu ce spun!

Îmi pare tare rau de tot ceea ce s-a petrecut la Florenta si mai ca voi - tinerii! - ati luat parte la “botezul” actiunii de desmembrare a unitatii noastre linguistice, sustinute - indirect - de o persoana a carei onestitate stiintifica e mult discutata.

Prostia e mai rea decât orbia! Neamul nu va putea ierta niciodata aceasta atitudine.

Propaganda pentru limba moldoveneasca a început - cum spunea Ministrul Dianu si d-l. Ciotori ieri, la Paris, în anul Domnului 1923. Iar Bahner ne-a frantuzit fara sa spuneti nici o vorba. Iata de ce a trebuit sa spun în gura mare ca nu se face asa un Congres!

Doamne, ai mila de noi, nu ne lua de tot mintea! Vom ajunge mai rau decât dobitoacele care nu mai nimeresc cuibul stramosesc... si mor - ca musca - în “stiinta” pe care n-o pot digera. Cu cele mai alese gânduri, Sever Pop.

10

Octavian Buhociu, Schriesheim, 26 iulie 64:

Draga Paul Miron, Multumesc de scrisoare de Sf. Ilie, sau de scrisorile din ziua acestui stravechi sfânt ucigator de demoni cu artileria sa, caci a mai fost si scrisoarea flacaului Andrei.

Discul cu melodii românesti nu are o valoare estetica, ci numai documentara: s-a împrumutat felul de a urzi melodii a diferitelor instrumente carpatice. Cum nu se pare ca Andrei cânta din fluier, oricum am vazut o poza, m-am gândit ca ar fi bine sa auda niste fluiere autentice (melodiile sunt culese de Brailoiu, pe vremuri). Dar daca documentul e si ‘frumos’, cu atât mai bine (discul e f. rar; nu-l are nici discoteca de la Muzeul omului). Îmi pare rau ca exista conflictul cu T. Barbulescu. Eu însa, mi-am facut parerea despre el cu

ani în urma, dar ne ziceam totusi buna ziua etc. Necazul trebuie sa fie ca în ansamblu, biserica din Paris e în pierderea cu aparitia revistei tale. Acum revista bisericii ramâne strict locala; ori el era mentorul ei. De aceea îi înteleg pierderea mintilor. Dar, pe masura ce revista ta va prinde, el va fi în mare fericire. Eu zic sa tii totusi o legatura cu el, pentru zilele ce vin.

Stiind ca te vezi des cu d-l M. Enescu, am pus în acelas plic trimis lui, un extras cu Berbecul cu lâna de aur si pentru tine: în colt, sus, e scris cu creionul numele tau. Dar D-l Enescu n-a vazut, dupa cum am constatat când a venit aici si l-am întrebat de ti l-a înmânat. Deci îl ceri. Cu ocazia asta îi spui ca am nevoie de un raspuns pâna miercuri 29 c., la scrisoarea mea ultima. [...] E bine ca te plimbi la finlandezi. Eu n-am vazut nici un finlandez în viata mea, sau nu l-am retinut - dar am cunoscut finlandeze, vorbeau de parca bateau tam-tamul, adica staccato. Însa cu mai multa competenta. Se pare ca limba finlandeza nu e sex. Eu nu cred sa ma mai pot deplasa cu sotia câteva luni. Însa, tie si voua va este mai usor. Deci va asteptam. Apoi, de iau un lucru pe toata ziua, nu voi fi liber din cauza lui, dupa cum pâna acum era cursul de gramatica si ma tinea în loc. Astfel repet invitatia. Sarutari de mâna cumetrii si toate cele dorite tuturor de la noi. O. Buhociu.

Dortmund, 7 mai 1971:

Draga Paul Miron, Ma gândisem sa scriu ‘draga cumetre’ si m-am trezit ca ti-am zis numele întreg. Multumesc pentru rândurile din 3 mai, la care îti raspundem ‘Adevarat a înviat!’

Te felicit pentru aceste colocvii ce faci, fie ca ninge-ploua, fie ca e timp frumos. Din pacate, nu voi putea veni, caci sunt în lipsa si de bani si de timp. Luni, 10 Mai, voi vorbi cu studentii mei si le voi propune sa vina ei. În cazul ca voi avea raspuns afirmativ din partea lor, îti voi telefona. De altfel, as fi preferat sa-ti telefonez si acum, însa de vreo 10 zile, telefonul meu e mort, fiindca se fac niste schimbari de cablu si nu se mai termina, aceste reparatiuni, de parca am fi în Franta si nu în Germania.

Trebuie sa-ti spun ca eu nu ma pot angaja cu organizarea de colocvii, caci nu ma pricep. O atare activitate îti convine tie; apoi nu am nici timp în timpul semestrelor (am 11 ore pe saptamâna, dintre care trei sunt nevoit sa le pregatesc în mod sistematic). Eu nu m-am pregatit pentru meseria ce practic, de aceea nu-mi e la îndemâna... Noi suntem bine cu totii; daca ocazional te afli prin Westfalia si mai ales prin Ruhr, te asteptam cu placere sa ne fii oaspete. Dintre participanti la colocviu cunosc personal numai pe d-l Marcea pe care te rog sa-l saluti din partea mea. Sanatate si voie buna, O. Buhociu.

11

George Uscatescu, Madrid, 22 mai 1964:

Iubite Dle Miron, M-am întors ieri de la Paris si am gasit aici scrisoarea d-tale din 18 mai. În legatura cu misteriosul D-tale proiect cred ca i-am si gasit cheia. Asa suntem noi Oltenii, avem ‘potestas clavium’. De data asta am fost se pare ajutat de o alta misiva, gasita si ea aici de la Dl Dumitru Bacu, care îmi vorbeste de o monografie de dl Cuta, harnic si priceput Roman, si de o eventuala participare la treaba. E vorba oare de acelas lucru? Chiar azi scriu si Dlui Bacu. Initiativa unei tipografii cu perspective românesti exista si la Marl si aici, suplinita de un grup si nu stiu cum am mai putea interveni lansând o întreprindere similara în Franta. Lamureste-ma, te rog, daca e vorba de acelas lucru.

Am primit ‘Prodromos’. Mi-a placut mult. Va înscriu pozitia care e si a mea si vom colabora. E f. probabil ca în iunie sa merg din nou la Paris, unde poate e cazul sa ne întâlnim si cu Par. Scrima. Între timp astept, urgent, ‘Fata Calaului’ pt. Destin 13. E într-adevar urgent.

Agentia de voiaj de la Madrid a scris prietenilor D-tale de la Paris acum doua luni. Pâna acum, nici o veste.

Ce mai fac prietenii Enescu si Stamatu? As mai dori stiri de la ei. Multe salutari lor si frumoaselor coline cu paduri si vii care mi-au ramas prietene. Cu drag, George Uscatescu.

Victor Buescu, Lisabona, 20 iunie 1965:

Draga dle Miron, Cum vad ca m-ai uitat cu ‘Rodul ascuns’, îmi iau inima în dinti si-ti fac rugamintea de a-mi trimite un exemplar din volum, oferit sau contra cost, înainte de a se epuiza. Sunt doritor de poezie, mai ales când e, cum cred, de calitate.

Apoi nu înteleg cum de m-ati uitat cu ‘Prodromul’, din care n-am primit decât primele doua numere. Fii bun si da dispozitie în consecinta, caci eu citesc publicatiile trimise, ba le si pastrez.

Cu placute amintiri venetiene, al d-tale V. Buescu.

12

Al. Rosetti, Bucuresti, 25 ianuarie 1968:

Draga Paul Miron, Îti multumesc pentru bunele rânduri de Craciun; le-am gasit la întoarcerea mea (de 2 zile!) dintr-o calatorie în India (trei saptamâni - un vis), tara admirabila.

Îti multumesc pentru invitatie: ramâne, pentru moment, un deziderat!

Nu te-am vazut de mult, nu te-am citit. Si doresc sa te revad, la vreo noua ocazie! Bune urari pentru noul an, Rosetti.

Bucuresti, 31 octombrie 1983:

Draga Paul Miron, Parca au trecut multi ani de cînd nu mai stiu nimic despre activitatea d-tale stiintifica, despre eventuale proiecte de viitor.

Mi-ar face o mare placere sa primesc o stire din partea d-tale (oare ai parasit vechile cercetari si lucrezi în alt domeniu? Sau: dac-ai sti problema astei vieti cu care lupt, ai vedea ca am cuvinte personale sa o fi rupt!)

Spune-mi, da-mi vesti si daca nu ne putem vedea, macar sa

schimbam cîteva mesaje!

Cu aceeasi afectiune si sincere sentimente prietenesti, al d-tale Rosetti.

P.S. Cînd voi cunoaste noua adresa, îti voi trimite o carte a mea, aparuta acum.

Bucuresti, 6 iulie 1984:

Draga Paul Miron, În scrisoarea d-tale din 29 nov. 1983, îmi vorbesti despre lucrarea la noua editie Tiktin, iar la sfîrsit ma întreb, daca am primit ultimul numar din Dacoromania, închinat lui Coseriu.

Nu am primit acest volum! Între timp, ti-am trimes cartea mea 'Etudes de la linguistique générale'. Ai primit-o? Vara. Vacanta. Eu unul stau pe loc! (Am fost în Franta, în Bretagne, la casa fiului meu, si apoi cîteva zile la Paris).

Îti urez d-tale si doamnei Elsa multa sanatate si noroc. Cu afectiune, Rosetti.

Bucuresti, 5 august 1985:

Regasesc scrisoarea ta din 27 nov. 1983. De atunci nici o veste (ma întrebi, daca am primit Dacoromania coseriana. Nu am primit. Vorbeai de o iarna blînda. A fost o iarna grea! Odai fara încalzire. Sala mea de baie, gheata. Nu atât! Oedem pulmomar. Inima! La 1 deget de final. La spitalul Elias medicii m-au salvat. Am avut curajul sa încerc marea cu degetul: am plecat la Paris si petrecut 2 saptamîni în rai (14 - 18 iulie). Acum, aici, cu cartile! N-au aparut si ti le voi trimite. Si mai vin doua. Îmi vorbeai de munca la Tiktin, 2. Quid? Mai încearca sa vii. La nevoie, adreseaza-te lui Virgil Cândea, Asociatia România, Bucuresti 1. El te poate invita. Omagii curajoasei Elsa, cu drag, Rosetti.

Ion Negoitescu, Köln, 17 februarie 1980:

Draga Paul, Îti multumesc fierbinte ca mi-ai scris, aveam nevoie în primul rînd de încurajarea sufleteasca a scrisului tau ca atare, pîna când ma voi linisti si poate nu voi muri de groaza la gîndul înapoierii în Patrie, ca sînt înca pe tot corpul plin de ranile altor mizerii morale acolo. Ca sa-mi aduc aminte, îmi scrie Ua ca la Cartea Românească nu vrea sa-mi mai publice volumul de critica ce l-am predat înainte de plecare si urma sa apara acum; doar cînd m-oi întoarce ... Tot asa s-a întîmplat cu ei si alta data si poate ei sa rîda de mine, dar fata de astfel de mentalitate si santaje eu totdeauna am suferit îngaduitor, simtindu-ma degradat într-o lume de nimic cu care nu am putut sa ma obisnuiesc niciodata. Totul era pus întotdeauna la inima, si cele de mai sus cu cartea nu sînt decît ceva mai dulce din umilintele posibile. Din aceasta imposibilitate de adaptare, chiar si simulata, la mentalitatea intelectuala de acolo, au venit sinuciderile, alcoolul si alte gesturi disperate. Astfel îti poti explica si explozia mea de bucurie stapînita cînd m-am vazut în fine omeneste instalat la Köln, ca sa fac o treaba omeneasca. Dar, cum o vrea Dumnezeu. [...] Nici nu mai îndraznesc sa-ti cer iertare pentru toate deranjurile si grijile ce ti le fac. Va saruta pe amîndoi cu drag, Nego.

Köln, 18 ianuarie 1981:

Draga dle profesor Paul Miron, Se împlineste azi exact un an de cînd rapit fui din tranquilla-mi existenta calatoare, ce-mi era chiar daca nu blînda însa totusi serva., si ca alta data prea junele G., de fulgeratorul pofticios Zeu rapit si mutat nu în Olimpul sau, ci în al Msgr. Wilhelm Nyssen, la etajul 4, din Berrenrather Str. 129, de undeva din Renania lui Albertus Magnus si Duus Scottus cu onoare-ai ce depusi de secole, dar mai la vale, adica nu la etajul 4, ca de, fiecare cu nevasta lui. Dar ca întotdeauna în astfel de afaceri de amor necurat, cînd pofticiosul îsi consuma precipitat hatîrul de o clipa, bietul G. de

mirare, abandonat fui si servitor devenii însumi propriei existente de iobagie dostoievskiana, noroc ca întremata de efluviile muzice, ca precum în momentul ast, pe masa mea de lucru chemata si poate visul scipionelui de Mozart si cu brînza tocmai în anul de abandon renan decît sa ma lupt neogoit cu adevarul ca Spiritul creator nu mai functioneaza sau functioneaza defectuos într-un individ, atunci cînd el retine prea mult din ceea ce învata sau cînd dimpotriva uita prea mult din ceea ce învata. Harmlosul de mine în singuratatea muncii, m-am întors, m-am tot sucit, însa pofticiosul tradator de Zeu nicaieri, nici macar într-o vînturare epistolara: dar cui sa raspund si epistolar si moral nemaipomenitului faptuitor? Ce ma ridica si ma tine bine, aluneca pe ast pisc plesuv de unde sa vad si trecutul iremediabil si viitorul tulbure, dar nu prezentul, caci abandonatul cautînd prezent nu are. Ion Negoitescu.

Köln, 18 iulie 1983:

Draga Paul, Îti trimit alaturat doua texte concepute pentru BBC - unde voi activa periodic cu similare, în calitatea ta de protector al meu, care - pentru a cîtea oara o repet? - m-ai sedus si abandonat pe acest îndepartat tarm al lumii, sa-ti dau seama!

Doinasii haladuiesc în Colonia agripina pîna prin 10 August. Oare nu aveti vreun drum încoace, spre a ne revedea? Caci în septembrie, cînd ei vor fi în Freiburg, stiu eu unde voi fi si ce va mai fi cu mine? (prins în ce lagar?) Va îmbratiseaza cu drag, pe Elsa si pe tine, Nego.

München, 3 ianuarie 1985:

Draga Paul, Ce buni sunteti ca v-ati gândit la mine si mi-ai telefonat. Asa, eram în întuneric si nestiinta si cu grija. Desigur, mi-am spus ca atunci când nu se aude nimic înseamna ca e bine. Dar totusi, daca iubesti pe cineva nu te multumesti cu aceasta înteleapta explicatie. Bine ca esti acasa, voios, bine ca ai scapat de ‘etuva’ (asa-i zic eu, de când stateam acolo în ’84, se împlinira 10 ani când ma

sinucisesem si facu Doinas sa fiu transportat la ‘urgenta’, cum ziceati voi nemtii). Trecui asadar totusi prin Freiburg, asa mi-era beletul si ma adapostii la Mureseni, care sunt niste oameni mult mai mult decât adorabili, si ea în special, Carmen, desteapta foc si fenomenal de gustoasa (de la ‘gust’, nu de la ‘a gusta’). La dânsii lasai materialele pentru voi, dar bricheta, ce era cu mine, o uitai tot în tasca mea si însa jur ca nu ma folosi de ea nicicând: îmi sta pe constiinta de parca as fi sterpelit-o sau mai bine zis ‘manglit-o’ ca sa folosesc aceasta expresie anglo-saxona (adica saseasca): dar de ce-oi fi vânzând eu castraveti la lingvisti? Apropo de lingvisti, asa cum îti spusei la telefon, Vienii din Elvetia va iubesc si Ioana zice de Elsa ca e complet de grozava de reusita persoana, treaba ei! Cât despre Eta iata datele ce mi-ai cerut. [...] Micul meu studiu despre ea (referitor la poeziile din primele 3 volume, a aparut în ‘Analize si sunete’. Despre traducerile Divinei Comedii si Decameronului am scris în ‘Însemnari critice’ si ‘Lampa lui Aladin’. Acum voi scrie un studiu nou (fara a-l reciti pe cel vechi), si ti-l trimit în fotocopie îndata ce e gata.

München, 14 iulie 1986:

Draga Paul, Ieri seara am vazut pe Hurezeanu care s-a întors tocmai din concediul din Italia si m-a vizitat. Cu aceasta ocazie m-am lamurit ca eu - probabil din cauza lucrului prea intens si mai ales prea extins - plutesc în norii deasupra vietii si ca atare nu am realizat ca de fapt tu, la Europa Libera ai fost omagiat cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani. Poate o secretara, în constienta invidie, nu m-a îndemnat sa uit: cei cinci ani de diferenta fata de mine care fac sa-mi apari, brusc, aproape un adolescent, sunt fireste o comoara de viata vrednica de pizma! Iarta-ma si primeste, cu vinovata întârziere, totusi, cele mai sincere si mai fierbinti urari din partea mea de multi, multi ani de bucurie si împlinire de acum înainte. Sa-ti dea Dumnezeu. Alaturi de Elsa ta binecuvântata sa duci si sa duceti la capat cea mai nobila stradanie dovedita spre folosul culturii române! Cu nespusa si statornica dragoste, Nego.

14

Eugen Lozovan, Paris, 3 septembrie 1956:

Draga Paul, [...] Chestiile Societatii sunt într-adevar complicate; de altfel nu-mi faceam iluzii dintru început. Sa vedem cum o scoatem la capat. În primul rând sper ca ai primit toate hârtiile ce ti-am trimis; niciun comentariu?

Un lucru e aproape limpede: Soc. nu se poate face fara concursul maestrului. Care e ratiunea refuzului sau? Eu nu l-am vazut de luni de zile si din scrisori n'am înteles mai nimic. Borza m'a lasat sa înteleg - în masura în care cuvintele acestuia pot fi luate întocmai - ca S.P. s'a suparat ca m'ati pus pe mine, un "mucos", secretar. N'am nevoie sa ma justific, tu stii prea bine conditiile în care m'ati potcovit cu aceasta treaba. Te asigur însa ca sunt gata în orice moment sa intru în rând fara umbra de suparare, promitând concursul meu altuia mai vrednic si mai abil. Mi-e sila de profesii de credinta, te rog însa sa ma crezi ca sunt în stare sa înfrâng orice vanitate personala când interesele superioare pe care le servesc cu sinceritate, intra în joc. Am un singur regret ca aceasta idee fecunda care ar putea da rezultate atât de frumoase se târeste atât de lamentabil pe calea realizarii. Eu am sa-i scriu maestrului; d-sa e suveran sa-si aleaga colaboratorii. Tin la dispozitia celui care va fi indicat bruma de arhiva a Societatii.

Nu ma mai misc din Paris; am enorm de mult de lucru. Scrie-mi si îti voi da cu placere toate lamuririle stiintifice si extra-. Cu cele mai dragi gânduri, Eugen L.

15

Ioan Cusa, Paris, 5 ianuarie 1965:

Dragii mei, nu v-am scris nimic si deloc. Va cer iertare. Nici o umbra nu trece peste dragostea mea pentru voi toti. Asa sa stii si tu ma, Paul. De când tot trec prin ale mele socoteli, peste ranile inevitabile, parca si mai mult m-am apropiat. A trebuit întâi sa ma

împac cu mine însumi. Nu-i usor sa te suporti, dar iaca pe îndelete, parca pun la loc în fiecare zi câte ceva, tot aruncând peste punte altele. Nu-i usor sa te învârti noaptea în jurul mesei, sa arzi încet pe delauntru fara sa poti sa te pleci si sa plângi în bratele cuiva. Asa de des m-am simtit mic, mic de tot, cautând în noapte mâna mamei care sa ma alinte: - "Nu-i nimic, pâna mâine toate astea trec!" N'as fi crezut bineînteles cât m'ar fi ajutat! Câteodata îmi venea sa-mi iau lumea în cap, sa fug, dar unde? Raul nu era numai lânga mine, ci cu mine si în mine. Cât o voi mai duce asa? Nu stiu. Dar parca se lumineaza cumva. Nu cercati a ma judeca. De v-am necajit, va cer iertare. Într-o zi voi putea spune tot, poate. [...] Un an nou bun si frumos cu pace înauntru, pace'n afara. Sanatate voua si copiilor, ca restul pe urma se face. Nina sa fie si mai frumoasa. Spuneti lui Horia sa se tunda, eu m-am tuns. Va îmbratiseaza, Ioan.

Corbeil, 22 ianuarie, 1965.

Dragul meu, Iata alaturat prima pagina gata din Prodromos, a lui nenea Horia. Da-i deci proba ca s-o vada si dânsul si eventual s-o corecteze. Încerc sa dau de Bosquet si nu ajung. Ce dracu sa fac? Azi noapte, am cautat argumente si am umplut o valiza. [...] Ma duc la el cu valiza si-i spun sa mai lamureasca el pe acesti 'stavarusi'*, cum e cu poezia româna. Cât despre P. Emmanuel, s_racul, am impresia ca s-a bagat în socoteala asta fara sa cugete prea bine. Ce-i cu acest Claude Sernet care n-a auzit niciodata de V. Voiculescu si care 'stie' foarte bine lit. rom. Se plângea ca nu-l ajutam, ca el pe noi se baza si ca n-ar vrea sa se compromita cu aceasta antologie. Am vazut toata corespondenta secreta (spune el) si în adevar românii nu platesc nici un ban. Ei se angajeaza sa lase antologia libera în tara. Numai ca P.Em. nu vede tactica lor: poeziile nu le cunosc. Bosquet nu e aici înainte de trei Fev. Deci ne vom vedea noi mai înainte. Acum am aflat treaba asta.

Sper sa pot pleca de aici pe 27 ianuarie spre Freib., daca nu ninge. Încearca sa aranjezi art. pentru Prodr. ca sa-i dam drumul. [...] te sarut frumos, Ioan.

Paris, 30 decembrie 1966:

Sorcova, vesela
sa traiti
sa'mbatrâniti!

Sa-ti traiasca copiii, sa traiesti si tu, sa-i cresti mari si frumosi si buni! Sa-i saruti pe rând la mijlocul noptii din parte-mi si sa le spui ca nimic nu s-a schimbat, c' asa-i fratia cu hopuri, daca ramâne fratie. Ca fiecare dintre noi, avem ale noastre necazuri, dar ca fratia trece peste ele si creste prin ele si ca de le-am gresit cu gândul, sau cu fapta, le cer iertare, dar sa stie ca nu dragostea am gresit. Sa va dea Dumnezeu un an mare si bun, sanatos.

Frate Pavele, iata alaturat textul tau cu "jocul de-a oamenii". Eu i-am adaugat un subtitlu: de vrei, pastreaza-l, de nu sterge-l cu rosu. În locul lui 'dragutule' si 'monser' am sugerat 'iubitule' ca vocabula mai cuvenita la jucausi. Vezi cum e mai bine. [...] Am dat de o poezie de a ta, f. frumoasa, un fel de acatist invers ce se cheama 'Viata'. Ma gândesc ca ar fi foarte buna pentru numarul D. Botta. [...] La multi ani! Ioan.

Paris, 8 nov. 1967:

Frate Pavele, Iata aici o fotocopie dupa scris. par. Arh. Ghiut. Cu adevarat frumoasa.

Încolo, noi am ajuns cu bine dupa 20 de verificari de identitate pe drum. Cautau un legionar evadat. Si barba par. Andrei li se parea dubioasa. Iar în spate, la masina, aveam - ca desteptul - o carte cu titlul 'La Legion a la peau dure': ca sa vezi! Berbecii se uitau urât la mine si eu nu pricepeam ce de.

Astept Patmos de la tine... Multumesc frate Pavele pentru ospitalitatea moldava si pentru fratie care peste toate încercarile a ramas între noi si parca mai buna, mai tare, mai calma. Bravo pentru tot ce ai facut. Manolescu mi-a telefonat de la Câmpina foarte nelinistit. I-am spus ca am primit si ca ai primit tot ce-a trimis. N'a primit însa nici un semn de la noi. Sorescu a disparut, nici nu stiu ei

daca a dat la Contempor. În tot cazul n'a aparut nimic. Eliade a aparut în sec. XX. Sunt cam necajiti cu I. Alex. si cu G. Balan ca nu l-au mai vazut pe Pacala. Curios!

Diseara vad pe un dr. Chiosa de la Buc. care are o scris. pentru mine de la Didu. De-i ceva însemnat îti comunic mâine. - Terminând, vad ca e telegrafica scrisoarea asta. Te sarut, Ionica.

Sanatorium Saucellemoz, Plateau d'Assy, Haute Savoie, 20 octombrie 1968:

Frate Pavele, Sa zicem ca-mi merge bine! Dar nici prea rau nu-mi merge. Cu tratamentul m-am mai obisnuit si îl suport parca mai bine. Ti-am scris prin Didu. Vroiam asta seara sa te anunt ca te poti amuza al dracului de-i faci o vizita lui nenea Horia. M-a apucat furia streptomicinei si i-am trântit o pilula sa-i înghete virilitatea. Cred ca se urca pe Schauinsland sa strige lumii indignarea: auzi, fa lume! Nu asta, analfabet, sa-mi spune mie HORÏA ca nu's *hom liber*, ca' m trebuie *maîtr'u* de la Sima la Enescu, trecând prin Deleanu, ca 'pesele' mele's chioare, ca's critic de Giulesti si de *golf miniature*. Ca n'am haractir. Du-te Miroane, ca scapi scena. Vai de capu' Marianei. L-am prevenit pe Ion Alexandru, caruia i-am obtinut ajutorul lui Petrache pe cel putin 4 luni. Ca sa n'aibe atac la întâlnirea cu Horia. Sa-i fie de bine.

Tu, ce faci ma Mironica ma? Scrie-mi ticalosule, ca mâine mor si te manânca constiinta ca m'ai uitat. Te blestem de ma uiti: sa hlapai la supa si sa faci bale curgatori-cleioase, când te-i apropia de gura carnoasa de fata. Auzi? Mi-e dor ma. Ma mir si eu ca de aste zile stau ca trântorul la stup. Doamne fereste, te pomenesti ca pâna la urma-mi place.

Ti-am spus la plecare ca-i mai bun Colmar si împrejurimile, cât mai spre Rin, Miroane, ca ma tot întrebi. Petrache-i de acord.

Iar vin calaii! Te las si ti-o spediez ca sa nu raceasca pi aici. Ioan.

Saucellemoz, 2 dec. 1968:

Draga Pavele, Bravos! Cum i-ai adus? Eu am scapat de români, la Celle ma mai gaseau, dar aici mai ca...! Trimite încoace toate manuscrisele sa li videm. Si asa n'am ce face. De la o vremea m-a zapacit la cap streptomicina: n'aud bine, nu vad bine si ameteli. Se pare ca trece. Încolo - pace si somn. M'am îngrasat. Aici, Miroane - afara de apa care desi rece si 'de la izvor' tot apa-i - cerul pe pamânt. Am un apartament la soare, cu veranda cât o odaie si cu pat pe ea împotriva [celor]) vorbareti, mâncare pe ales (tot fara vin) cu chelneri si cu oberi, cu bridge (asta-mi lipsea la cultura) cu oafe între 65 si 80 de ani, semandicoase toate, dar cea mai bine - subtirica si oachesa, mme. Sergheiev se uita cu lupa la carti (si cum la bridge sunt 13!), are accent de Pietrograd 1904 si a fost logodnica lui Dostoiesvki, dau cu tunul si n'aude, mi-a fost odata partiniera, dar am cumparat funie si sapun de se mai încurca odata cu mine, o invit la o cafea pe balcon (grinda-i de beton armat)!

Una alta, mai tinerica, o tot gasiam prin padure pe drumuri piezise, pictând pe sub un brad pe un scaunel pliant si cu parul lung pe spate, legat doar cu o panglicioara stacojie; eu timid dadeam o buna ziua bleaga, si gata sa trec mai colea, dar ea îmi face cu ochiul strengareste. Ma opresc. Ma, tu-i mama masii si aici am socces. Ma apropiu. Ea tot cu ochii, si gura spre ureche, cu un surâs de înger capiat. Eu hulpav si cu gând curvasaresc [...] Ce vrei: te bate Dumnezeu pe unde ai pacatuit.

Va saruta pe toti, Ioan.

1968:

Paul, Iaca scriu! Si scriu numai de drag si de iubire pentru toti, toate si tot. Vezi cum fu...! Mai bine. Stiu de exemplu ca tu de la o vreme si ceva încoace ma iubesti mai putin. Ce are a face. Nu-i destul ca peste toate cele, eu te iubesc? Si mai cu seama stiind ca bine fac - ca ma rascumpar oarecum - ca te iubesc?

Dragul meu drag, stii tu numai prin ce am trecut înainte de a te

iubi, acum cum te iubesc? Iarta-ma pentru ceea ce eu am iertat. Si fu greu. Toate le stiu, si peste toata dragostea mea razbate ca o sabie'n fân bine mirositor.

Ca grea încercare ne-a fost dat si, greu peste dânsa fiecare am razbit (cât am putut razbi).

Nu stiu ce mai faci. În mine visuri si zile s'au plinit, s'au împletit, s'au despletit când crucis, când curmezis. Noaptea cu ziua amestecând, de parca cerul si pamântul în mine s'au unit. Si iata-ma-s al tau prieten si frate îndurerat, dar iubitor, ca din nou la tine vin si cu aceeasi sete strig: Te iubesc, Pavele, asa cum sunt! Si asta nu e vorba de glasuit pe cele usoare corzi, ci pe cele mai adânci ale mele. Trecator din adâncuri viind. (Cum ai facut de m'ai auzit în noapte - ah! Ce noapte - strigând: Pavele, Pavele! De ce ma chinuiesti? Ci tu urmare plângerii mele n'ai dat, pe dânsa cu scârba si oaricare ciuda ai calcat, de parca stapânit de "el", erai si neascultator strigatului fratesc din tina te-ai scaldat. Vai, vai, în noaptea cea mai neagra, cum biciuindu-te te-am iubit si cum, ca un de-rele-facator, am strigat: opreste, Pavele, chinul cel dinauntru-mi ce chinuie!

Ars prin adâncul, arsura pe limba de tipat am scos si tu, arzând cu mine, de noi ai plâns. Nimic si nicaieri în mine nu s-a rupt pentru tine si ale tale câte ai. Fii pe pace. Toate le-am cautat, le-am cântat, le-am descatusat, ce am cântarit si masurat si de la capat totul am luat: si iara spun: bucura-te... te iubesc.

Ca de-as mai spune înca pe atât si tot ce am mai adânc pentru tine, n'as fi spus. Nu focul asta nou si bun trecând, te astept la capatul de sus, binestiind ca vei fi, asa cum întottimpul ai fost, înainte de vreme si de mine. Fratie si noroc, Ioan.

16

Virgil Ierunca, Paris, 20 Sept 1965:

Iubite Paul Miron, Nici nu stii câta bucurie mi-ai facut trimitându-mi 'rabojul'. Ai o activitate impresionanta. Când le faci pe toate? Numai ca bibliografia mi-a fost trimisa de poetul Paul Miron, si

pentru ea, ma adresasem la profesorul Paul Miron.

Nu te supara, dar ti-o înapoiez sa mi-o completezi dupa regulile ‘rabojului’ nostru. Vrem deci sa-mi indici pe margine si data la “Christ und Welt”, iar la carti si numarul de pagini. În plus si localitatea la primele doua categorii, mai ales la Lexikon der Weltliteratur ...

Scrie-mi numele exact al studiului Dumitale, ca prozele respective. Iarta-ma ca te plictisesc, dar asa sunt eu: tipicar.

Si spui vrerea sa crape dusmanii (de dincolo si de aici) când vor vedea câte a scris prietenul meu Miron. Înca odata îti multumesc, si înca odata te îmbratisez cu drag, Virgil Ierunca.

F.l., f.d.:

Draga Domnule Paul Miron, Revista “Arena” din Anglia a PEN-Clubului exilatilor pregateste un numar scriitorilor români. Te rog, trimite-mi numaidecât o copie dupa una din nuvelele Dumitale traduse în frantuzeste de Grigorescu.

Vream de multa vreme sa-ti scriu si în legatura cu intrarea Dumitale împotriva colaborarii mele la dictionarul Herder. Ai dreptate sa fii si uluit si revoltat. Eu însumi am fost si una si cealalta. Nu stiu însa daca esti la curent cu felul în care s-a procedat. Eu am trimis texte în frantuzeste pe care le-am pregatit cu toata grija. Aceste texte nici macar n-au fost traduse. Au fost rezumate si extra-ciontite dupa bunul plac al redactiei. Am protestat zadarnic. Îti spun toate acestea nu pentru ca - eventual - sa renunti sa scrii isprava mea, ci numai dintr-o datorie fata de mine de a-ti situa necazul.

Cu speranta ca voi primi runele Dumitale, cât se poate de urgent, te rog sa primesti salutul meu cordial, Virgil Ierunca.

Leonid Arcade, Muides, 14 mai 1967:

Pavele, fratiorule, sedinta viitoare a trebuit sa fie chitita pentru sâmbata 20 mai. Cât voi, cei din Padurea Neagra, sa ne mai ajutati cu duh si viers ca pe la Paris condeiele stau molcom. În plus de astfel de bine, mi-ar pare sa te vad basca. Al tau cu drag si cu nadejdea ca si fara slove scrise, mi te vei aduce pe tine. Leonid.

P.S. Horia Stamatu mi-a sugerat o sedinta la Freiburg. Am putea - si eventual potroci pentru iunie si frumos ar fi sa vorbim despre cestea toate împreuna sâmbata sau duminica ce stau sa vie.

Paris cu ploaie:

Frate Pavele - ce ne lipsesti! De când ti-a venit matale sa salajluiesti la spital vreo luna, ca den nacazurile lumii oleaca sa mai uiti, si cerurile si pamânturile aceeasi monotonie. Si spun fiindca omul la mijloc numai pe el se vede. Iar eu aidoma tuturora, stau pitit de umezeala îndaratul mesei celei mari, si ba o mai framânt din coate scriind, ba o mai las lemnului si casc.

Ultima sedinta n'a fost nici vesela nici epocala si de nu m'ar fi oxigenat bucuria de a-l avea alaturi pentru prima oara pe Parintele Andrei, alti vreo doi trei m'ar fi si mâhnit. Fiindca i-am simtit prea calatori si prea de departe popositi. De citit am citit dupa Cusa si Mihai Niculescu. Dar si cât am citit m'am gândit ca numai pe noi patru si de-o vrea Parintele Andrei pe noi cinci, ne-om putea voiniceste bizui de-o fi sa facem revista.

Mai una si alta sau le vorbim la Paris (sedinta e fixata pe ziua de 26 octomvrie, într-o sâmbata ca sa-ti fie mai usor sa vii) sau în Germania, daca îmi pot realiza proectul unei calatorii prin noembrie. Pâna atunci un car de sanatate si un gând de curata prietenie. "Lianid" Minici.

Antoaneta Bodisco, 3 iunie:

Iubite Paul Miron, Iata, îti raspund ‘pe loc’ si-ti trimit si aceste trei poezii pentru Prodromos, fericita daca le vei gasi bune. Lucrez - cu sârg - la un volum, pe care, sper, sa-l public. Asta, printre rarele clipe libere.

Îti multumesc din inima pentru invitatia la cenaclu, unde voi face tot posibilul sa vin, fie numai pentru a ne revedea unii cu altii si a va asculta. Ar trebui, însa, sa stiu din vreme- sper sa fie dupa 15 ale lunii.

Sigmeth îti va scrie personal, dupa ce va vorbi cu Coulin, care are ultimul cuvânt în redactie. Tocmai a venit din România, de la expozitia industriei germane. Pe la redactia noastra vin din când în când ‘personalitati’ din România, unii fosti colegi, prieteni. Contactul se stabileste repede în ciuda anilor si a ‘pozitiilor’. Asadar, pe curând si sa-mi spui cum îti plac poeziile. Cu sincera prietenie, Antoaneta Bodisco.

Antoaneta Bodisco, f.a.

Iubite Paul Miron, De la Bad Ems, unde regret acum, ca n-am fost, mi-ai trimis un oftat. Poeziile Dumitale. Cred ca n’am avut niciodata prilejul sa-ti spun cât ma fermeca lirica Dumitale. De altfel, am mai stat deseori de vorba despre poezia Dumitale cu vreo trei ani de când am parasit Spania ca - “tara în care sesum si plânsem”. Iata, ca vorbind de Spania, mi-amintesc si de Horia Stamatu si M. Enescu. Esti bun sa-i saluti din partea mea? M-a emotionat din nou sa-mi citesc numele sub cei “40 de cocori”. Am încercat din nou sa caut tâlcul. N’am reusit decât pe jumatate. Din pacate, “mirele meu” mi-a fost luat de Domnul. Acum sunt cu fata mea Beatrice, la Deutschlandfunk. A propos...

E. Sigmeth are o idee. Ma roaga sa te întreb clar, ce te intereseaza... Ai vrea sa scrii pentru noi un Bericht privitor la descoperirea Dumitale eminesciana? Si de la mine o rugaminte. Vrei sa-mi trimiti Revista, foaia Dvstr., cum o numesti modest. Un numar l-am primit mai înainte. Vrei sa ma consideri abonata?

Sper, sincer, sa am prilejul sa ne revedem si altfel decât în fuga

si de pe pozitii academice. De mult îmi promisesem o vizita la Freiburg. Nu te voi ocoli, fireste. Înca odata, multumiri si, poate, pe curând. Antoaneta Bodisco.

Emanuela Kretzulesco, La Rocca, 15-VII-90:

Monsieur le Professeur, J'ai été touchée par la gentillesse et la chaleur avec laquelle vous avez répondu à mon "Appel pour la résurrection de l'Eforia Kretzulescu. Les choses étant ce qu'elles sont, je ne suis pas encore en mesure d'aller personellement plaider ...

De par mes pouvoirs de légataire universel de mon mari, j'ai nommé "Efor" (Président) le Docteur Emanoil Rudeanu, Strada Plantelor, 70, Bucarest 3.

Etant sur place il peut entreprendre les démarches nécessaires. Mais son succès ne pourra être assuré que s' il reçoit des lettres de soutien d'Occident. Vous avez le texte de l'Appel. Le Doct. G. G.-Sch. de l'Université de Francfort en a un aussi. [...] Tr aiasca România! Croyez à ma très grande reconnaissance et amitié. Emanuela Kretzulesco.

17

Miron Butariu, New York, 17 Aprilie 1967:

Stimate Domnule Miron, Îmi pare nespus de r au ca nu am exprimat la timp placerea si multumirea mea primind si cetind cele doua numere din revista dvs. Dar vorba ceia mai bine mai târziu decât niciodata. Revista dvs. este excelenta, pline de idei si simtaminte, o înfaptuire care merita toata lauda. De aceea mi-ar face mare placere daca mi-ati trimite si numerele urmatoare dupa numarul 2.

Urându-va succes în nobila întreprindere si exprimând cele mai calduroase felicitari colaboratorilor revistei, ramân al dvs. Miron Butariu.

18

Constantin Noica, 9.11. 1977:

Iubite prieten, M-am bucurat mult sa ne revedem toti trei. Va dau vestea ca ni s-a aprobat plecarea., asa încît dupa cea mai lunga sedere în Anglia, la copii, as veni pe la 10 sau 15 decembrie, la Freiburg sa va vad. Veti fi acolo? Va voi mai întreba din Anglia.

Cu devotate gînduri catre Presedinta si d-ta si cu dragoste, C. Noica.

P.S. Am xerografiat 15 fotocopii eminesciene!

19

Nicu Caranica, Paris, 5. VI. 1963:

Draga Miron si iubita Mironime, Leonid Mamaliga, învatat cu secretari, m'a rugat sa trimit lui scrisoarea pentru Dumneata la posta, si profit ca sa-ti adaug câteva cuvinte. La vremea asta cred ca ati primit micile atentii pentru Nina, Radu si Andrei, de la Clairette. Si ce faceti? Vin sâmbata. Vin sa mai râdem putin. Povestea mea se apropie de sfârsit. Dar Dumneata, ce ai mai scris? Fa tot posibilul si bine. Al Dumitale, Nicu.

Paris, 5. I. 1964:

Frate Miroane, Daca ti-as spune ca faptul ca mi-ai trimis un poem care mi-a gâdilat vanitatea, n'as minti. Daca ti-as mai spune ca mi-a placut, dar ca m'a turburat noutatea unei sintaxe gasita dinadins, cu serpuirile si aparenta ei stângace, ca sa dea impresia unei bâjboiri în deznadejde, ca o posibilitate de zicere poetica pe care nici nu o întrevazusem (masoara-mi, daca poti, orgoliul, ca sa cântaresti mai bine pretul laudei) - daca ti-as spune toate astea, n'as spune decât purul adevar. Si totusi, toate aceste adevaruri la un loc, dau ceva care-mi suna a imensa zadarnicie fata de ce-mi sta pe inima sa-ti spun

mai departe. Iata: de ce ma chinuiesti, frate Miroane? De ce vorbesti de funie în casa spânzuratului? Sau poate... “Tu fais sur moi l’essai de ta férocité ...” Ti-amintesti Baudelaire-ul tineretii?

Tous ceux qu’il veut aimer l’observent avec crainte
Ou bien s’enhardinant de sa tranquillité,
Cherchent à qui saura lui tirer une plainte
Et font sur lui l’essai de leur férocité.

Pentru ca poemul tau ma spune asa de exact pe mine si singuratatea mea încât îmi pare aproape o indiscretie, un fel de intrus strecurat clandestin pe corabia mea blestemata. A! Tu spui ca nu-i adevarat, ca nu te-ai inspirat din sfâsierea altora si ca n’ai facut decât sa-ti spui propria singuratate?

Ca ce spun eu e un fenomen de refractie subiectiva? Ei, asta-i buna, mai vrei si obiectivitate deasupra! Fiara sufera ranita si vânatorii îi cer sa fie obiectiva. Frate Miroane. Frate Miroane, de ce s’a întâmplat ce s’a întâmplat? De ce n’am putut fi altfel? Caci putea fi altfel, as fi fost pentru o clipa altfel, în seara când am iesit de la furtunoasa întâlnire de la Leonid, când ai izbucnit, ai iesit deodata din tine, cu toata întelegerea dragostei, cu toata generozitatea si o solidaritate venita din adânc, de departe, din vremuri când marea Umbra încerca sa ne zugrume pe toti. Si când i-ati simtit, si tu si Ioan, muscatura. Pentru mine, aceasta Umbra dainuie si azi, îngrosându-se, un fel de “atomica pe propria adresa”cum ar spune Dino Buzzati. Si fratele Miron, a înteles si a tresarit. si fratele Ioan dupa el... “Ajuta-ti fratele cazut în nenorocire, nu-l lasa!” Pentru ca ori în ce directie am evolua, nu poate exista evolutie, crestere organica sanatoasa, cu pretul amânarii unei parti din viata noastra si stârpirea în noi a unei anumite sensibilitati fata de anumite fenomene. În seara aceea am plecat acasa cu o mare dulceata în suflet. Aripi de înger ma atingeau, frate Miroane. Te rog sa ma crezi ca n’am chef de romantisme. Dar acest ‘altfel’ fu numai pentru o clipa, pus poate dinadins de Dumnezeu ca sa beau tot paharul pâna la drojdie. Dupa doua-trei zile, fratii Miron si Ioan au venit la mine si mi-au zis: “Frate Nicule, considerente de natura tactica, considerente dictate de imperativul eficientei, ne silesc a-ti taia capul. Daca te încapatânezi refuzând operatia? Întinde-te colea, pe masa de operatie, interventia e suta’n suta antiseptica si

succesul garantat... N'am nici cea mai mica intentie sa va caricaturizez, frate Miroane. Ma silesc numai, cinstit si din toate puterile câte le am, sa redau ceea ce mi se pare esential în urzeala isbavitoare a Fabulei. Deci, ca sa reiau, am raspuns: Pai bine. Dar parca alaltaieri, seara, spuneati... Da, e adevarat, a raspuns fratele Ioan, mais j'ai eu le temps de reflechir. Într-adevar uitasem reflectia, bunul cel mai pretios al omului. Ce-am face noi fara reflectie? Unde nu-i cap, vai de picioare. Dupa masa a urmat sfat mare, a venit si fratele nostru, care ca de obicei a cheltuit tezaure de eloquenta. Fratilor, nu insistati, orice mi-ati spune, nu pot lasa sa mi se taie capul. La care fratele Ioan s'a suparat. Fratele Miron a zis: eu de ce mai vin la Paris? Sau cam asa ceva. Apoi mi-a facut un strâns si sever interogator asupra originilor obscure ale revistei. Eu raspundeam cum puteam, dar în sinea mea, rusinat, dublu rusinat: întâi pentru ca refuzam sa las sa mi se taie capul. Pentru ca oricât ai fi de convins de absurditatea pretentiei, când atâta lume insista, tot reuseste sa-ti strecoare un complex de culpabilitate... insistez, insistez il en restera toujours quelque chose... al doilea, pentru ca, din logica de otel a întrebarilor, se profila "oculta" si oricât, ca unul dintre promotori, nu mica era partea mea de raspundere. Ca în momentul acela, rezistând Umbrei de alta data si refuzând sa mi se taie capul, ma gaseam în opozitie esentiala cu existenta sau inexistenta "oculta", asta conta mai putin [...] Nu mai era nimic de spus. [...] Fratele Miron a multumit dragalas lui Egle. Eu am condus pe toata lumea pâna în strada. ... Nicu.

19. IV. 1965:

Draga frate Miron, [...] Scriu ca sa-ti spun fara teama de iperbola si donchisotism ca întâlnirea noastra, desi scurta, s'ar putea sa aiba însemnatate istorica. Ai sa înveti, bobocule (sa-ti vorbesc si eu ca Stamatu) sa nu te mai joci cu oamenii batrâni care sunt greu de pornit, dar de-i pornesti... asa si pe dincolo. O placheta intitulata "Trei poeti vorbesc Rusiei sovietice" (sau cam asa ceva), îmi umbla prin cap. Te tine cureaua sa iei Evanghelia si sa pasesti printre rasculati?

Eu sunt sigur ca da, numai sa vrei. O sa-i spun si lui Ioan, pe care abia l-am vazut ieri câteva clipe la iesirea de la biserica, unde m'am dus dinadins ca sa afle ca sunt aici. Ioan mi-a spus ca nu crede ca vine de Pastele românesc, dar în saptamâna ce urmeaza, ca sa te ia apoi cu masina la Cenaclu.

Împreuna cu aceasta scrisoare îti trimit si cartea cu dedicatia lui Stamatu, pe care te rog sa i-o dai si sa ma ierti de acest comision, nestiindu-i adresa. Când vii aici, adu cartea care ti-am dat-o, ca sa-ti scriu o dedicatie demna de fratia noastra. Pot chiar si sa ti-o schimb, cum ai spus (daca cumva poetul luminii a mâncat slanina pe ea). Numai adu-o asa cum e ca am tare putine. Te sarut frumos, Nicu.

20

Principele Nicolae, Madrid 4 - I - 1962:

Draga Miron, Împreuna cu Domnita îti multumim calduros pentru urari si noi la rândul nostru va zicem "La multi ani".

Daca ar fi dupa dorul nostru nu poate fi decât un lucru... Cu cele mai bune gânduri, Nicolae Pr.

Principesa Ileana, Maison des Sœzrs, Bussy en Othe, 27 Aprilie 1963:

Draga Domnule Miron,

Multumesc foarte mult pentru scrisoare si pentru articolul care mi-a placut foarte mult.

Îmi pare rau însa ca ai avut vesti proaste. Iarna aceasta pare sa fi fost plina de necazuri pentru multa lume.

Pastele nostru a fost minunat. Niciodata nu am priceput Postul si Învierea ca în anul acesta. Cât sunt de recunoscatoare ca am gasit calea aci.

Despre retragerea noastra la toamna - Mère Eudoxie este de acord cu toata inima. Întrebarea este când si cum ne asiguram de

Parintele Scrima? Eu voi fi în America de la 1 Iulie la 5 Sept. În acest timp ar fi bine, daca este cazul, sa te pui în legatura cu Soeur Marie, care este secretara lui Mère Eudoxie ti sa zic asa, dascalul meu, si este la curent cu toate. Eu voi scrie Parintelui Scrima, dar cred ca ar fi bine sa-i scrii si Mata.

Vizita voastra mi-a facut mare placere si sper ca se va repeta. Hristos a înviat! Ileana.

P.S. În America adresa cea mai sigura ar fi la Episcopie.

Voi petrece timpul între Vatra si fiul meu Stefan în Detroit si 2 saptamâni la o tabara organizata de Episcopie în Canada (Shell Valley).

Principele Nicolae, Madrid 22 - VII - 1963.

Draga Miron, Îti multumesc pentru rândurile tale de la Muntele Athos.

De aci din orasul lui San Isidro unde înfierbânteala te ataca ca taurii de care nu poti scapa, îti trimit o gândire prietenească. Nicolae.

P.S. Probabil voi fi la Lausanne saptamâna viitoare.

Principesa Ileana, Bussy, 19. Aug. 1964:

Draga Frate Paul,

Multumesc pentru scrisoare si c.p. Mi-ai luat-o înainte caci voiam sa-ti scriu, una pentru a multumi si exprima sincera mea apreciere a numarului al doilea al Prodromosului si pentru a’ti zice multumesc pe un plan cu totul personal. Ai vorbit cu Nicolae si l’ai stârnit sa-mi scrie într-un mod care a rupt ghiata dintre noi si ne-a fortat sa ne vorbim deschis, cu un rezultat foarte multumitor. Îti sunt recunoscatoare.

Desigur ar fi bine sa ne vedem înainte de plecarea mea la 4 Sept., dar în orice caz voi cauta sa vad în ce fel ar putea AROY-ul sa

colaboreze. Ei au mult suflet si un duh de darnicie bine desvoltat, dar nu prea au cultura, este ceva care trebuieste înca sa vina. Au început sa paseasca în lume, dar nu au înca viziunea rolului pe care Ortodoxia Românească îl are între ceilalti de acelas crez, si chiar în lumea mai mare a eucumenismului.

Parintele Andrei mi-a trimis cartea: "Învatatura de Credinta Crestina Ortodoxa", publicata'n 1952. Este un tezaur de'ntelepciune bine organizata. Mi-am luat sarcina s'o traduc în Engleza si o doamna Belgiana vrea s-o traduca în franceza. Cred ca aceasta ar fi un aport real si pentru ne-Ortodoxi!

Ati vrea sa'ncerc sa scriu si eu ceva pentru revista voastra? Dar nu stiu daca as fi la înaltime? În orice caz va am pe voi sa ma îndreptati. Si ce subiect ar fi de folos? Desigur nu ma pot angaja decât dupa întoarcerea din America.

Nu ne uita în rugaciuni, mult depinde de acest prim pas în S.U. E nevoe ca calugaria noastra sa fie vazuta în întregul aport ce-l poate aduce lumii noi, în adâncime cât si în largimea de orizonturi. Nici eu nu va uit în rugaciunile mele, mai ales la Sfânta Slujba. Sora Ileana.

Principele Nicolae, Madrid, 10 - X - 1964:

Draga Miron, Mai întâi sa va multumesc pentru postala voastra din Venetia. Mi-a facut mare placere ca gândul vostru s'a îndreptat spre tristetea mea pline de sperante. Îti mai multumesc pentru scrisoarea ta din 7 - X - 64 la care îti raspund abia azi. Nu prea stiu unde sa încep si unde sa sfârsesc! Îmi spui ca cine te a pus. Este o exclamatie atonica, în sensul unei reactiuni ... din fericire în circuit închis. Adica, a plecat de la mine, la Enescu, la tine si apoi si înapoi la mine? Ma întreb care din noi s'au pus?

Trec acum la... Fundatie. ...Insula Sf. Gheorghe este adevarat frumoasa.

Acum câtiva ani am vizitat-o, si îmi aducea înapoi o sumedenie de amintiri, una mai trista decât alta.

Din nefericire nu am fost un mare Guvernator ci un umil Regent si ca atare fara posibilitatile lui S. ... ci numai acelea ale lui

Carol II. 33 de ani de exil au consumat mult, prea mult, bruma de lucruri care le-am mai avut s'au dus, s'au dus pentru vecie, dar ani de dificultati au consumat cea mai mare parte din ceea ce speram sa pot pune la dispozitia Fundatiei Domnita Ioana. Omul liber nu este decât acela care nu are datorii!! Deci ce a ramas este putin pentru moment si o fundatie este mai întâi o Fondatie! Daca îmi dai voie sa întrebuintez acest Barbarism, barbarism din multe puncte de vedere. O medalie în onoarea lui Heidegger este o buna idee si cred ca o astfel de medalie nu poate fi încredintata decât lui Anastasie. Dar cum rezolvam ... capra si varza? Sunt unele ... care sunt usoare, altele grele si dureroase. Nu îmi este dat cu totul ca sunt barbat, asa am ... destul de amoroase parca as fi un african care se vaieta de durerile ...

Nu stiu când voi putea trece prin tara Teutonica. Totusi spun în curând. Multumesc încaodata pentru misiva ta. Cu cele mai bune gânduri, Nicolae, Pr.

P.S. Sper ca nu vei ameti dând rotocoale în jurul scrisorii acesteia încercând a o descifra si ... a o citi.

Principele Nicolae, Madrid - 29 - VI - 1965:

Am primit alaturata taetura si cartonasul azi dimineata. Credeam ca e o farsa, dar cum adresa nu era corecta mi-am dat seama ca este o anonima.

Imediat ce s'a sfârsit cu procesul trebuia facut si publicat o declaratie despre situatia în care s'a pus Biblioteca si diriguitorii, caci în urma urmei, situatia de fata este o violare pasiva a domiciliului si aceasta împreuna cu refuzul comitetului de a se pune la punct cu statutele fundatiei lucru oficial din partea fundatiei comunicata autoritatilor din Baden care au permis functionarea Fundatiei.

Cu cele mai bune gânduri si cu caldura din Madrid, Nicolae Pr.

Madrid, 7 - VII - 1965:

Draga Miron, Doua cuvinte într-o culoare expresiva. Franceza

care de altfel exprima de multe ori si sentimentele mele. Alatur aci unele documente care nu cad în sarcina mea a le viza. Cele ce ma privesc le am vizat. Pentru 5 zile plec pe coclauri în concediu, neplatit, dar meritat. Voi fi înapoi cam pe la 15 Septembrie. Pâna atunci... Cu cele mai bune gânduri, Nicolae Pr.

8 - VII - 1965:

Anexa uitata! Aceste documente trebue sa ramâie în arhiva Fundatiei. N.

Freiburg, Paul Miron, 19.1.1967:

Alteta Regala,

[...] Acum câtiva ani am scris Altetei Voastre ca Fundatia pe care Alteta Voastra cu marinimie o înfiinta e ultima institutie românească în care ma mai angajam. Am facut-o în primul rând dintr-un sentiment de gratitudine fata de Alteta Voastra Regala care a jertfit atâta pentru întarirea si biruinta ideii românesti în lume. Formula gasita era dintre cele mai perfecte: Fundatia devenise o institutie de stat germana cu drepturile respective. Dependenta ei însa de o societate industriala supusa inerentelor crize îi marginea serios posibilitatile de activitate. Iata ca acum a sosit ceasul când societatea industriala nu mai reuseste sa-si îndeplineasca obligatiile fata de Fundatia care poarta numele craiesc si organele de stat germane vor fi nevoite sa o desfiinteze.

Daca Alteta Voastra nu vede nici o posibilitate de a continua opera începuta, opera a carei ecouri pozitive s'au raspândit si în tara si în lumea libera, rog pe Alteta Voastra Regala sa ma deslege din functia de secretar al Fundatiei, pentru ca din respect fata de Alteta Voastra nu voi sa particip la actul de înmormântare a unui asezamânt princiar în care am pus atâtea sperante si efort.

Oricum va decide Alteta Voastra, va rog sa credeti în nezdruncinatele mele sentimente de gratitudine si deosebit respect. Paul Miron

Principele Nicolae, Lausanne, 20 - I - 1967:

Draga Miron, [...] Încep si eu ca si tine, dar cu mai putin paradox. Înteleg grija ta ce se refera la Fundatie. Nu este exact ca Fundatia era tributara unei industrii, ci eu eram tributar acestei industrii de foarte mare viitor, si eu eram responsabil de a defalca o parte din venitul meu pentru a retribui acest asezamânt. Toate nenorocirile au durerile lor. Asa a fost si înca este cu Industria, cu mine si cu Fundatia. Citeste la Kipling si ma vei gasi de multe ori în acea poezie minunata, un adevarat cod de curaj. Am fost prins în momente teribil de dificile si am facut si eu cea ce Kipling a spus fiului lui sa faca: dupa dezastrul adune farâmiturile [...] Este ce am facut eu în incorijibila mea conduita cu izbânda! Daca as fi avut în cap mereu posibilitatea relei conduite si lasitatea omeneasca, azi as fi fost foarte departe si trecut de mult oceanul vietii. Dar iaca sunt mai mult de spita lui Kipling si asa ai posibilitatea de a-mi scrie câte o scrisoare mai mult sau mai putin desesperata.

Buna conduita cu toate mizeriile ei si anturajul îti da totusi drept la viata si asa va fi si cu Fundatia. Azi nu pot spune care va fi viitorul Fundatiei cum nici nu pot spune care va fi viitorul meu, dar peste câteva zile voi sti ce voi putea face.

Draga Miron, înteleg prea bine gândurile tale, înteleg grija pe care o ai referitor la viitorul asezamântului, dar nimeni nu are dreptul de a dezespera mai ales înainte ca o posibila mare dificultate sa se prezinte. Din nefericire noi Românii din exil, datorita mizerilor care le-am îndurat, avem momente de dezesperare. În mine curge, din nefericire, nici un pic sânge românesc, dar sunt mai Român decât multi altii si nu ma voi înclina nici fata unor dificultati nici aparente insurmontabile si de aceea îti cer ca nici tu sa nu slabesti în momentele cele mai grele ci din contra.

Asa fiind nu doresc a te dezlega de functiunea pe care o ai în organizarea culturala a fundatiei. Furtuna trecuta si daca ai încredere în 'Capitan' vei întelege cuvintele mele.

Cu tot dragul si plin de curaj si speranta viitorului, Nicolae Pr.

Karl Victor Prinz zu Wied, München 19. Nov. 63:

Lieber Herr Dr.Miron, Bitte verzeihen Sie die Verspätung meiner Antwort! Herzlichen Dank für Ihre Sendung. Selbstverständlich bin ich gerne bereit, mich für die Stiftung einzusetzen und, falls es gewünscht wird, dem Verwaltungsrat anzugehören. Viel Glück. Stets Ihr Karl Victor Prinz zu Wied.

21

Virgil Mihailescu, Freiburg 15 Ian. 1956:

Iubite Domnule Miron, Placuta cartolina si bunele gânduri trimise m'au bucurat mult. Îti multumesc pentru sincera straduinta cu care ne cinstesti, pentru frumoasa contributie oferita si grija emotionanta cu care te interesezi de hârbul subsemnatului.

Pentru articol: sunt nespus de bucuros de contributie si, odata cu felicitarile mele, si toata gratitudinea cuvenita. În cursul lunilor viitoare ar trebui sa închei operatia. Mai sunt câtiva restantieri. Deocamdata ma lupt cu punerea la punct a vol. III din Buletin, a câtorva lucrari întârziate, a sarbatorii (în mai) a celor sapte ani de truda carturareasca la Freiburg etc. etc. si sunt aici înfierator de singur. [...] O afectuoasa si prieteneasca strângere de mâna, cu drag, V. Mihailescu.

Freiburg, 1. III .1956:

Iubite Domnule Miron, Iata, alaturat, primele comunicari în legatura cu organizarea Saptamânii Românesti. Slobod esti sa le folosesti cum vrei: sa le difuzei, ca idee, sa ne dai o mâna de ajutor, un sfat etc.

Ceea ce contez mai mult la D-ta este sa ne procuri frumosul material pentru expozitie dela Wied si alte locuri pe care singur le cunosti.

Aici, daca vrei, poti sa-mi dai o copioasa mâna de ajutor. Adica: sa-mi spui daca esti de acord sa ne ajuti; daca ne poti trimite materialul la vreme (si asta cât mai repede) si când vii la Freiburg?

Experienta si, mai ales, inima D-tale calda, ne sunt absolut indispensabile pentru a face din aceasta saptamâna una din grandioasele manifestari românesti în exil.

În replica, îti voi sta la dispozitie cu draga inima, pentru intentia de care am aflat, de a oferi ortodoximii un gen similar de manifestare. În asteptare, ramâi, cu cele mai cordiale salutari binecuvântat în tot ceea ce faci. Al D-tale cu afectiune, V. Mihailescu.

Freiburg, 11 Martie 1956:

Mult iubite Domnule Miron, Îti raspund în goana. Sa-ti multumesc, mai întâiu, pentru dragile D-tale rânduri, osteneala atât de calda pe care ne-o daruiesti p. isprava din Mai si bunele sugestii.

Sunt total de acord cu tot ceea ce scrii: cu epistola catre printesa (desi nu stiu de unde sa-mi adun gândurile de taraboi ce-mi sta în spate!) si, mai ales, cu excelenta idee de a face în cenaclu restrâns-intim o mica sarbatoare comemorativa a Marei Regine-poete. E la locul ei, data fiind sarbatoarea de 10 Mai. Si mai bucuros sunt ca te oferi sa duci tot greul acestei frumoase idei. Vom gasi, aici, locul si timpul cel mai nimerit. Acum, iata ce te mai rog: comunica-mi când vii. [...]

Problema organizarii unei conferinte ortodoxe este foarte buna. Timpul, însa, e prea scurt. Sunt de parerea D-tale sa-i trasam aici cadrul, ramânând ca dupa aceea sa-i fixam locul si amploarea. Un amanunt si o rugaminte: materialul pentru expozitie sa ne fie trimis cât mai de graba. Trebuie prelucrat din vreme, ca sa nu mai dam pe brânci, ca în trecutele experiente, si sa mai ponosim biata lume cu necazurile noastre stricând “prietenii milenare”.

Roaga-l pe Acrivu sa tina socoteala de acest deziderat. Si... sa strânga cât mai mult material de unde poate. Nadejdea mea cea mare este însa la D-ta, a carui osârdie am avut placerea s'o cunosc din plin. Cu dragi salutari si calda-mi afectiune rumâneasca, ramân al D-tale, V. Mihailescu.

P.S. Te rog trimite-mi adresa exacta a Printesei si formula cu care este obisnuita a fi tratata. Si ceea ce crezi ca ar mai fi nevoie sa folosesc cu acest prilej. Daca esti la curent cu anumite 'slabiciuni' noteaza-le! Bine ai face, daca ai vrea, sa ticluiesti D-ta în germana direct aceasta epistola de curtoazie si sa ma scutesti de aceasta povara. [...]

Freiburg, 10. Dec. 1961:

...Mi-a ramas ceva pe... limba, si iata, acum trec la naratiune mai întinsa.

Ma bucur ca prof. Fr. e "zuversichtlich". Imita-l si vei avea succes. Ca ne vom vedea, e cam "fraglich", fiindca pâna la primavara multe se vor schimba aici si'n lume. Eu îmi pregatesc bagajele si la prima ocazie va zic "bonjour poporrr!" ca sa-mi vad si de-ale mele ponoase, nu numai de magariile altora! (Sa nu te superi ca Tase, dar daca-ti scriu atât de dur, nu'nseamna ca faci parte din categorie vizata. 'Neteles!

Ca vei veni pe-acilea la 17 cr. E bine. Ca sa te pui la curent cu unele povesti de conjunctura. Si, de voi avea disponibil, sa-ti dau un exemplar din nou nascutul Album macedo-vlah. Dar, poate ne dai o mâna de ajutor ca sa-l sortam si sa-l legam. Asa vei binemerita ceva mai mult!!! Caci dragul meu, nu cu o poezea si câteva bete'n roata poti avea un exemplar din aceasta vivlie armâneasca, transpirata si chinuita cu atâta amar. Caci, iar, cine lucra, mânca si, ca sa-ti dau si un semn de bunavointa: scrie D-nei Lucia, ca sunt si eu de acord, dar numai pentru 2 saptamâni, cu ciclopedia! Sa ti-o expedieze recomandat si cu valoare. Apoi, în acelas chip, sa i-o restitui pâna îmi va termina mie treaba la care s'a angajat. Horia St. are si el nevoie si o

asteapta cu nerabdare. Dar a înteles si acceptat sa i-o mai lasam D-nei P. pâna îsi va termina lucrul. Nu stiu daca ti-am scris cândva sa aduni niscai note bibliografice pentru bibliografia macedo-româna, pe care as vrea s'o publicam în vol. II din Album? Asa, în masura timpului, disponibil si a diverselor ocazii, adicatelea, când îti cade sub nascior vreo bucoavna care are, fie si câteva rânduri, privitoare la Armâni.

Acestea fiind zise, te salut înca odata. Nu uita de recomandatiile facute mai sus si da-mi de stirea ce-ai facut. V. Mihailescu.

Paul Miron, Freiburg, 15 decembrie 1963:

Mult stimate Domnule Mihailescu, La receptia oferita de institutia Dv. la 5 decembrie 1963 n-ati gasit de cuviinta sa invitati pe dl. Enescu, carui Biblioteca din Freiburg îi datoreste - dupa cum bine stiti - o mare parte din fastul si posibilitatile ei actuale.

Departe de mine gândul de a ma institui în judecator; gestul de fata se califica prin sine. Îmi permit totusi sa-mi exprim profunda si omeneasca mea tristete. Paul Miron

22

Paul Miron, Freiburg, iarna 1970/1:

Mult stimate Domnule Eliade, Am fost din nou în România, am cazut în plina revolutie culturala si am întâlnit aceiasi oameni, secatuiti de asteptari zadarnice si mistuiti de visul unei mântuiri, care nu se arata nicicum. Când eram foarte mic si mama îmi povestea despre iad, ma înfiora gândul eternei condamnari; Mama îmi spunea însa ca din când în când, Maica Domnului se îndura de cei chinuiti, ca îsi desfasoara brîul pe care îl lasa sa atârne deasupra focului cel groaznic si de tesatura fina sa se mai agata câtiva din cei blestemati si scapa astfel. Iar când brâul coboara peste cei ce trudesc acolo îi alina

si le da sperante noi. Iata sentimentul cutremurator cu care m-am apropiat de toti cei ramasi acolo. Lucrul cel mai miscator e despartirea: n-am întâlnit pe nimeni care sa încerce vreun sentiment de invidie în momentul în care eu, destul de rusinat, ma sui în masina occidentala sau în avionul care ma va duce sigur pe meleagurile la care toti din România viseaza, fluturând un pasaport deschizator de sesamuri pentru ei mereu pecetluite. Comuniunea între ei, cei din tara, si noi, e mult mai intensiva si generoasa de la noi la ei. Pe de alta parte am întâlnit calugari care s-au rugat pentru Dv. când au auzit ca ati fost bolnav, am vazut pagini din cartile Dv., copiate de liceeni; nenumarati intelectuali se lauda cu succesele Dv. ca si cum ar fi ale lor sau ale unei rude apropiate. Este o bucurie atât de pura care trezeste smerenia si mi-am dat seama ca numai asa te poti apropia de sufletul lor gaurit de rani, printre care se numara bineînteles si oportunismul si minciuna. În România nu se traieste, se supravietuieste ca mai tot timpul în istoria noastra. Sub semnul acestui brâu al Maicii Domnului au aparut si cartile Dv. Ele au adus mireasma unei alte lumi si toti cei care le-au avut în mâna v-au binecuvântat. Deci, România nu trebuie confundata cu patura suprapusa, tatarâmea, cele cinci procente care trebuie sa fie departe de sufletul tarii, caci altminteri nu ar putea sta la putere. Trei oameni mi-au spus cu mândrie: “stau pe Strada Mântuleasa” sau “e o strada aproape de Mântuleasa” si am înteles ca în dialogul meu cu ei erati si Dv. prezent.

În sfârsit s-a creat si o sectie de limbi orientale la universitate. Petru Dumitriu a sesizat foarte bine acel “a vorbi în bobote” în Incognito; asa m-am înteles eu în România cu toata lumea.

I-am întrebat pe toti: “Ce putem face pentru voi?” Si au dat acelasi raspuns: “Nu se mai poate respira acolo, ne înabusim.” E nevoie deci de un plamân suplimentar care sa functioneze bine si care sa furnizeze oxigenul necesar organismului otravit. Acest plamân nu poate lucra decât în strainatate, dar trebuie sa fie organic legat cu tara, cu tara adevarata, cu ce este autentic în tara. Lucrul pare la prima vedere imposibil: cum poti fi tolerat de patura suprapusa fara sa faci un contract exact cu ea, adica fara sa o recunosti? Un contract cu patura suprapusa te pune imediat în postura de oficina a ei. Noi avem

o arma serioasa, fara sa facem contract tolerat la nivelul Ambasadelor si serviciilor lor externe.

Patura suprapusa din România e sensibila la doua lucruri - la mirajul libertatii si la mirajul occidentului care omologheaza cultura. Tinând seama de aceasta si de faptul ca în România ar fi o nebunie sa încerci o opera subversiva, am început o lucrare modesta, un fel de experiment: niste colocvii la Freiburg cu straini si români despre anumite probleme românesti. Ecoul lor este extraordinar de puternic în România. La al x-lea s-au anuntat si spera sa vina 18 persoane din România. Toti acestia mi-au spus: "Ce bine ar fi, sa vina si Mircea Eliade!" Din considerente materiale, stiu ca nu veti putea veni, dar va asigur ca veti fi tot timpul cu noi aici. La 1700 de ani de la Edictul lui Aurelian, dar si la o suta de la cartea lui Rössler, voim sa facem un fel de bilant. Acesta e un pretext pentru aparitia primului numar din DACOROMANIA, aici la Freiburg, revista interzisa de rusi în 1948 si care fara sa treaca prin cenzura RSR ar putea fie trimisa în tara si în strainatate. Din nefericire sunt singur, ajutat efemer de doi-trei studenti de-ai mei (nemti), care au înteles ca pot face ceva pentru tara pe care au început sa o iubeasca.

Mircea Eliade, Chicago, 26 Nov. 1971:

Draga Domnule Paul Miron, Multumesc pentru scrisoare care m-a emotionat atât. Si felicitari pentru Dacoromania, careia îi urez cel mai statornic succes! Din pacate, nu voi putea colabora, n-am nimic. Tot ce aveam de spus, Daci, Dacoromani si spiritualitatea populara românească, am spus în cartea aparuta acum un an la Payot "De la Zalmoxis la Genghis-Han". Sper ca ne va darui Dumnezeu zile destule ca sa scriem asupra "problemei " - dar mult mai târziu, dupa ce voi fi încheiat macar acel opus magnum la care lucrez de 20 de ani (o istorie scurta - în 600 de pagini - a creativitatii religioase, din paleolitic pâna la Nietzsche). Trebuie sa adaog ca, datorita cortizonului - pe care sunt silit sa-l iau, în urma pericarditei din Martie - activitatea (sa-i spunem mentala) mi-e redusa la proportii umilitoare. (si e probabil ca as fi devenit deja neurastenic daca n-as sti

ca într-o zi, mai mult sau mai putin apropiata, ma voi elibera de cortizon ...).

Despre tragedia pre- si postculturala din tara, m-au informat la Paris, în Sept. si Oct. multi scriitori si carturari. Sunt de acord cu D-ta ca nu trebuie sa-i izolam. Dar înca nu stiu ce putem face. Am trimis, prin Gallimard, vara aceasta peste o suta de volume de-ale mele - si n-au ajuns decât vreo 10 - 12. Din Noaptea de Sânziene, expediata de Cusa din Paris, au ajuns, din 150 ex., doar câteva. Încerc sa trimit de-aici, cu posta americana; sper sa am mai mult noroc. Asta vara a venit Ambasadorul de la Washington sa ma pofteasca "oficial", sa accept numirea de membru corespondent la Academie. I-am vorbit foarte deschis: cum as putea accepta, când toate cartile mele de istoria religiilor si orientalistica sunt din nou "sechestrate" în biblioteci (unde le trimisesem eu!), când La Tiganci si alte povestiri n-a fost anuntata nici la bibliografi, iar cei care scrisesera recenzii (cunosc câtiva) au fost luati scurti si admonestati etc. etc.? Am impresia ca, în afara de cartile pe care voi continua a le trimite regulat, cu orice risc - nu pot face nimic. O "colaboratoare" cu savantii si scriitorii din tara s-ar putea încerca în acest fel: sa publicam în reviste din Occident (R. Vulcanescu mi-a fagaduit un articol pentru 'Histoire des Religions'). Voi încerca sa public si alti etnologi si filologi de la revistele de specialitate desi stiu ca nici HR nici Numen, n-ar putea circula în tara.

Patriarhul m-a invitat (tot oficial), sa vin sa tin câteva conferinte preotilor. Am refuzat politicos. Nu vreau sa intru în propria mea creatura. Nu sunt teolog - si nu cred ca as avea ceva de spus preotilor, si asa pe "întuneric".

Din nefericire asta e situatia. Trebuie sa încercam ca cei de acolo sa stie ca nimic nu ne desparte. Orice "verificare" concreta cu aceste unitati profunde poate da nastere la confuzii si, mai ales, ar putea servi ca propaganda indirecta împotriva rezistentei din tara si din strainatate.

Al D-tale cu cele mai sincere urari de bine, Mircea Eliade.

Justinian - Patriarhia Româna, Bucuresti, 1 ianuarie 1969:

Draga Miron, Multumesc din inima pentru calduroasele urari ce mi-ai facut cu întreaga familie de Sarbatorile Nasterei Domnului - transmise prin scrisoare adusa de Par. Rauch.

La rândul meu, m-am rugat de Dumnezeu la Sf. Liturghie oficiata în cele doua zile ale Craciunului si în ziua întâi a anului nou pentru sanatatea trupeasca si sufleteasca si pentru mântuirea familiei D-tale, iar acum va urez numai bucurii si multumiri în noul an 1969.

Am pus la inima toate recomandarile în legatura cu promovarea teologiei româno-ortodoxe în Occident. Am luat cuvenitele aprobari pentru tiparirea unor lucrari teologice pe probleme cu extrase din revistele tiparite pâna acum si cu studii de actualizare - în limbile franceza, engleza si germana - am luat verbal aprobarea pentru hârtia daruita de germani prin D-ta cu scopul acestor tiparituri. La înapoierea mea din India si Etiopia voi începe organizarea muncii - pentru ca tiparirea se înceapa cât mai curând. Cred ca ai primit invitatia Inst. Teologic din Buc. Cu acel prilej vei fi consultat asupra problemelor, daca au fost bine alese - cât si asupra unor traducatori în l. germana. Par. Rauch a folosit timpul frumos pentru vizitarea unor Mânastiri etc. N-am putut sa ma ocup personal mai mult de el din cauza pregatirilor pentru calatoria în India si Etiopia. L-a însotit Par. Ghius în afara Bucurestilor, iar Par. Suttner peste tot cu masina dânsului. Ca sa-ti amintesti de timpul copilariei legat de obiceiurile sarbatorilor Craciunului îti trimit o placa pentru patefon cu câteva colinde. Dupa placa poti imprima pe banda de magnetofon si oricâte exemplare doresti.

Pentru dragoste ce porti Bisericii noastre si poporului român rog pe Bunul Dumnezeu sa-ti faca parte în viata numai de bine si dragoste din partea celor dragi, a prietenilor si a tuturor cunoscutiilor.

[...] Închei scrisul meu cu binecuvântari arhieresti si urari de bine, pace si bucurii în noul an 1969!

Justinian.

Bucuresti, 15. 1. 1970:

Justinian, Patriarhul României, roaga pe D-l Prof. Paul Miron sa ia legatura cu organele Cardinalului Döpfner pentru a discuta timpul vizitei Eminentei Sale în România, conform indicatiunilor date -

Cu multumiri, Justinian.

N. Cazacu, Secretarul Cabinetului, Bucuresti, 21 iunie 1971:

Stimate Domnule Profesor, Prea Fericirea Sa Parintele Patriarh Justinian a fost miscat în chip deosebit de bunavointa Domniei Voastre aratata ca un omagiu la împlinirea vârstei de 70 de ani, procurând si trimitând, pentru nevoile Catedralei Patriarhale, cele doua transporturi: primul cu: patru bucati preamplificator microfon condensatoric AKG; si al doilea cu: sase bucati coloane difuzoare, patru bucati difuzoare trompeta si patru bucati capsule microfon stativ.

Toate aceste aparate electroacustice au fost foarte bine venite si sunt folosite cu deplin succes la diferitele solemnitati din viata religioasa a credinciosilor Bisericii noastre.

Prea Fericirea Sa ne-a autorizat sa va transmitem cele mai calduroase multumiri si parintesti binecuvântari pentru acest dar atât de pretios si util în acelasi timp. [...] Reînoindu-va multumirile pentru toate cele trimise, va dorim sanatate si fericire si va asiguram de întreaga noastra stima si afectiune, Secretarul Cabinetului Patriarhal, Preotul N. Cazacu.

24

Fr. André Scrima, Neuilly, 7. 2.1964:

Iubite frate Miron, Întorcându-ma din Ierusalim - unde am trait o adevarata teofanie, aflu ca ati parasit Parisul 36 ore înainte de

sosirea mea. Îmi pare rau ca nu v-am întâlnit de aceasta data: sper însa, ca nu vom întârzia sa ne revedem. [...] As îndrazni sa-ti adresez doua rugaminti. Iata prima: îti mai amintesti, cred, de tânarul Elias Moutsoulas (Atena - Athos) care studiaza la Bonn. Mi-a trimis acum 2 luni o carte greaca care costa aproxim. 25 de marci. I-am expediat un cec cu contravaloarea a franci francezi: acum îmi scrie ca, în ciuda încercarilor lui, n'a putut sa încaseze cecul (nu era cont în banca, probabil). Îmi dai voie sa te rog, sa-i trimiti din partea mea 25 marci, suma pe care ti-o tin la dispozitie prin prietenii nostri Cusa sau când ne vom vedea. A doua rugaminte e în legatura cu adresa lui Petru Dumitriu. O cunosti? E tot 12 Seilerstraße? Nu e exclus sa fac în curând o aparitie în Germania si sa trec si pe la el.

Toate aceste întrebari presupun si un raspuns. Te rog, sa transmiti salutarile mele cu toata prietenia mea, fr. André.

Paris, 21. XII. 1964:

Dragul meu, Îti multumesc pentru rândurile primite acum câteva zile. Am citit si apreciat sincer articolul din 'CHR.U.WELT'. Dupa câte înteleg însa, interviul destinat initial acestei publicatii a fost orientat spre Herder-Comp. Pâna acum n'am primit nimic: într-un anumit sens, ma întreb, daca nu ar fi mai nimerit sa anulam totul: daca as fi stiut de la început ca era vorba de "Herder", as fi redactat altfel raspunsurile (stilurile celor doua publ. difera) -, si apoi ultimele desfasurari conciliare introduc elemente noi. Ti-as fi deci recunoscator, daca vei considera situatia în consecinte. Multumesc. Pace adânca, bucurie si lumina la venirea Domnului printre noi si în noi. Cu tot dragul, fr. André S.

Msgr. André Scrima, Paris, 3. 7. 1967:

Dragul meu Paul Miron, Iata câteva rânduri 'gratuite', - altminteri spus nestârnite de nici un fapt determinat. Cel mult m'as putea referi la mesagiul Dlui Miron, trimis de la Bucuresti si

asigurându-ma de executarea comisioanelor încredintate: daca ai prilejul sa-i scrii, spune-i, te rog, ca am fost sincer miscat de delicatetea lui (ca si, în general de ceea ce ne-a adus întâlnirea cu el: impresia de soliditate, adâncime, onestitate) si ca îi multumesc din toata inima.

As mai putea sa-ti spun ca am primit o scrisoare-raspuns din partea lui A. (îti aduci aminte de ceea ce-i scrisesem eu): e foarte împaciuitor, respectuos, chiar vorbind si de domnul Paul Miron, dar am avut ca niciodata impresia indefinisabila ca se "prosteste", ca-si pierde un registru de sensibilitate interesând si sufletul si inteligenta. E trist: Doamne fereste! [...] Cu toata dragostea, fr. André S.

Paris, 6. XII. 1967:

Dragul meu Paul Miron, Asa cum m'ai sfatuit, asa cum ai avut bunavointa sa dispui lucrurile, îti trimit alaturat scrisoarea destinata "Caritas Verband"-ului. Nadajduiesc ca nu e prea departe de ceea ce asteptai: daca crezi ca ar trebui s'o refac în parte sau totul, nu ezita sa-mi scrii si ma voi confroma. Înca odata, multumesc mult (dar te rog sa nu fortez lucrurile dincolo de posibilitati). Îti multumesc deasemenea pentru ospitalitatea freiburgheza în ansamblu considerata si acasa, la Rohrgraben 7. [...] Adaug câteva rugaminti: ai putea sa-mi trimiti repede putine rânduri despre Georg Trakl si v. Ficker (date biografice, însemnatate)? Când si daca va veni un raspuns despre V.I., poti sa-mi faci si mie parte? În sfârsit, numele lui P.D. nu e Dimitrie: ma înselasem. (Pentru corespondenta, adresa ramâne aceea a lui Ioan). Merci encore! Din toata inima te îmbratisez urându-ti multa sanatate, pace si bucurie adânca, fr. André S.

P.S. Ai notat calitate plicului? Se lipeste singur ...

P.P.S. Adaug pe foaia urmatoare un P.S. în atentia binefacatorului de la "Caritas Verband": daca crezi de cuviinta, i-l poti comunica.

Orly, 28. 12. 1967:

Dragul meu Paul Miron, Îti închipui, cred, ca nu am intentia sa transform schimbul nostru de vederi despre "cântul teuton" într-un basm cu cocosul rosu (cu atât mai putin cu cât nu eu sunt aurfaurarul traducerii; un consumator doar), ci pentru "amorul artei" si pentru placerea de a te avea interlocutor, da-mi voie sa cred ca am notat o mica contradictie în liniile trimise prin Marina. Spui ca "germanic" se refera la "limba ca semintie" ori nu-i acesta un argument împotriva alegerii ce ai facut-o? Cred ca Hölderlin avea în vedere tocmai acest aspect esential (vezi mai jos), spui pe de alta parte, ca "teuton" e legat de "cavaleri": poate tocmai asociatia de evitat în spiritul lectorului român.

Caci iata ce descopar, din întâmplare: termenul de "deutsch" provenind din "germana veche", este absent din vocabularul lui Goethe si a fost reînviat de Fichte, în 1811, în contextul renasterii germane în perioada reactiei anti-napoleoniene. Cuvântul "deutsch", scrie Fichte, însemneaza literalmente "völkisch" (exact semintii si popoare) si e tocmai contextul si cercul prieteniilor spirituale ("Übungen") din care s-a inspirat Hölderlin. În orice caz, nu tine prea mult seama de toate astea: c'est pour l'amour de l'art. Îti scriu grabit si urât de la Orly, literalmente "pe genunchi". Cu drag, fr. A.

25

Pierre Emmanuel, Paris, le 20 Janvier 1965:

Mon cher Ami, Je vous envoie une copie de la lettre d'Alain Bosquet, que j'ai communiquée à Cusa. Je crois qu'il serait essentiel que vous en discutiez avec Alain Bosquet par lettre ou de vive voix. Cusa vous en parlera lui-même. Il importe de rester ferme, sans toutefois que cette fermeté de principe soit aucunement de la raideur. L'essentiel est que vous arriviez à une liste commune, et autant que possible, à une entente sur le choix. Bien amicalement à vous. Pierre Emmanuel.

Paris, le 31 Mars 1965:

Cher Monsieur, Je regrette que vous ayez choisi de prendre cette attitude à l'égard de l'anthologie. Peut-être avez-vous été un peu injuste dans votre lettre à l'égard de l'objectivité d'Alain Bosquet et de ses collaborateurs.*

Je souhaiterais toutefois que vous lui donniez la possibilité d'entrer en contact individuel aves des poètes de l'émigration qui pourraient accepter d'entrer dans l'anthologie.

Malgré la difficulté que soulève votre refus, je reste persuadé qu'une anthologie honnête peut être élaborée, et je poursuis cet effort avec Alain Bosquet, jusqu'à preuve de contraire.

Je vous remercie de toute la peine que vous vous êtes données et je vous prie d'agréer, cher Monsieur, l'expression de mes sentiments amicaux. Pierre Emmanuel.

Paris, 7 Août 1968:

Cher Ami, Comme vous l'a dit Ioan Cusa, l'association Internationale pour la Liberté de la Culture serait heureuse d'organiser à Fribourg une rencontre internationale d'ecrivains d'Europe venus de l'Est et de l'Ouest. [...]

Il serait bon d'obtenir pour cette manifestation le patronage de l'Université de Fribourg et si elle pouvait se dérouler dans les locaux universitaires, se serait tant mieux. Autrement, pourrait-on trouver aux environs de Fribourg un *Stift* quelconque susceptible d'héberger les participants?

L'Assoociation Internationale pour la Liberté de la Culture est disposée à participer à cette rencontre pour une somme de 3.000 dollars (15.000 francs français). Pourriez-vous obtenir la même somme de Fondations allemandes intéressées par ce projet? Ces Fondations partageraient avec L'Association l'honneur de l'organisation de la rencontre, le patronage étant réservé à l'Université de Fribourg.

Veuillez me dire ce que vous pensez de ce projet que

j’aimerais mettre sur pied au mois de Septembre. Bien amicalement toujours, Pierre Emmanuel.

Paris, 10 septembre 1969:

Cher Ami, Je ne comprend rien à votre Dr. D. Voici une photographie de la lettre qu’il m’a adressée récemment. Comme vous le saver, nous ne sommes jamais arrivés à rien de concret avec lui. Il est donc inutile que j’aille encore me promener à Bonn, ville que je déteste particulièrement, et où, si les hôtels sont bons, la cuisine laisse fort à désirer. Outre la fatique que cela m’inflige, cela grève considérablement notre buget de voayages. Ma correspondance avec le professeur D. est interminable de ma part, inexistante de la sienne.

Ce que je constate, cependant, c’est qu’il vient tout d’un coup de s’intéresser à nos projets. Ce qui m’inquète, c’est qu’il se considère comme invité à la rencontre de Poigny-la-Forêt. Je ne vois pas bien ce qu’il viendrait y faire [...] Veuillez agréer, Cher Ami, l’expression de mes sentiments les meilleurs. Pierre Emmanuel.

26

Daniel Gelsi, Israel, 11. 12. 1982:

Draga Paulica, Nu sînt departe de la pesterea de Bitleem si îti trimit cele mai fratesti urari de har si sanatate cu ocazia Sf. Sarbatori.

Am terminat cursurile si pe curînd ma-ntorc la Roma prin Egipt. Iarna rasariteana e dulce, mai avem flori pe aici. Cînd îmi faci o vizita la Roma? Te-mbratiseaza, al tau Danila.

Patriarhia Româna, Bucuresti, 15 ianuarie 1971:

[...] Facem calda rugaminte D-lui Profesor dr. Paul Miron, de la Universitatea din Freiburg im Breisgau, sa binevoiasca a întreprinde staruitoare demersuri, în scopul procurarii volumelor si lucrarilor indicate aici mai sus, daca nu în total, macar în parte, comunicîndu-ne rezultatul, cît mai curînd cu putinta, si îndicîndu-ne suma ce urmeaza a fi achitata.

Multumim cu anticipatie, din toata inima, si asiguram pe Dl. Profesor Paul Miron de înalta noastra pretuire si sincera dragoste în Mîntuitorul Hristos Cel Întrupat, Preotul N. Cazacu, Secretarul Cabinetului Patriarhal.

Patriarhia Româna, Bucuresti, 9 februarie 1971:

Mult Stimate Domnule Profesor, Avem onoarea a va aduce la cunostinta ca la Serviciul Relatiilor Externe al Patriarhiei Române a fost primita atît scrisoarea din 1.XII.1970 a D-rei Elsa Lüder, presedinta Asociatiei "Mihail Eminescu", cît si scrisoarea Dvs. din 24 ianuarie 1971, în care ni se face propunerea ca un numar de studenti germani, care studiaza limba româna la Universitatea din Freiburg, sa vina si sa predea limba germana, în cadrul unor cursuri special organizate, ghizilor de la manastirile din România.

În legatura cu aceasta, dorim sa va informam ca Biserica Ortodoxa Româna a organizat anul trecut cursuri pentru ghizii manastirilor din România si asemenea cursuri nu mai sînt programate anul acesta. În ce priveste propunerea Dvs. de a trimite cîtiva studenti ai seminarului de limba româna de la Universitatea din Freiburg, pentru a preda cursuri de limba germana ghizilor manastirilor de la noi, dorim sa va informam, asa cum v-am anuntat si telegrafic, ca nu s-a luat nici o hotarîre cu privire la organizarea cursurilor de ghizi cu studenti ai seminarului Dvs. si ca vom examina propunerea Dvs., cînd se vor organiza asemenea cursuri.* *(Scrisoarea vine în timpul celor*

mai grave momente în lupta dintre sustinatorii vechii ierarhii cu Justinian si 'rebelii' pusi de putere în obedienta lui Justin. Astfel o întelegere între Patriarh si grupul de la Freiburg fixa date exacte despre un curs ce urma sa se organizeze în casele Patriarhiei de la Busteni. În preziua deschiderii cursurilor totul a fost anulat. Cum citim mai sus, nimeni nu stia nimic.)

Cu alese urari de bine, Antim Târgovisteanul, Episcop - Pr. D. Fecioru, Consilier Patriarhal.

Administratia Patriarhala, Bucuresti, 7 August 1971:

Stimate Domnule Profesor, Urmare convorbirii telefonice, am deosebita placere sa va anunt ca, pe baza interventiei facute de Patriarhie pe lînga organele de stat competente, ni s-a aprobat importul a 50.000 kg de hîrtie, în vederea imprimarii lucrarilor... [...]

Asa cum ati avut bunavointa sa ne informati, aceasta hîrtie ar putea sa fie donata de Societatile Biblice Unite. [...]

Asigurîndu-va de întreaga noastra stima, va facem cele mai calduroase urari de sanatate si succese în activitatea Dvs., Consilier administrativ, Pr. S. Verzan.

Mânastirea Suzana, 6. IV. 1981:

Stimate Domnule Profesor, Sfânta mânastire "SUZANA" din judetul Prahova, aduce la cunostinta prin prezenta urmatoarele:

Prin Sfânta Arhiepiscopie a Bucurestilor, am primit una masina de tricotat, astazi 30 martie 1981.

Pentru aceasta donatie, Conducerea Sfintei Mânastiri "SUZANA" cu sufletul plin de emotie Va aduce cele mai calde si sincere multumiri pentru larga întelegere ce o aratati Sfintelor noastre Mânastiri. Numele Dumneavoastra se afla în rândul Ctitorilor, iar fapta sta scrisa cu slove de aur.

Mânastirea Suzana este asezata în regiune de munte, destul de

izolata de asezari omenesti, pe frumoasa vale a Teleajenului. Mânastirea este lipsita de teren agricol, iar masina de tricotat aduce un valoros aport material mânastirei.

Înca odata Va multumim, rugând pe Bunul Dumnezeu, sa Va daruiasca Dumneavoastra si întregii familii, multa sanatate, depline bucurii, viata îndelungata cu succes în cele dorite.

Cu deosebita consideratiune, Mânastirea Suzana.

28

D. Dr. Hermann Kunst D.D., Bonn, 26. Oktober 1974:

Lieber Herr Professor, [...] ich schicke (Ihnen) eine Ablichtung meiner Briefe an den Patriarchen Justinian und den Metropoliten Justin. Sie waren und sind sozusagen das Scharnier an der Tür zwischen der Kirche Ihres Landes und mir. [...] Dies ist aber nicht etwa der Hauptteil meines Briefes. Ich möchte mich bei Ihnen von ganzem Herzen bedanken, daß Sie keine Ruhe gegeben haben, mich zu dem Besuch in Rumänien zu ermuntern. [...] Lassen Sie sich herzlich und brüderlich grüßen von Ihrem getreuen Hermann Kunst.

Bonn, 11. März 1976:

Verehrter, lieber Herr Professor Dumitru, Täglich erreichen mich sehr viele Briefe. Seit Jahren hat mich kein Gruß so erquickt wie der Ihrige. Ich bin sehr glücklich, daß ich Ihnen durch die Initiative von Professor Miron nicht nur eine Erleichterung durch die Medikamente schaffen konnte, sondern Sie vor allem erfahren haben, was in wachsendem Maße die Liebe und das Füreinanderdasein der Christen in der Ökumene bedeuten. Ich bin ein lutherischer Bischof, aber ich weiß mich der Orthodoxen Kirche, ihren Priestern und Gemeindemitgliedern in einer besonderen Weise verbunden. Ich habe Ihr Land besucht. Ihre schönen Kirchen und die Altäre haben mich

immer wieder zur Andacht und zum Gebet eingeladen. Am tiefsten beeindruckt aber haben mich die Besuche in den Klöstern der Nonnen. Ich fand dort Frauen, denen der Glaube an Jesus Christus die Gestalt ihres Lebens gab. Bei allen Belastungen, denen sie ausgesetzt waren, sind sie offenbar durch Erfahrung gewiß, daß der Engel in der Weihnachtsnacht den Kern der christlichen Botschaft ausgesprochen hat: “Siehe, ich verkündige euch eine große Freude!” [...] Hermann Kunst. D.D.

Bonn, 15. 4. 1987:

Verehrter, lieber Herr Professor, In der Anlage bekommen Sie mein Dankesschreiben an jene Damen und Herren, die mir Professor Tsakonas genannt hat.

Ihnen muß ich aber ein besonderes Wort des Dankes sagen. Es gibt in einer ganzen Reihe von Ländern Freunde der Orthodoxen Kirche, mit denen ich mich brüderlich verbunden weiß. Aber Sie machen doch eine Ausnahme. Sie haben in einer Weise seht viel Zeit geopfert und mich bei allen meinen Reisen in Rumänien begleitet. Station für Station bleibt mir unvergessbar.

Ich kann Ihnen gar nicht genug danken, daß Sie mich zum Kloster Agapia gebracht und mich mit der von mir hochverehrten Mutter Eustochia bekannt gemacht haben. Gott der Herr hat viele Gebete für mich erhört. Neben meinem Bett hängt das mit Silber- und Goldfäden gefertigte Bild unseres Herrn und Heilandes, das mir Mutter Eustochia geschenkt hat. Nie werde ich auch den Besuch in Pope_ti vergessen. Allemal, wenn ich mich daran erinnere, wird mir bewußt, daß die Christenheit im Westen ganze Dimensionen unseres Glaubens verloren hat. Verstehen Sie von daher, daß ich nach wie vor mit tiefer Dankbarkeit täglich Ihrer in meinem Gebet gedenke.

Unter mannigfachen Gesichtspunkten ist die mir gewidmete Festgabe ein Vorgang besonderer Art. Durch die von dem Redaktions-Kommitée übernommenen Beiträge aus der Bundesrepublik werden unsere Brüder in Griechenland hineingenommen in die Denkweise und Aufgabenstellung in der

Evangelischen Kirche in Deutschland. Verstehen Sie freundlich, daß ich Ihren Beitrag wie keinen anderen gelesen habe. Sie haben mich nicht nur begleitet, Sie waren mir nahe und haben mich in einer Weise verstanden, wie es offenbar nur jemand vermag, der in der Spiritualität der Orthodoxen Kirche ein Stück der Gestalt seines Lebens bekam. Ich sehe es als eine Freundlichkeit unseres Gottes an, daß wir uns begegnet sind.

Professor Aland in Münster hat zu meinem Geburtstag einige Vorträge und Predigten von mir veröffentlicht. Er hat sich den Plan nicht ausreden lassen. Ich glaube nicht, daß es viele Leute gibt, die sich dafür interessieren, was ich vor zwanzig Jahren gesagt habe, Aber nehmen Sie das Buch als ein Zeichen meiner großen Dankbarkeit, die ich für Sie empfinde.

Lassen Sie sich herzlich die Hand geben von Ihrem getreuen Hermann Kunst.

Bonn, 15. 10. 1993:

Verehrter, lieber Herr Professor, Mit ebensoviel Dankbarkeit wie Freude las ich Ihre guten Nachrichten über die Früchte Ihrer Reise mit Ihrer Frau Gemahlin in Ihre alte Heimat. Täglich erfahren wir von spektakulären Veranstaltungen der Mächtigen dieser Welt, aufwendig in der Durchführung, vollmundige Friedeserklärungen, Sicherheits-vorkehrungen mit Beamten in Kompaniestärke u.s.w. Das muß wohl alles so sein. Wir beide bedenken in unseren Bemühungen das tiefe Wort von Jung-Stilling: “Nur an einer stillen Stelle legt Gott Seinen Anker an.” Gottes guter heiliger Geist wolle in Vama Veche kräftiges und fruchtbares Gedeihen schenken. Ich bete dafür. Wen Ihnen und Ihrer Frau Gemahlin die Strapazen der Reise nur nicht zu sehr zugesetzt haben!

Besonderen Dank für Ihren Bericht über das geliebte Kloster Agapia. Natürlich müssen die erforderlichen Ersatzteile, soweit sie dort erhältlich sind, am Ort gekauft werden. Doch Sie schreiben mir nicht, wie ich die Devisen nach Agapia schicken kann. Für Überweisungen bedarf ich der Anweisung eines Kontos bei einer

Bank. Aber zahlen die staatlichen Stellen einen guten Kurs? Bitte beraten Sie mich. [...] Es war mir ein Geschenk besonderer Art, Ihre Frau Gemahlin kennenlernen zu dürfen. Sie sollten Ihr einen herzlichen Gruß von mir übermitteln. Bleiben Sie mit Leib und Seele, mit Ihrem Glauben und Ihrer Hoffnung der Treue unseres himmlichen Vaters befohlen. In herzlicher, brüderlicher Verbundenheit bleibe ich Ihr Hermann Kunst.

29

Martin Heidegger, Freiburg, 17. Oktober 1967:

Sehr geehrter Herr Dr. Miron, In der Anlage sende ich Ihnen den handschriftlichen Text meiner Ansprache bei der Feier des achtzigsten Geburtstages von Ludwig v. Ficker für die Veröffentlichung in Ihrer Zeitschrift Prodromos.

Ich bitte, mir zu gegebener Zeit einige Belegexemplare zuzusenden. Mit freundlichem Gruß, Martin Heidegger.

30

I.P.S. Nicolae Corneanu, Timi_oara, 13 septembrie 1976:

Stimate Domnule Profesor, Zilele acestea Arhiepiscopia Timisoarei si Caransebesului a fost beneficiara unei noi dovezi a grijei Domniei Voastre ea însasi izvorîta din simtamintele de dragoste fata de Biserica Ortodoxa Româna si fata de tara si poporul cu ale caror destine si-a împletit propria-i viata. Ne referim la primirea în excelente conditii a masinii de tipar offset “ROLAND FAVORIT OB”, pe care nu întîrziem a face totul spre a o pune cît mai în graba în starea de functionare.

Ca si în alte asemenea ocazii, adevarate evenimente pentru

eparhie. Va adresam cele mai calduroase multumiri pentru întreaga osteneala ce ati depus mijlocind pe lînga alesi si de multa bunavointa slujitori ai altarului Mîntuitorului un dar mult pretuit Bisericii ortodoxe din laturile Banatului.

Totodata Va asiguram ca acest dar îl vom înmulti potrivit scopului însusi si dorintei cu care ne-a fost încredintat printr-o munca pe masura lui pentru acoperirea propriilor trebuinte bisericesti si ca o contributie la o si mai mare afirmare a culturii românesti.[...] Nicolae, Mitropolitul Banatului.

31

Ierom. Petroniu, Manastirea Sihastria, 23 sept. 1974:

Iubite Domnule Profesor, Îmi cer iertare ca va confirm cu întîrziere primirea leacurilor, pe care ati binevoit a-mi trimite. Am tot nadajduit sa va întîlnesc si s-o fac personal. O fac pe aceasta cale, rugîndu-va sa primiti îndatoritoare si recunoscatoare multumiri, atît din parte-mi, cît si de la ceilalti frati, care le folosesc.

M-am bucurat mult de vizita d-lui Radu si a însotitorului. Nadajduiesc ca modesta noastra primire sa nu fi lasat de dorit. Era sa nu-l mai recunosc, asa s-a maturizat, nu numai fiziceste, ci deopotriva cu întelegere si bunele maniere. Observatie justa, înscrisa în condica de la Paraclisul Sihastriei, îsi va avea urmarile ei pozitive.

Reînoind multumirile pentru binevoitoarea atentie, va fac din toata inima cele mai bune urari: Domniei Voastre si întregei case, Bunul Dumnezeu sa va daruiasca bucurie, pace si toata binecuvîntarea. Cu deosebit respect, Ierom. Petroniu.

32

Mentinerea unui acord cultural între doua universitati solicita printre altele o solida si bogata corespondenta. Zeci de scrisori veneau de la intelectuali, multi anonimi, care ne îndemnau sa

continuam eforturile noastre spre libertate. Tonul mai mult national si acompaniat de laude sonore, servea informatia, dar pagubea valoarea. Cîteva exemple din mesajele primite la zece ani de existenta a Societatii Mihai Eminescu:

Rectorul Universitatii 'Al.I Cuza' Iasi, Mihai Todosia, 18 martie 1974:

Stimate domnule Profesor, Am primit cu destul de mare întîrziere scrisoarea dumneavoastra din 17 decembrie 1973, dar am facut tot posibilul sa va putem da un raspuns, în timp util.

Asa cum v-am informat prin telegrama noastra din 16 martie, Universitatea din Iasi este de acord si doreste organizarea, în colaborare cu Universitatea din Freiburg, a celui de al XIII-lea Colocviu stiintific al Societatii "Mihai Eminescu".

Discutînd cu profesori de la Facultatile de filologie si istorie, precum si cu doamna Zoe Dumitrescu-Busulenga, am putut constata ca sînt încîntati de propunerea dumneavoastra si am convingerea ca vor depune eforturi pentru a realiza o larga participare la aceasta manifestare stiintifica.

Apreciem, însa, ca ar fi oportun, si chiar necesar, sa stabiliti, împreuna, toate detaliile privitoare la organizarea si desfasurarea Colocviului.

Asa cum ati precizat în scrisoare, cheltuielile de întretinere si transport ar urma sa fie suportate de partea germana; în ceea ce ne priveste, ne vom preocupa sa va asiguram cazarea gratuita, în conditii de anul trecut.

Avînd în vedere buna colaborare de pîna acum, ne exprimam speranta ca cel de al XIII-lea colocviu al Societatii "M. Eminescu" din Freiburg, care se va organiza la Iasi si Baia Mare în anul 1974, va fi o manifestare reusita si va contribui la dezvoltarea relatiilor de cooperare între Universitatea "Al.I.Cuza" din Iasi si Universitatea "Albert Ludwig" din Freiburg.

Primiti, va rog, stimate domnule profesor, expresia sentimentelor mele de consideratie si calda prietenie.

De asemenea, va adresez rugamintea de a transmite domnisoarei Elsa Lüder, din partea mea, distinse omagii. Rector, Prof. dr.Mihai Todosia.

Iasi, iunie 1977:

Senatul Universitatii “Al. I. Cuza” din Iasi adreseaza Societatii Mihai Eminescu cele mai calde felicitari cu prilejul împlinirii a zece ani de rodnica activitate. În acest rastimp, Societatea a organizat 17 colocvii internationale, prestigioase manifestari stiintifice care au reunit savanti de reputati[e], tineri cercetatori si studenti, prilejuind importante si fructuoase dezbateri asupra civilizatiei românesti si a locului sau în cultura universala. Parte din ele au devenit sau vor deveni cunoscute prin intermediul apreciatei publicatii “Dacoromania”.

Prin alegerea inspirata a temelor, prin profilul larg al colocviilor, Societatea a contribuit la strîngerea relatiilor dintre specialisti din diferite domenii, realizînd o pretioasa contributie la dezvoltarea generala a stiintelor umaniste. În acelasi timp, manifestarile organizate au prilejuit dezvoltarea unor raporturi de colaborare stiintifica între specialisti din diferite tari ale Europei si din afara continentului. Se cuvine sa subliniem contributia Societatii la strîngerea relatiilor dintre savanti români si vestgermani, îndeosebi între cei din Iasi si Freiburg. Satisfactia noastra este cu atît mai mare, cu cît între universitatile din cele doua centre exista un acord de colaborare, la pregatirea caruia Societatea Mihai Eminescu a contribuit prin activitatea sa si pe care îl dorim ca o baza pentru dezvoltarea raporturilor viitoare.

Realizarile obtinute de Societatea Mihai Eminescu constituie pentru noi un prilej de bucurie, cu atît mai mult cît Universitatea noastra a colaborat la înfaptuirea mai multor initiative ale Societatii, la organizarea colocviilor desfasurate în România, din dorinta legitima de a contribui la propasirea stiintei, la cunoasterea mai profunda a civilizatiei acestor meleaguri. Dorim ca viitorul sa aduca Societatii Mihai Eminescu, celor care au initiat-o si i-au stimulat

activitatea, succese tot mai mari. Vom fi alaturi de dumneavoastra în activitatea de cercetare si colaborare stiintifica pentru continua dezvoltare si înflorire a Societatii Mihai Eminescu. Rector, Prof. Dr. M. Todosia.

Academia de St. soc., Bucuresti, 20 VI 1977:

Comitetului de conducere al Societatii "Mihai Eminescu".

Împlinirea unui deceniu de la înfiintarea Societatii "Mihai Eminescu" ofera Prezidiului Academiei de stiinte Sociale si Politice, si mie personal, prilejul de a adresa Comitetului de conducere, tuturor membrilor sai, sincere felicitari pentru remarcabila contributie la cunoasterea si propagarea valorilor culturii românesti în rîndurile tineretului studentesc, pentru promovarea ideilor de pace si colaborare între popoare.

Faptul ca pe frontispiciul institutiei Dumneavoastra este înscris numele îndragit al poetului nostru national, are valorarea unui simbol si face ca activitatea Societatii "Mihai Eminescu" sa inspire stima si un larg interes în cercurile largi ale opiniei publice românesti.

Dam o înalta apreciere actiunilor Dumneavoastra, dintre care unele realizate printr-un efort comun, cu institutii stiintifice si culturale din tara noastra si va asiguram ca, si pe viitor, Academia de stiinte Sociale si Politice întelege sa sprijine initiativele Dumnea-voastra, care se înscriu, în mod fericit, pe linia transpunerii în viata a unor nobile idealuri umaniste si de conlucrare, pe plan spiritual, între natiuni.

Cu cele mai bune urari de succes si de mai puternica afirmare în anii ce vin, prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu, Presedinte.

Altfel în scrierile opozantilor în care dimensiunile calificativelor depindeau de propria alegere:

Petru Caraman, Iasi, 9. 6. 1975:

Mult stimate si iubite Domnule Miron, În ziua aceea fatala, pe-nserat, cînd am deschis cutia de scrisori si am aflat "în mod documentar" ca fusesesi pe la noi, fara ca noi sa fi avut bucuria de a Va vedea, am fost dezolati! Si cum sa nu fi fost, cînd - culmea ironiei - ne aflam acasa si Va asteptam! Un defect de sonerie ne-a facut festa: trebuia apasat mai tare pe buton. Eram în gradinita din dosul casei, cînd Dvs. Va aflati în balconul de fata! Sotia mea pregatise niste bunatati culinare delicioase, iar eu aveam un Cotnari - "Export" la gheata, asa cum se cade unui musafir ca Dvs. Cum am luat act de nesansa, m-am gîndit - drept consolare - ca totusi va fi simplu sa Va gasesc: am mers pe la cele doua hoteluri, Unirea si Continental, unde credeam ca ati fost gazduit. Zadarnic însa! Îmi imaginam ca venirea Dvs. la Iasi a fost în legatura cu vreo noua initiativa ce veti fi luat pe tarîmul culturii românesti; ca veti fi pus la cale o noua întîlnire româno-germana cu caracter stiintific. Cum nu am nici un fel de relatii cu forurile oficiale, nu am putut afla nimic referitor la aceasta. În ce priveste trecutul, as dori mult sa capat de la Dvs. o lamurire. Cînd mi-ati trimis invitatia la prelegerea inaugurala ca 'Ordinarius' al Universitatii din Freiburg, eu v-am multumit imediat si v-am adresat felicitari. Însa, scrisoarea aceea a mea recomandata, din 12 febr. 1975, astepta un raspuns la niste întrebari foarte precise. Întrebarile respective prezentau un asa interes pentru mine, încît nu puteam astepta sa veniti. Eu nu am primit scrisoarea-raspuns de la Dvs. Ipoteza prima mi se pare cea mai verosimila. Desigur, cenzura germana mi-a oprit scrisoarea! Dar ce dracul au putut afla blestematii aceia de cenzori germani în cea mai inocenta si mai inofensiva epistola din lume? Sa te fereasca Dumnezeu de imaginatia bolnava a cenzorilor, cari vad lucruri suspecte acolo unde nu sînt si nu pot fi. Cît rau fac ei relatiilor stiintifice de la o tara la alta si cîta paguba aduc ei prin aceasta propriei lor tari. [...] În asteptarea raspunsului Dvs. primiti cele mai cordiale salutari si distinse omagii, pe care va rog sa le transmiteti d-rei Presedinta Lüder, P. Caraman.

P.S. Sotia mea, trimitîndu-va deasemenea multe salutari - Dvs. si d-rei Elsa - va multumeste din inima pentru medicamente, iar eu

pentru frumoasele fotografii, care evoca amintiri nostalgice.

Telul final odata realizat, credinta ca toate lucrurile vor aluneca usor spre bucuria ambelor parti ,crescu. S-a impus latura negativa: am putea spune ca reuniunea planificata la Regensburg întîi pentru 17 iunie, apoi amînata pentru octombrie, respinsa si reaprobata de cîteva ori de diferite foruri, ne exemplifica modelul tuturor celorlalte întîlniri si oglindeste fidel mersul administrativ din România de atunci (aici as spune ca barajele stapînirii în trecut au fost preluate de îndîrjirea feminina în actualitatea ceausista si s-au sedimentat în limba si întelesul poporului). Pentru perioada aceea, cînd tensiunea ajunse la un anumit punct, peste colaborarea stiintifica si peste amabilitatile devenite program se revarsa un rîu de gheata care stinse toate întelegerile oficiale. Conducerea Universitatii din Iasi se grabi sa adere galagios la tragica hotarîre. Comentam faptul adresîndu-ma rectorului de la Iasi:

Freiburg, octombrie 1980:

Printr-un act administrativ s-a distrus odata o majora manifestatie de cultura si propaganda românească. Cu nesabuita usurinta e sabotata o actiune de mare interes national. [...] Ar trebui sa ia aminte la o foarte primejdioasa si metodica lucrare care distruge sau minimalizeaza tot ce este de folos patriei. Pentru ca ceea ce se întîmpla astazi nu este prima noastra experienta. si fiindca noi, cei care vrem sa slujim mai departe României, nu ne putem face complice hotarîtelor urzeli anti-românesti, o anuntam cu amaraciune ca am renuntat în conditiile date, sa mai patronam acest colocviu de la Regensburg.

33
Raport cu propuneri de masuri cu S.I."ERNA"

În cadrul relatiilor de colaborare dintre universitatile Iasi - Freiburg, si-a anuntat vizita în scopul lucrarii la dictionarul "TIKTIN", obiectiva "ERNA" si prof. PAUL MIRON. P.C.T.F. Bors. a anuntat intrarea în tara a acestora cu microbuzul de tip "Renault" Nr. FR M 311, în ziua de 2 mai '82.

Din verificarile efectuate la Universitatea "Al.I.Cuza" din Iasi, rezulta ca vor fi cazati la casa de oaspeti "Balmus" unde vor avea si o camera în care vor lucra cu specialistii ieseni la dictionarul "TIKTIN".

În scopul cunoasterii întregii activitati desfasurata de ob. "ERNA" si a intentiilor sale de viitor în cadrul acestor relatii, a eventualelor sarcini primite din partea organelor de informatie vest-germane, propunem a se aproba întreprinderea unui complex de masuri informativ operative dupa cum urmeaza;

a.) PE LINIE DE RETEA INFORMATIVA:

- instruirea si dirijarea urmatoarelor persoane din cadrul retelei informative a ploblemei constraspionaj vest-german: "TASE" de la Institutul de lingvistica caruia i s-a promis o deplasare în R.F.G. (a facut parte din colectivul de lucru al dictionarului, se cunoaste cu ob. "ERNA"); - "ROMAN": care este nominalizat în planul de colaborare si care în 1981 a fost chemat în vizita la domiciliul ob. "ERNA" în R.F.G. - "STOICA" specialist în domeniul fizica plasmei care a fost solicitat sa participe la colaborare pe linie stiintifica - întrucît prof. "PAUL MIRON" legionar stabilit în R.F.G. /raspunde lt. col. V.S./ plecat din tara odata cu retragerea trupelor fasciste, are legaturi cu o serie de persoane din atentia Serv. I compartimentului 0544, vom coopera si cu aceste unitati pentru a descifra eventualele activitati dusmanoase sub acoperirea relatiei lor de colaborare.

Raspunde: Lt. col. M.B.

b.) MASURI T.O.

- Cazarea ob. "ERNA" si a prof. PAUL MIRON va fi facuta în camera cu mijloace I.D.M.

Raspunde Lt.col V.S.

- Spatiul de lucru la dictionar va fi repartizat deasemeni într-o camera cu mijloace I.D.M.

Raspunde Lt.col. V.S.

c.) ALTE MASURI:

- Vor fi organizate momente operative cu concursul retelei informative, care vor fi controlate cu filaj, iar discutiile cu mijloace T.O. Astfel în raport de situatia operativa, vor fi trimisi informatori la casa de oaspeti “Balmus” cu legende plauzibile, iar în cazul cînd vor lua masa la restaurant vom întreprinde masuri I.D.M.B. pentru controlul discutiilor.

Raspund: Lt.col. V.S., S.C.

- Se va solicita asigurarea cu filaj a obiectivului pe momente operative si în mod special cînd se va organiza patrunderea secreta la locul de cazare.

Raspunde Lt.col.V.S.

- Cu sprijinul Compartimentului GP. vom stabili în timp util programul sejurului ob. “ERNA” si în raport de acesta vor fi organizate momentele operative precum si alte masuri care se impun. În cazul deplasarii ob. “ERNA” în alte localitati din tara se va cere sprijinul orgnelor de securitate locale pentru a le stabili activitatea si legaturile.

Raspunde Lt.col. V.S.

La plecare din tara se va solicita punctului de frontiera prin care va iesi, sa se faca un control amanuntit masinii cu care circula.

Raspunde Lt.col. V.S.

Semnaturi ...

34

Dificultatile nu le-au diminuat fidelitatea fata de România si de cei ce le-au descoperit-o:

Song-Ki Kim, Seoul, 14 febr. 1990:

Mult stimate Domnule Profesor Miron, Scrisoarea Dv. mult asteptata ma bucura nespus. De cînd România a ales democratizarea

stau real în asteptare si sper ca voi avea si eu un viitor mai bun. De la jumatatea lui decembrie astept sa vina aceasta gazeta ca sa aflu de evenimentele dramatice ce ma interesau enorm. Aceste întîmplari neprevazute, din România, au surprins pe multi coreeni. Jurnalistii de la noi accentuau mai mult sau mai putin discret învatamintele din care politicenii coreeni ar putea trage foloase.

Democratizarea României îmi ofera o ocazie excelenta de a prezenta cultura româna. Deja gasim peste tot multa compasiune si interes pentru România. Mai multe case de editura m-au rugat sa prezint literatura româna. [...] As dori sa vizitez Universitatea din Iasi. [...]

Va doresc sanatate la toti si-i trimit salutari cordiale Dr.Lueder, Song-Ki Kim.

35

Petru Dumitriu, Frankfurt a.M., 30 mai 1964:

Iubite Domnule Miron, Îti multumesc din toata inima pentru încercarea pe care o faci, si sotia mea îti transmite ca se roaga sa te binecuvînteze Dumnezeu pentru buna intentie si fapta buna. Nu stiu ce posibilitati au prietenii Dumitale pe lînga cancelar, dar daca el spune un cuvînt, cred ca suntem salvati! Germania Federala are mai multa putere la Bucuresti decît se stie în general, mai ales acuma.

Alaturat, aide-mémoire-ul pe care mi l-ai cerut, unde am pus tot ce mi s-a parut “sachdienlich”, cum zic nemtii.

Înca odata: cu cele mai bune gînduri si simtaminte, sunt al Dtale Petru Dumitriu.

Frankfurt, 28 iunie 1964:

Iubite Domnule Miron, Multumesc pentru traducere. Dupa cum ai sa vezi, mi-am luat cu ea multe libertati, care o departeaza considerabil chiar si de textul german. E uimitor ce strain de geniul limbii noastre a acela al germanei. Ca sa poata parea de mine, a

trebuit sa pun lucruri care nu erau de loc în textul german. Îti multumesc, si daca Dta n-ai nimic de obiectat, putem sa-i dam drumul la tipar asa cum e.

Si mai mult îti multumesc pentru scrisoare, desi nu stiu ce sa spun, dar nu sunt sigur ca ar fi de folos. Efect sigur, fie spre a te linisti, fie spre a te mîhni, nu pot avea decît romanele urmatoare. Asa cred, cel putin. În orice caz, pot sa-ti spun ca sunt un om facut din multe straturi si multe tendinte, unele divergente, si ca nici unul sau una din ele nu ma defineste în întregime, ci numai ansamblul lor. Asa ca nu te uita numai la un aspect, mai ales daca nu te multumeste - si nici daca te încînta ...

Relatiile mele cu Tara Românească nu sunt nici ele încheiate, asa ca nu se poate face asupra lor o judecata corecta. Deocamdata, cîta vreme guvernul român îmi tine copilul ca ostatec si sefii exilului ignora acest caz, suferinta mea si a alor mei este prea mare pentru ca sa mi se poata pretinde sa trec peste ea în nu stiu ce consideratii. Nici nu vreau sa-ti mai scriu despre asta, ca simt cum ma cuprinde revolta. Daca mai tine mult situatia asta de acum, ma tem ca va veni vremea cînd ma voi lepada cu scîrba de tot ce poarta numele si vorbeste limba acelor care-mi tin copilul prizonier. În asemenea caz, voi avea fata de Dta stima si simpatia de acum, dar voi prefera fictiunea de a pretinde ca esti Congolez (acolo cel putin îi mîncau!). Sau Tibetan. În fine ... cu drag al Dtale Petru Dumitriu.

Frankfurt, 28.9.65:

Iubite Domnule Miron, Multumesc mult pt. scrisoare care-mi da ocazia sa-ti mai spun odata ce placere mi-a facut sa te vad la Paris.

De scris româneste, nu mai scriu; mi-ar cere un efort mare si neplacut, sa ma silesc sa fac calea’ntoarsa. De altfel ai vazut ca nu mai scriu articole nicaieri, ma concentrez asupra romanului - romanelor. Daca vrei un capitol de roman, pe frantuzeste, cu placere.

Cu toata inima al DTale Petru Dumitriu.

Consilier editorial - Viorel Marineasa
Tehnoredactare - Attila Hizo
Imprimat la TIPOGRAFIA MARINEASA
Str. Mures 34 - Timisoara
Tel. 094/20.58.18; 056/18.32.57
E-mail: sunca44@hotmail.com